

Matiyu

Matiyu Yesu a Fe Xibaru Fajin Naxan Sεbε

Matiyu Kitabun yireni ito sεbεxi nεn jεe tonge saxan e nun suulun jøxøn Yesu te xanbini kore xønna ma. Mudu maxinla nan yi Matiyu ra Romi kaane xa Yesu a xilima waxatin naxan yi. Matiyu findi Yesu a xarandiina nde nan na. Yesu a taruxun ligaxi nεn Matiyu yεe xøri, a yi a sεbε waxati gbεtε yi.

Matiyu nun Maraka nun Luka Yesu a taruxun yεbama fayida kii kedenna nin. Koni Matiyu a gbeen sεbεxi Yahudiyane nan xa. Na nan a ligi, a yirena ndee sεbε Yahudiyane naxanye famuma dangu siya gbεtεne ra. A møn nabiya fala fonne fe falama dangu bonne ra alogo a xa a yita Yahudiyane ra fa fala Yesu bata nabine birin ma falane rakamali.

Kitabun yireni ito Yesu bari kiin nan singe yεbama, Mariyamaa diina. Yesu xaran wuyaxi ti nεn a dunuja yi gidini a yamaan xa. A møn kabanako wuyaxi ligi nεn. Matiyu na nan yεbama Ningila Yesu kui. Dønxøn na, a Yesu a sayaan nan yεbama e nun a rakeli fena sayani.

Yesu benbane fe

Taruxune Singen 2.3-15 nun Luka 3.23-38

¹ Yesu Alaa Muxu Sugandixin benbane xinle nan itoe ra. Dawuda bønsønna nde nan yi Yesu ra. Iburahima bønsønna nde nan yi Dawuda ra.

² Iburahima nan Isiyaga sətə. Isiyaga yi Yaxuba sətə. Yaxuba yi Yuda nun a xunyene nun a tadane sətə. ³ Yuda yi Peresi nun Sera sətə. E nga nan yi Tamari ra. Peresi yi Xesirən sətə. Xesirən yi Rami sətə. ⁴ Rami yi Aminadabo sətə. Aminadabo yi Naxason sətə. Naxason yi Salimon sətə. ⁵ Salimon nun Raxabi yi Boosu sətə. Boosu nun Ruti yi Obedi sətə. Obedi yi Yese sətə. ⁶ Yese yi Manga Dawuda sətə.

Dawuda yi Sulemani sətə. A nga yi findixi Yurayaa naxanla nan na. ⁷ Sulemani yi Robowan sətə. Robowan yi Abiya sətə. Abiya yi Asa sətə. ⁸ Asa yi Yosafati sətə. Yosafati yi Yehorami sətə. Yehorami yi Yusiya sətə. ⁹ Yusiya yi Yotami sətə. Yotami yi Axasi sətə. Axasi yi Xesekiya sətə. ¹⁰ Xesekiya yi Manase sətə. Manase yi Amən sətə. Amən yi Yosiya sətə. ¹¹ Yosiya yi Yekonaya nun a xunyene nun a tadane sətə, e Isirayila muxune suxu waxatin naxan yi, e siga e ra Babilən taani konyiyani.

¹² E siga xanbini Babilən taani, Yekonaya yi Selatili sətə. Selatili yi Sorobabeli sətə. ¹³ Sorobabeli yi Abiyudi sətə. Abiyudi yi Eliyakimi sətə. Eliyakimi yi Asori sətə. ¹⁴ Asori yi Sadəki sətə. Sadəki yi Ahimi sətə. Ahimi yi Eliyudi sətə. ¹⁵ Eliyudi yi Eleyasari sətə. Eleyasari yi Matani sətə. Matani yi Yaxuba sətə. ¹⁶ Yaxuba yi Yusufu sətə, Mariyamaa xəməna, naxan Yesu bari, naxan xili “Alaa Muxu Sugandixina.” ¹⁷ Awa, fələ Iburahima ma, han sa dəxə Dawuda ra, na findi mayixətə fu nun naanin nan na. Fələ Dawuda ma, han e siga Isirayila yamaan na Babilən taani waxatin naxan yi, na fan mayixətə fu nun

naanin. Fələ e sigan ma Babilən taani, sa dəxə Alaa Muxu Sugandixin bari waxatin na, na fan findixi mayixetə fu nun naanin nan na.

Marigi Yesu sətəfena

Luka 2.1-7

¹⁸ Awa, Yesu Alaa Muxu Sugandixin sətəxi kii naxan yi, na nan ito ra. A nga, Mariyama yi masuxi Yusufu xən ma nun, koni benun a xa dəxə a xən ma waxatin naxan yi, a yi a to a bata fudikan fata Alaa Nii Sarıjanxin na. ¹⁹ Tinxin muxun nan yi a xəmən Yusufu ra. A mi yi waxyi a xa Mariyama rayagi yamaan yetagi. Nanara, a yi a miri a xa a futun kala luxunni. ²⁰ A yi a mirima na feen ma waxatin naxan yi, Marigina malekan yi mini a xa xiyeni, a naxa, “Yusufu, Dawuda bənsənna, i nama gaxu i ya jaxanla Mariyama tonge, amasətə a diin naxan barima, na fataxi Alaa Nii Sarıjanxin nan na. ²¹ A dii xəmən barima nən, i yi a xili sa Yesu* amasətə a tan nan a yamaan nakisima e yulubine ma.”

²² Ito birin ligaxi nən alogo Marigin naxan falaxi a nabiin xən ma, a na xa kamali. ²³ A naxa, “Sungutun nasələnxin fudikanma nən, a dii xəmən bari. E yi a xili sa Emanuweli, na bunna nən fa fala, ‘Ala en tagi.’ ”[†]

²⁴ Nanara, Yusufu xulun waxatin naxan yi, Marigina malekan naxan yamari a ma, a na ligi, a yi Mariyama tongo a jaxanla ra. ²⁵ Koni e mi kafu han a yi dii xəmən bari. Yusufu yi a xili sa “Yesu.”

* **1:21:** Yesu xinla bunna nən, fa fala “Marakisi Tiina” Heburu xuini. † **1:23:** Esayi 7.14 nun 8.8 nun 8.10 fan mato.

2

Xontən tiin naxanye sa keli sogeteden binni

¹ Yesu to sətə Beteləmi taani Yudaya yamanani Manga Herode waxatini, fekolonne yi fa sa keli sogeteden binni, fa Yerusalən taani. ² E muxune maxədin, e naxa, “Diidin naxan barixi Yahudiyane mangan na, na minən yi? Nxu bata a taxamaseri sare to nxu yi sogeteden binni waxatin naxan yi. Nanara, nxu bata fa nxu xa fa a batu.” ³ Manga Herode na mε waxatin naxan yi, a kuisan, e nun Yerusalən kaane birin. ⁴ A yi yamaan saraxarali kuntigine nun sariya karaməxəne xili, a yi e maxədin, a naxa, “Alaa Muxu Sugandixin yi lan a xa bari minən yi?”* ⁵ E yi a yabi, e naxa, “A barima Beteləmi taan nin Yudaya yamanani. Nabini ito nan səbəxi, a naxa, ⁶ ‘I tan, Beteləmi taan Yuda yamanani, taa xuri mi i tan na Yudaya taa gbeene yε. Amasətə mangana nde kelima nən i tan yi naxan Isirayila muxune masuxuma, n ma yamana.’ ”†

⁷ Awa, Manga Herode yi fekolonne xili wundoni, a yi e maxədin na sare mini waxatin yətəen ma. ⁸ A yi nungun sa e ma siga Beteləmi taani, a naxa, “Əsa diidina fe yεə fen han! Əna a to waxatin naxan yi, ε yi n nakolon alogo n fan xa sa a batu.”

⁹ E to mangana falan name, e yi siga. E sare naxan to sogeteden binni a fələni, e mən yi na to, a yi lu e yεə ra han a sa ti diidin yiren xun ma. ¹⁰ E

* **2:4:** A na maxədinya tixi nən bayo muxune yi Alaa Muxu Sugandixin faan mamema bayo nabi fonne waliyyiya falane bata yi a fe yita xabu jnəe kəmə wuyaxi. † **2:6:** Mika 5.1

to na sareñ to, e yi səwa han! ¹¹ E to so banxini, e yi diidin nun a nga Mariyama to. E yi e xinbi sin a xa, e yi a batu. Na xanbi ra, e yi e sanba seene ramini, e yi xəmaan nun wusulanna nun mirihi latikənənna fi a ma. ¹² Ala yi fekolonne rakolon xiyeñi, a e nama fa xətə Manga Herode fəma. E yi xətə kira għeġe xən ma e konni.

Yesu sətə muxune yi e gi

¹³ Fekolonne kelixin na yi, Marigina malekan yi mini Yusufu xa xiyeñi, a yi a fala a xa, a naxa, “Keli, i diidin nun a nga tongo, ε yi ε gi, ε siga Misiran yamanani. Σ sa lu na han n na falan ti ε xa waxatin naxan yi. Amasətə Herode diidin fenma a faxa xinla nan ma.” ¹⁴ Nayi, Yusufu yi keli, a diidin nun a nga tongo kɔeeñ na, e siga Misiran yamanani. ¹⁵ A lu na han Herode yi faxa. Marigin naxan fala nabiin xən ma, na yi kamali, a naxa,
“N na n ma dii xəmən xili nən a xa keli Misiran bəxənī.”‡

Diine faxa fena

¹⁶ Herode to a kolon a fekolonne bata a mayenden, a bəjən yi te kat! A yi yamarin fi, a dii xəmən naxanye Beteləmi taan nun a rabilinna birin yi, naxanye barin munma jne firin sətə, a ne birin xa faxa. A na waxatin nagidi fekolonne gbee falan nan xən. ¹⁷ Nayi, Nabi Yeremi a falan yi kamali, a naxa,

¹⁸ “Gbelegbele xuiin nun wuga xui gbeen tema
Rama taani,
Rakeli nan a diine wugama.
A mi tinjnej a xa masabari

‡ 2:15: Hose 11.1

amasətə e birin bata faxa.”§

E xətə fena keli Misiran yi

¹⁹ Herode faxa waxatin naxan yi, Marigina malekan yi mini Yusufu xa xiyeni Misiran yamanani, ²⁰ a yi a fala, a naxa, “Keli, i diidin nun a nga tongo, i xətə Isirayila yamanani amasətə naxanye diidin fenma a faxa feen na, ne bata faxa.”

²¹ Nanara, Yusufu yi keli, a diidin nun a nga tongo, a xətə Isirayila yamanani. ²² Koni a mə waxatin naxan yi, a Herode a dii xəmən Arikelayusi dəxi a fafe յօհանի mangan na Yudaya yamanan xun na, Yusufu yi gaxu na yidəxə feen na. Ala mən yi a rakolon xiyeni, a yi siga Galile yamanani. ²³ A yi sa dəxə taana nde yi naxan xili Nasareti. Nabine falane yi rakamali, fa fala, “A xili bama nən ‘Nasareti kaana.’ ”

3

Yoni Marafu Tiina kawandina

Maraka 1.1-8, Luka 3.1-18, Yoni 1.19-28

¹ Yoni Marafu Tiin yi fa na waxatini a kawandin ba fələ tonbonni Yudaya yamanani. ² A naxa, “Ə xun xanbi so ə hakəne yi, amasətə Ariyanna Mangayaan bata maso!” ³ Nabi Esayi yi a tan nan ma fe falama, a naxa,

“Muxuna nde xuiin minima tonbonni,
naxan a falama,

‘Ə kirani tən Marigin yee ra,

ə kirane matinxin a xa!’ ”*

⁴ Nəgəmə xabe dugin nan yi ragodoxi Yoni ma.
A yi tagi xidixi kidin na. A yi baloma tuguminne

§ **2:18:** Yeremi 31.15 * **3:3:** Esayi 40.3

nun kumin nan na. ⁵ Yamaan yi lu fe a fēma keli Yerusalēn nun Yudaya yamanan nun Yuruden baan nabilinna birin yi. ⁶ E yi e ti e yulubine ra, a yi e rafu Yuruden baani e tubi xinla ma Ala ma.

⁷ Yoni to Farisi muxune[†] nun Saduse muxun[‡] wuyaxi to fe a fēma, a xa e rafu igeni, Yoni yi a fala e xa, a naxa, “Ε tan sajnī bōnsōnne! Nde ε rakolonxi, ε xa ε gi Alaa xələn bun ma? ⁸ Ε kewanle xa a yita fa fala ε bata ε xun xanbi so ε hakene yi. ⁹ Ε nama ε miri fa fala ε benban nan Iburaḥima ra. N xa a fala ε xa, Ala nōe gemeni itoe finde nēn Iburaḥima bōnsōnne ra! ¹⁰ Bunbin bata yitōn wudi salenne sege feen na. Wudin naxan mi bogi fají tima, na segeema nēn, a woli tēni. ¹¹ N tan ε rafuma igeni ε tubi xinla nan ma Ala ma. Koni naxan sēnben gbo n tan xa, na fama n tan xanbi ra, n mi nōe naxan ma sankidi fulunjē yati. Na ε rafuma Alaa Nii Sarjanxin nun tēen nin. ¹² A segedenna a yii, a maali fe, a yi a sa sagan kui, koni a se dagin sama nēn tēe tutareni!”

Yesu rafu fena igeni

Maraka 1.9-11, Luka 3.21-22, Yoni 1.32-34

¹³ Na waxatini Yesu yi keli Galile yamanani, a siga Yoni fēma Yuruden baani, alogo Yoni xa a rafu

[†] 3:7: Farisi muxune: Yahudiyane nan yi muxuni itoe ra naxanye lan ma fe yi a ra, e xa dinan suxu kii kedenni. E tan nan e sōbe so Musaa sariyan suxun ma dangu Yahudiyane bonne ra. E mōn yi e benbane namunne suxuma kii xōdexēni. E tan yi laxi malekane ra. E mōn yi laxi a ra a muxune kelima nēn sayani. [‡] 3:7: Saduse muxune: Yahudiyane nan yi muxuni itoe ra naxanye lan ma fe yi a ra, e xa dinan suxu kii kedenni. Lan mi yi e nun Farisi muxune tagi. E tan mi yi laxi malekane ra. E mōn mi yi laxi a ra a muxune kelima nēn sayani.

igeni. ¹⁴ Koni Yoni yi tondi, a naxa, “N makona a ma, i tan nan xa n tan nafu, koni i bata fa n tan fēma.” ¹⁵ Yesu yi a yabi, a naxa, “Tin ito xa liga singen, amasōtō a lan nēn en xa fe tinxinxine birin nakamali.” Nanara, Yoni yi tin. ¹⁶ Yesu to rafu, a keli igeni nēn tun, kore xōnna dēen yi rabi a xa, a yi Alaa Nii Sarjanxin to godē ganba sawurani, a dōxō a ma. ¹⁷ Fala xuiin yi keli kore, a yi a fala, a naxa, “N nafan Dii Xēmēn nan ito ra naxan bata n kēnēn ki fajni.”

4

Setana yi kata Yesu ratantandeni Maraka 1.12-13, Luka 4.1-13

¹ Na xanbi ra, Alaa Nii Sarjanxin yi Yesu xali tonbonni alogo Yinna Manga Setana xa kata a ratantan feen na. ² Yesu yi soge tonge naanin kōe tonge naanin ti sunni, a mi donse don, sunna yi a suxu.* ³ Maratantan tiin yi fa Yesu fēma, a naxa, “Xa Alaa Dii Xēmēn nan i tan na, a fala gēmeni itoe xa, e xa maxēte burun na.” ⁴ Yesu yi a yabi, a naxa, “A sēbēxi Kitabun kui, a naxa, ‘Muxun mi balon donseen xan gbansan na fō Ala falan naxanye birin tima.’†”

⁵ Yinna Manga Setana yi Yesu tongo, a siga a ra Taa Sarjanxini,‡ a sa a ti Ala Batu Banxin xun tagi.

⁶ A yi a fala Yesu xa, a naxa, “Xa Alaa Dii Xēmēn

* **4:2:** Na waxatini, muxun na yi sunna suxu, a mi yi donseen donma hali kōeen na. Waxatina nde yi, e mōn yi a jēnige e nama igen fan min hali kōeen na. † **4:4:** Sariyane 8.3 ‡ **4:5:** Yerusalēn nan xili Taa Sarjanxina bayo a rasarjanxi Ala xa. Na feen sēbēxi Yaburin 87.1-3 kui.

nan i tan na, tungan, amasətə a səbəxi Kitabun kui,
a naxa,
'Ala yamarin fima nən a malekane ma i ya fe yi.
E yi i tongo, alogo i nama i sanna din gəmə yo ra.'§
"

⁷ Yesu yi a yabi, a naxa, "A mən səbəxi Kitabun kui, a naxa, 'I nama i Marigina Ala mato bumbani.'* "

⁸ Na xanbi ra, Yonna Manga Setana mən yi a tongo, a siga a ra geya gbeen fari, a dunuja mangayane nun a binyene birin yita a ra. ⁹ Setana yi a fala a xa, a naxa, "Xa i xinbi sin n bun ma, i yi n batu, n ni itoe birin fima i ma nən." ¹⁰ Yesu yi a yabi, a naxa, "Setana, keli be! Amasətə a səbəxi Kitabun kui, a naxa, 'I xa i Marigina Ala binya, i yi a keden peen batu.'† "

¹¹ Nayi, Yonna Manga Setana yi keli Yesu fəma. Malekane yi fa a mali.

*Yesu yi a wanla fələ Galile yi
Maraka 1.14-15, Luka 4.14-15*

¹² Yesu a mə waxatin naxan yi, a e bata Yoni sa kasoon na, a siga Galile yamanani. ¹³ A mi fa dəxə Nasareti taani sənən, a sa dəxə Kapərunan taani Galile daraan də Sabulon nun Nafatali bəxəni. ¹⁴ A na ligaxi nən, alogo Nabi Esayi naxan falaxi, na xa kamali, a naxa,

¹⁵ "Sabulon kaan nun Nafatali kaan
naxanye baan binni, Yurudən baan də,
siya gbətəne gbeen Galile naxan na,

¹⁶ yamaan naxan dəxi dimini,
ne bata kənən gbeen to.

§ **4:6:** Yaburi 91.11-12 * **4:7:** Sariyane 6.16 † **4:10:** Sariyane 6.13

Naxanye dəxi sayaan dimini,
kənənna bata mini ne ma!"‡

¹⁷ Na waxatini, Yesu yi kawandin ba fələ, a naxa,
“Ε xun xanbi so ε hakene yi! Amasətə Ariyanna
Mangayaan bata maso.”

Yesu yi muxu naanin xili

Maraka 1.16-20, Luka 5.1-11

¹⁸ Yesu sigan tima Galile Daraan dəxən ma waxatin naxan yi, a yi ngaxakedenma firin to. Yəxə suxun nan yi e ra. Simən naxan xili Piyəri§ e nun a ngaxakedenna, Andire, e yi yəxə suxuni yalaan na darani. ¹⁹ Yesu yi a fala e xa, a naxa, “Ε bira n fəxə ra. N xa ε findi muxu fenne ra Ala xa alo ε yəxən suxuma kii naxan yi.” ²⁰ E yi e yalane sa mafuren! E bira a fəxə ra. ²¹ A sigaxin yəen na ndedi, a yi ngaxakedenma firin gətəye to, Yaki nun Yoni, Sebede a dii xəmene. E nun e fafe yi e yalane yitənma kunkin kui. Yesu yi e xili. ²² E yi e fafe lu kunkin kui sa! E bira Yesu fəxə ra.

Yesu yi yamaan mali

Luka 6.17-19

²³ Yesu yi siga Galile yamanan birin yi, a yamaan xaran e salide banxine yi. A yi Ariyanna Mangayana fe Xibaru Fajin kawandin ba e xa, a yi yamaan furetəne rakəndəya furen sifan birin ma. ²⁴ Muxune yi na feen xibarun mə Siriya yamanan birin yi. Yamaan yi fa furetən sifan birin nun tərə muxune ra e nun niyan naxin yi naxanye fəxə ra e nun gan furetəne nun lebutenne. Yesu yi ne birin nakəndəya. ²⁵ Yama gbeen yi bira a fəxə ra keli

‡ **4:16:** Esayi 8.23 han 9.1 § **4:18:** Muxune mən Piyəri ma a Pita.

Galile yamanan nun Taa Xun Fune yi. Ndee fan yi sa keli Yerusalen nun Yudaya nun Yuruden baan kidi ma.

5

Yesu yi kawandin ba geyaan fari

¹ Yesu to yama gbeen to, a te a sa dəxə geyaan fari. A xarandiine yi fa a fəma. ² A yi e xaran fələ.

Sewa gbeena fe

Luka 6.20-23

³ A naxa, “Sewan na kanne xa,
naxanye mako Ala ma
bayo ne Ariyanna Mangayaan sətəma nən.

⁴ Sewan na kanne xa,
naxanye wugama,
bayo Ala ne madəndənma nən.

⁵ Sewan na kanne xa,
naxanye limaniyaxi,
bayo bəxən findima nən ne kəen na.

⁶ Sewan na kanne xa,
tinxinna xənla naxanye suxuma
alo kamen nun min xənla, bayo ne wasama nən.

⁷ Sewan na kanne xa,
naxanye kininkininma,
bayo Ala kininkininma nən ne fan ma.

⁸ Sewan na kanne xa,
naxanye bəjən sarjanxi,
bayo ne Ala toma nən.

⁹ Sewan na kanne xa,
naxanye bəjən xunbenla rasoma,
Ala ne xilima nən a a diine.

¹⁰ Sewan na kanne xa,
naxanye bəsənxənxi e tinxinyana fe ra,

bayo ne Ariyanna Mangayaan sotoma nən.”

11 “Yamaan na ε konbi, e yi ε besenxonya, e yi fala jaxin sifan birin ti ε xili ma n tan ma fe ra, sewana ε tan xa nayi. **12** Ε sewa, ε jaxan, amasoto barayi gbeen namaraxi ε xa ariyanna yi. Amasoto e nabine fan besenxonya na kii nin xabu a fsloni.”

Fəxən nun kənənna fe

Maraka 9.50, 4.21, Luka 14.34-35, 8.16

13 Yesu naxa, “Ε luxi nən alo fəxəna dunuya muxune birin xa. Koni xa fəxən məxəməxənna bə ayi, a fa raməxəməxənma nanse ra nayi? A tənə mi fa na fə a woli ayi, yamaan yi a yibodon. **14** Ε luxi nən alo kənənna dunuya muxune birin xa. Taan naxan tixi geyaan fari, na mi luxunjə. **15** Muxu yo mi lənpun nadəgə, a a raso deben bun ma. Koni fə lənpun xa dəxə seen nan fari. Nanara, a kənənna fiyə banxi kui kaane birin ma. **16** A na kii nin, ε kənənna xa yanban yamaan yetagi alogo e xa ε wali fəjine to, e yi ε Fafe Ala binya ariyanna yi.”

Musaa Sariyana

17 Yesu naxa, “Ε nama ε miri fa fala n bata fa Sariya Kitabun nun nabine kitabune kaladeni. N mi faxi e kaladeni fə e rakamalideni. **18** N xa jəndin fala ε xa, fanni kore xənna nun bəxə xənna daxi, sese mi bə Sariya Kitabun na hali səbenla yiredi keden pe han feen birin yi kamali. **19** Nanara, naxan na yamarini ito nde keden kala hali a xurun ki yo ki, a bonne xaran na ma, na kanna yatəma muxudin nan na Ariyanna Mangayani. Koni naxan sariyani itoe suxuma, a bonne xaran ne ma, na kanna findima nən muxu gbeen na Ariyanna Mangayani. **20** N xa jəndin fala ε xa,

xa ε tinxinyaan mi dangu sariya karaməxəne nun Farisi muxune tinxinyaan na, ε mi soε Ariyanna Mangayani mumε!”

Yesu a falana xələna fe yi

²¹ Yesu naxa, “Ε bata a mε a Ala bata yi a fala en benbane xa, a naxa, ‘I nama faxan ti. Naxan na muxun faxa, na kitima nən.’* ²² Koni n tan a falama ε xa iki, naxan na xələ a ngaxakedenna ma, na kitima nən. Naxan na a ngaxakedenna konbi, kitisa yamaan na makitima nən. Naxan na a fala fa fala, ‘I tan xaxilitarena,’ na kanna lan yahannama təen nin. ²³ Nanara, i nəma i ya kiseen nalima Ala ma waxatin naxan yi saraxa ganden yetagi, a na rabira i ma fa fala i ngaxakedenna xələxi i ma, ²⁴ i ya kiseen lu saraxa ganden yetagi singen. I siga xulen, i sa ε nun i ngaxakedenna tagini tən. Na xanbi ra, i yi i ya kiseen fi Ala ma.”

²⁵ “Xa i yəngəfaan sigama i ra i kitideni, ε nəma kira yi, i xa kata i na feen jnan ε tagi sinma alogo a nama i so kitisaan yii. Na fan yi i so doma kanne yii. Ne fan yi i sa kasoon na. ²⁶ N xa nəndin fala i xa, nayi, i mi kelə na mumε, fə i yanginna birin fi!”

Yesu a maxadina yalunyaan fe yi

²⁷ Yesu naxa, “Ε bata yi a mε nun a Ala bata yi a fala, a naxa, ‘I nama yalunyaan liga.’† ²⁸ Koni n tan a falama ε xa, naxan na jnaxanla mato han a kunfa a ma, na kanna bata yelin yalunyaan lige a bənəni. ²⁹ Xa i yiifari ma yeeen nan i bire yulubini, a ba na, i yi a woli ayi. Amasətə i fatin yirena nde halagixin

* **5:21:** Xərəyaan 20.13 e nun Sariyane 5.17 † **5:27:** Xərəyaan 20.14 e nun Sariyane 5.18

fisa dangu i gbindin birin soon na yahannama yi.
30 Xa i yiifari ma yiin nan i bire yulubini, a s̄ege a
 ra, i yi a woli ayi. I yii kedenna s̄egexin fisa dangu
 i gbindin birin soon na yahannama yi.”

Futu kala feen maxadina

Matiyu 19.9, Maraka 10.11-12, Luka 16.18

31 Yesu naxa, “E yi a falama nun, e naxa, ‘Naxan
 yo n̄ema a naxanla beñinŋe, a xa futu kala k̄edin
 so a yii.’‡ **32** Koni n tan a falama iki, xa muxuna a
 naxanla beñin, naxanla mi yalunya ligaxi, a bata a
 naxanla ti yalunyaan ma nayi, § bayo xa x̄em̄e gb̄et̄
 a futu, na bata yalunyaan liga a x̄on ma.”

Kolona fe maxadina

33 Yesu naxa, “E m̄n bata yi a me nun, a a fala
 n̄en en benbane xa, a i na i k̄ol̄ Marigini, f̄o i xa a
 rakamali.* **34** Koni n na a falama ε xa iki, ε nama
 ε k̄ol̄ ariyanna yi amas̄t̄o Ala mangaya gb̄ed̄en
 m̄enni.† **35** ε nama ε k̄ol̄ dunuja ra amas̄t̄o Ala
 san tiden na a ra. ε nama ε k̄ol̄ Yerusal̄en taani
 amas̄t̄o Manga gbeena taan nan na ra. **36** ε nama
 ε k̄ol̄ ε xunna ra amas̄t̄o hali ε xun s̄exε kedenna,
 ε mi n̄oe a f̄ore hanma ε yi a fixa. **37** Koni i ya falan
 xa findi ‘On, hanma ‘En-εn’ tun! Xa i nde sa na fari,
 na kelixi Fe Naxin Kanna nin.”

‡ **5:31:** Sariyane 24.1 § **5:32:** A bata a naxanla ti yalunyaan
 ma. Bayo a naxanla nan m̄n a ra Ala yee ra yi bayo a futun kala xun
 mi yi na Ala yee ra yi. * **5:33:** Saraxaraline 19.12 e nun Yatene
 30.3 e nun Sariyane 23.22-24 † **5:34:** A mi k̄ol̄na fe falama be lan
 wulen gbansanna ma. Koni hali n̄ondin na a ra, Yesu naxa, i nama i
 k̄ol̄. Xa muxun dari feen nan n̄ondi falan na, muxune lama a falan
 na n̄en hali a mi a k̄ol̄.

I nama i gbeen *ŋəxə*
Luka 6.29,30

³⁸ Yesu naxa, “Ε bata yi a me nun fa fala, ‘Υεεν
³⁹ ηοχην xa fi yeeen na, ηιнна ηοχηн xa fi ηинна ra.’‡

38 Yesu naxa, “Ε bata yi a me nun fa fala, ‘Υεεν
 ηοχην xa fi yeeen na, ηιнна ηοχηн xa fi ηинна ra.’‡
 39 Koni n tan a falama iki, i nama i kankan muxu
 naxin yee ra. Naxan na i deen fəxə kedenna garin a
 ma, bode fəxə fan ti a xa. 40 Xa muxuna nde waxi
 i kiti feni i ya doma bun birana fe ra, tin a xa i ya
 doma gbeen fan tongo. 41 Xa muxu yo i karahan
 i xa goronna maxali kilo kedenni, i tan xa a findi
 kilo firinna ra. 42 Naxan na i xandi seni, i xa na ki.
 Xa muxuna nde wa i doli feni sena nde yi, i nama
 tondi.”

Iyaxune xanu
Luka 6.27-28, 32-36

⁴³ Yesu naxa, “Ε bata yi a me nun fa fala, ‘Ι
 adamadi boden xanu, i yi i yaxune rajaŋxu.’§
⁴⁴ Koni n tan a falama ε xa iki, ε xa ε yaxune xanu.
 Naxanye ε besenxənyama, ε xa Ala maxandi ne
 xa. 45 Nanara, ε ligama nən alo ε Fafe Ala naxan
 ariyanna yi. Amasətə a sogen natema muxu fajine
 nun muxu ηaxine nan xa. Amasətə tinxin muxun
 nun tinxintarena, Ala tulen nafama ne birin xa.
⁴⁶ Muxun naxanye bata ε xanu, xa ε ne nan
 tun xanu, ε barayin sətəma nayi di? Hali mudu
 maxinle fan na ligama! 47 Xa ε ε ngaxakedenne
 nan tun xəntən, ε nanfe ligaxi nayi naxan dangu
 bonne gbeen na? Amasətə hali denkəleyatarene na
 ηοχηнna ligama. 48 Nanara, ε lu fetareyani alo fe mi
 ε Fafe Ala ra kii naxan yi naxan ariyanna yi.”

‡ 5:38: Xərəyaan 21.23-25 e nun Saraxaraline 24.19-20 e nun
 Sariyane 19.21 § 5:43: Saraxaraline 19.18

6*Xaranna Ala kiseene fe ra*

¹ Yesu naxa, “Ε a liga ε yeren ma, ε nama ε wali fajine ke yamaan yetagi alogo e xa ε to. Xa ε na liga, ε mi barayi sotoma ε Fafe Ala ra ariyanna yi. ² Nanara, xa i yiigelitōne kima, i nama xotaan fe i yee ra a ralideni alo nafigine a ligama kii naxan yi salide banxine nun taa tagine yi alogo yamaan xa e matoxo. N xa jondin fala ε xa, e bata yelin e saranna sote yamaan yii. ³ Koni xa i yiigelitōne kima, hali i komenna nama a kolon i yiifanna naxan ligama ⁴ alogo i ya hinan wanla xa raba suturani. Nayi, i Fafe Ala naxan i toma suturani, na i barayima nən.”

*Xaranna Ala maxandin ma
Luka 11.2-4*

⁵ Yesu naxa, “Ε nema Ala maxandε, ε nama a liga alo nafigine. Amasotə a rafan e ma, e xa ti salide banxine nun taa tagine yi, e yi sali alogo yamaan xa e to. N xa jondin fala ε xa, e bata yelin e saranna sote yamaan yii. ⁶ Koni i tan nema Ala maxandε, so i ya banxini, i deen nagali, i yi i Fafe Ala maxandi i mi naxan toma. Nayi, i Fafe Ala naxan wundo yi feene toma, na i barayima nən.”

⁷ Yesu naxa, “Ε nama lu xete fala fuyanne ma tun Ala maxandini alo denkeleyatarene. Amasotə e mirima a ma fa fala e na falan nawuya ayi Ala e xuiin namema na nin. ⁸ Ε nama liga alo ne, bayo ε Fafe Ala ε makone kolon benun ε xa a maxandi. ⁹ Awa, ε Ala maxandima ikiini, ε naxa, ‘N xu Fafe naxan kore xonna ma, i xinla xa sarijan.

10 I ya Mangayaan xa fa,
 i sagoon xa liga dunuja yi
 alo a ligama kore xonna ma kii naxan yi.
 11 I nxo to balon fi nxu ma.
 12 I nxu mafelu nxu yulubine ra,
 alo nxu fan nxu hak ε tongone mafeluma kii naxan
 yi.
 13 I nama tin nxu xa bira tantanni
 f \circ i nxu rakisi fe naxin ma.’ ”

14 “Amas \circ t \circ xa ε ε hak ε tongone mafelu, ε Fafe
 naxan ariyanna yi, na fan ε mafeluma n \circ n. 15 Koni
 xa ε mi ne mafelu e hak ε ne ra, ε Fafe Ala fan mi ε
 mafeluy ε ε yulubine ra.”

Sun susu feen xaranna

16 Yesu naxa, “ ε nema sunni, ε nama ε yetagini
 t \circ n \circ n alo nafigine e yetagine yixidima kii naxan yi
 alogo yamaan xa a kolon a e sunni. N xa n \circ ndin
 fala ε xa, ne bata yelin e saranna s \circ t \circ yamaan yii.
 17 I tan nema sunna suxuma, i yetagin maxa, i yi i
 sunni t \circ n 18 alogo yamaan nama a kolon fa fala i
 sunni f \circ i Fafe Ala i mi naxan toma, na a kolonma
 n \circ n. I Fafe Ala naxan wundo feene toma, na i
 barayima n \circ n.”

Ariyanna nafunla fe *Luka 12.33,34*

19 Yesu naxa, “ ε nama ε nafunle ramara
 dunujani ito yi ε banxine kui, x \circ rinx \circ rinna nun
 melimenle a kalama d \circ naxan yi. Mu \circ adene fan
 soma n \circ n, e yi a mu \circ a. 20 Koni ε xa nafunla
 ramara ariyanna yi, x \circ rinx \circ rinna nun melimenle
 mi a kale d \circ naxan yi, mu \circ adene fan mi so ε na, e

a muja ²¹ bayo i ya nafunla d_enaxan yi, i xaxinla fan m_enna nin.”

Fati b_enden gbee k_enenna a fe

Luka 11.34-36

²² Yesu naxa, “Muxun y_een luxi n_en alo l_enpuna a fati b_enden xa.* Xa i y_een k_ende, i fatin birin luma n_en k_enenni. ²³ Koni xa i y_een kala, i fatin birin luma n_en dimini. Nayi, k_enenna naxan i yi, xa na bata findi dimin na, na dimin gboma ayi n_en.”

Ala nun nafunla fe

Luka 16.13, 12.22-31

²⁴ Yesu naxa, “Muxu yo mi n_e wal_e kari firinna xa sanja ma kedenni. Amas_ot_o a kedenna rajaxuma n_en, a kedenna xanu, hanma a kedenna binyama n_en, a yi bona rayelefu. Σ mi n_e warla ke Ala nun nafunla xa sanja ma kedenni.”

²⁵ “Nanara, n na a falama ϵ xa, ϵ nama k_ont_ofil_i ϵ dunuja yi gidina fe ra, ϵ naxan donma hanma ϵ naxan minma hanma ϵ ϵ maxidima naxan yi. Niin mi dangu donseen na ba? Fati b_enden mi dangu dugin na ba? ²⁶ Σ x_oline mato, e mi se sima, e mi se xabama, donse ramarade mi e yii, koni ϵ Fafe naxan ariyanna yi, na nan e baloma. Σ mi fisa x_oline xa ba? ²⁷ Σ tan nde n_e waxatidi s_e ϵ y_et_e siine fari ϵ xaminna ma ba? ²⁸ Σ xaminna dugina fe ra nanfera? Σ wudi fuge fajine gbo kiin mato. E mi walima, e mi dugi rafalama e y_et_e xa, ²⁹ anu n xa a fala ϵ xa, hali Manga Sulemani e nun a n_er_on birin yi, a mi a y_et_e maraber_i ba alo e tan nde. ³⁰ Ala

* **6:22:** alo l_enpuna: Sandani ito kui, i n_e i y_een tiy_e n_en se fajin na hanma a kobina. Xa i y_een tixi se fajin na, na findima n_en k_enenna ra i xa.

nan sexene maraberi bama naxanye solima to, tila e gan, e jan fefe! A mi ε maraberi bε dangu ne ra ba? Ε dεnkεleyaan xurun.”

³¹ “Nanara, ε nama xamin fa fala, ‘En balon sətəma di?’ hanma ‘En na igen sətəma di?’ hanma ‘En dugin sətəma di?’ ³² Amasətə dεnkεleyatarene seni itoe birin fenma. Koni ε Fafe naxan ariyanna yi, na ε makoon kolon. ³³ Koni ε Alaa Mangayaan fen singen e nun a tinxinyana, na xanbi ra a seni itoe birin soma ε yii nən. ³⁴ Nanara, ε nama xamin tila tərəna fe ra. Tila xaminna tila nan ma. Amasətə ləxən birin nun a tərən na a ra.”

7

Ε nama bonne yalagi

Luka 6.37-38, 41-42

¹ Yesu naxa, “Ε nama ε yετε findi ε adamadi boden kewanle makiti muxun na, alogo Ala nama ε fan makiti. ² Bayo ε na bonne kewanle makiti kii naxan yi, Ala ε fan makitima na kii nin. Ε ligaseen naxan yatema bonne xa, Ala fan na nan yatema ε xa. ³ Nanfera namadin naxan i adamadi boden yεen xən, i na toma, koni gbindonna naxan i tan yεen xən, i mi na toma? ⁴ I ya a falama i adamadi boden xa nanfera fa fala, ‘Tin, n xa namadin ba i yεen xən ma,’ koni gbindonna i tan yεen xən ma. ⁵ I tan nafigina! Gbindonna ba i yεte yεen xən ma singen, na xanbi ra, i nəe na namadin toε nən, i yi a ba i adamadi boden yεen xən ma.”

6 “Σ nama se sarijanxin sa barene bun.* Σ nama ε bəxə bun nafunla woli xəsene bun ma.† Xa i na ligi xəsene e yibodonma nən, barene yi xajε ε ma, e yi ε xin.”

Ala maxandina fe

Luka 11.9-13

7 “Σ seen maxədin, ε a sətəma nən. Σ seen fen, ε a toma nən. Σ dəen kənkən, a rabima ε xa nən. **8** Amasətə naxan yo na seen maxədin, na a sətəma nən. Naxan na seen fen, na a toma nən. Naxan na dəen kənkən, a rabima a xa nən. **9** Muxuna nde ε yε ba, naxan ma diin burun maxədinma a ra, a gəmen so a yii? **10** Hanma a na yəxən maxədin a ra, a sajin so a yii? **11** Hali ε to findixi muxu naxine ra, ε a kolon fa fala a lan nən, ε xa se fajin so ε diine yii. E faxi fa, ε Fafe naxan ariyanna yi, na se fajine soma a maxandi muxune yii kii naxan yi!”

12 “Sariya Kitabun nun nabine kitabune birin bunna nan ito ra: I waxi muxune xa feen naxanye raba i xa, na nəxənna ligi bonne xa.”

Də xurina fe

Luka 13.24

13 “Σ so də xurin na, amasətə kiraan naxan sigama yahannama yi, na ragbo, a so dəen nagbo. Muxu wuyaxi soma nən mənni. **14** Kiraan naxan sigama habadan nii rakisini, na yisiga raxəlo, a dəen mi ragbo, muxu wuyaxi mi a toma.”

* **7:6:** barene: Yanyina nde, sandani ito bunna nəen, fa fala i lan i xa muxune kawandi naxanye nəe e tuli matiyε i ra. † **7:6:** bəxə bun nafunla: Gəmen siyana nde nan ma fe falaxi be naxan toma fəxə ige yi xaxunna ndee kui. Na gəmen xili nən “perili.”

*Wudin nun a bogina fe**Luka 6.43-44*

¹⁵ “Ε a liga ε yeren ma wule nabine fe yi. E nema fama e xuruxi alo yεxεεna, koni e kui feen luxi nεn alo kanko xajεne. ¹⁶ Ε ne kolonma e kewanle nan xən. I manpa bogin bolonjε tansinna kεε ra ba? I xədε bogin bolonjε wudi majalixin kεε ra ba? ¹⁷ Wudi fajin bogi fajin nan tima. Wudi naxin bogi naxin nan tima. ^{‡ 18} Wudi fajin mi bogi naxin tima. Wudi naxin mi bogi fajin tima. ¹⁹ Wudin naxan mi bogi fajin tima, na sεgεma nεn, a gan. ²⁰ Nba, ε wule nabine kolonma e kewanle xən ma na kii nin.”

*Ala xuiin suxutare muxune fe**Luka 13.25-27*

²¹ “Muxun naxanye a falama, e naxa, ‘Marigina, Marigina!’ ne birin mi soma Ariyanna Mangayani fɔ naxanye n Fafe Ala sagoon ligama. ²² Nanara, na ləxən§ na a li, muxu wuyaxi a falama nεn, e naxa, ‘Marigina, Marigina! Nxu bata yi nabiya falane ti i xinli nun, nxu jinanne kedi i xinli, nxu kabanako fe wuyaxi liga i xinli!’ ²³ Nba, n na a falama e xa nεn, n naxa, ‘N mi ε kolon mumε! Ε tan fe naxi rabane, ε keli n fεma! ”

*Banxi ti firinne fe**Luka 6.47-49*

²⁴ “Awa, muxun naxan birin n ma falane ramεma, e yi e suxu, ne luxi nεn alo xεmε xaxili-maan naxan a banxin ti fanyen fari. ²⁵ Tulen fa waxatin naxan yi, xudene yi rafe, foye gbeen yi fa.

‡ 7:17: bogina: Sanda sifani ito kui, bogi fajin findixi kewali fajin nan na. § 7:22: Na ləxən nεn finde kitisa ləxən nan na waxati rajanni.

Koni na banxin mi bira bayo a yi tixi fanyen nan fari. ²⁶ Muxun naxanye birin n ma falane raməma koni e mi e suxuma, ne luxi nən alo xaxilitaren naxan a banxin ti məjənsinna fari. ²⁷ Tulen faxina, xudene yi rafe, foye gbeen yi fa, banxin yi bira kii naxini!"

Yesu sənbəna fe

²⁸ Yesu yelinxina falane birin tiyε, yamaan yi kabε a xaran ti kiin ma. ²⁹ A tan mi luxi alo e sariya karaməxəne kii naxan yi, Yesu yi xaranna tima Ala sənbən nin.

8

Yesu yi dogonfontən nakəndəya

Maraka 1.40-45, Luka 5.12-16

¹ Yesu yi godo keli geyaan ma, yama gbeen yi biraxi a fəxə ra. ² Awa, dogonfontən yi fa a fəma, a yi a xinbi sin a bun ma, a naxa, "N kanna, xa i tin, i nəe n nakəndəye nən." ³ Yesu yi a yiin sa a ma, a yi a yabi, a naxa, "N bata tin, i xa kəndəya." Dogonfontən yi kəndəya mafuren. ⁴ Na xanbi ra, Yesu yi a fala a xa, a naxa, "I nama a fala muxu yo xa, koni siga saraxaraliin fəma, a xa sa i mato. Na xanbi ra, Musaa sariyan saraxan naxan yamarixi, i na ba. Na finde nən sereyaan na e xa."*

* **8:4:** dogonfontən: Alaa sariyan kui, dogonfontən mi yi daxa a xa so taani. A yi luma taan fari ma nən. Saraxaraline nan yi muxun fatin matoma a yi a fala, xa na kanna sarijan, hanma xa a mi sarijan. Muxu gbətə mi yi a yiin dinjə dogonfontən na, bayo na yi na kanna sarijanna kalama nən. A mato Saraxaraline 13.45-46. Xa dogonfonna na ba muxun ma, fə a xa saraxan ba alogo a mən xa sarijan kii naxan yi, a fa so taani, a dəxə a konni. A mato Saraxaraline sora 14.

*Sofa kuntigina walikeen nakendey a fena
Luka 7.1-10*

⁵ Yesu so Kaperunan taani waxatin naxan yi, Romi sofaan kēmē kuntigin yi fa a fēma, a yi a mafan, a naxa, ⁶ “N fafe, n ma walikeen furaxina n konni, hali a mi nœ a mamaxe. A tōrōxi kat!” ⁷ Yesu yi a yabi, a naxa, “N xa sa a rakendey.” ⁸ Kuntigin yi a yabi, a naxa, “N fafe, na binyen mi lan n ma, i siga n konni. Falan ti tun, n ma walikeen kendeyama nēn. ⁹ N fan kuntigina nde nan ma nō bun, sofane n fan bun. N na a fale na ndee xa nēn, n naxa, ‘Siga,’ a siga. N yi a fala nde gbētē xa, n naxa, ‘Fa,’ a fa. N yi a fala n ma konyin xa, n naxa, ‘Ito liga,’ a na liga.”[†]

¹⁰ Yesu na mē waxatin naxan yi, a kabē. Muxun naxanye yi biraxi a fōxō ra, a yi a fala ne xa, a naxa, “N xa nōndin fala ε xa, n munma dēnkelyaan sifani ito to Isirayila muxu yo yi. ¹¹ N xa a fala ε xa, muxu wuyaxi fama nēn sa keli sogeteden nun sogegodode binni, e yi fa dōxō Iburahima nun Isiyaga nun Yaxuba fēma Ariyanna Mangayani.[‡] ¹² Koni naxanye yi lan nun e xa so Ariyanna Mangayani,[§] ne raminima nēn tandem ma dimini, wugan nun nin naxinna dēnaxan yi.” ¹³ Yesu yi a fala kuntigin xa, a naxa, “Siga, a ligama i xa nēn

[†] **8:9:** Xemēni ito yi laxi a ra fa fala sēnbēn Yesu yii daala xun na alo sēnbēna a tan sofa kuntigin yii a sofane xun na kii naxan yi. Xemēn misaala nan tongoxi a yētē dununa yi gidin kiin ma alogo a xa a yita fa fala Yesu yi nœ a walikeen nakendey nēn a sēnbēn na hali a gbindin mi siga. [‡] **8:11:** Abunna nēn fa fala siya gbētēne fan kisin sōtōma nēn hali ba Yahudiyanē ra. [§] **8:12:** Yanyina nde, na lanxi Isirayila kaane nan ma.

alo i dənkəleyaxi a ma kii naxan yi.” Kuntigina walikəen yi kendəya na waxatin yetəni.

*Yesu yi muxu wuyaxi rakəndəya
Maraka 1.29-34, Luka 4.38-41*

14 Yesu yi siga Piyəri* konni, a yi a bitan gilen furaxin li saxi a konni a fatin wolonxi a ma. **15** Yesu yi naxanla yiin suxu, fati mawolonna yi a beñin, a keli, a ti, a wali fələ a xa.

16 Ninbanna soxina, yamaan yi fa muxu wuyaxi ra Yesu fəma yinna naxine yi naxanye fəxə ra. Yesu yi yinnane kedi a falan xən, a furetəne birin nakəndəya. **17** A na ligə nən, alogo Nabi Esayi naxan fala, a na xa kamali, a naxa,
“A en ma tərəne nan tongoxi,
en ma furene nan yi a fari.”†

*Birana Yesufəxə ra
Luka 9.57-62*

18 Yesu to yama gbeen to a rabilinni, a yi a fala a xarandiine xa, a e xa gidi daraan bode fəxən na.

19 Sariya karaməxəna nde yi fa a fəma, a naxa, “Karaməxə, i siga dədə, n sigə i fəxə ra.” **20** Yesu yi a yabi, a naxa, “Xulumaseene xima yinle nan na, xəline yi e təen sa, koni hali n na n xunna sama dənaxan yi, na mi n tan Muxuna Dii Xəmən yii.” **21** A fəxərabirana nde yi a fala a xa, a naxa, “N Marigina, tin n xa sa n fafe maluxun singen.”

22 Yesu yi a yabi, a naxa, “Bira n fəxə ra, a lu faxa muxune xa faxa muxune maluxun.”‡

* **8:14:** Muxune mən Piyəri ma a Pita. † **8:17:** Esayi 53.4

‡ **8:22:** A muxune nan ma naxanye mi biraxi a fəxə ra naxanye mi nii rakisin sətəxi. Ne luxi alo faxa muxune niin mabinni.

Yesu yi foye gbeen nati

Maraka 4.35-41, Luka 8.22-25

²³ Yesu yi dəxə kunkin kui, a xarandiine yi siga a fəxə ra. ²⁴ E daraan xun ma, foye gbeen yi keli, a igeni maxa. Igen mərənne§ yi sa kunkin xun ma. Koni Yesu yi xima. ²⁵ Xarandiine yi siga a fəma, e yi a raxulun. E yi a fala, e naxa, “Marigina, nxu rakisi, nxu faxamaan ni i ra.” ²⁶ Yesu yi e yabi, a naxa, “E gaxuma nanfera? E dənkeləyaan mi gbo mumε!” Na xanbi ra, a keli, a foyen nun ige mərənne yamari, e yi e raxara. ²⁷ Muxune birin yi kabε, e naxa, “Muxu sifan mundun ito ra? Hali foyen nun igen mərənne a falan suxuma!”

Yesu yi muxu firin nakendεya yinnane naxan fəxə ra

Maraka 5.1-20, Luka 8.26-39

²⁸ Yesu yi siga Gadara yamanani daraan bode fəxən na. Muxu firin yi a li na yi naxanye yi kelixi bilingan yireni, yinna ḥaxine yi e fəxə ra. E yi xajε kat! Muxu yo mi yi suse sigan tiyε na kiraan xən. ²⁹ Yinnane yi e rasənxə e falan ti e xən, e naxa, “Alaa Dii Xəməna, i nanse fenma nxu fəma? I faxi nxu ḥaxankataden nin ba benun waxatin xa a li?” ³⁰ Xəsə kuru gbeen yi e dəgema na dəxən ma nun. ³¹ Yinnane yi Yesu mafan, e naxa, “Xa i nxu kedima, nxu rasiga xəsə kuruni ito yi.” ³² Yesu yi a fala e xa, a naxa, “E siga.” Nayi, e sa so na xəsə kuruni. Xəsə kurun yi godo e giyε geyaan ma, e sa faxa darani. ³³ Muxun naxanye yi xəsəne kantanma, ne yi e gi, e siga taani. E sa na feene birin fala e nun feen naxan ligaxi na muxune xa

§ **8:24:** Igen mərənne: alo foyen na so igeni.

yinna jaxine yi naxanye fôxô ra. ³⁴ Na ma, taa yi kaane birin yi sa Yesu ralan. E a to waxatin naxan yi, e yi a mafan, a xa keli e yamanani.

9

*Yesu yi lebutenna rakendeya
Maraka 2.1-12, Luka 5.17-26*

¹ Yesu yi dôxô kunkin kui, a darani gidi, a siga a kon taani. ² Muxuna ndee yi fa xemê lebutenna nde ra a fêma, a saxi a sa seni e yii. Yesu yi e dënkeleyaan to, a yi a fala lebutenna xa, a naxa, “N ma diina, i bojien xa sa, i yulubine bata xfari.” ³ Sariya karamoxôna ndee yi e miri, e naxa, “Xemeni ito Ala rayelefuma!”* ⁴ Yesu yi e miriyaan kolon. A yi a fala, a naxa, “E mirima fe jnaxi sifani itoe ma nanfera? ⁵ Mundun fala raxô, ‘I yulubine bata xfari’ hanma, ‘Keli, i sigan ti?’ ⁶ N na a yitama ε ra nñ nayi fa fala sënbëna n tan Muxuna Dii Xemén yii dunuja yi, n muxune mafelu e yulubine ra.” A yi a fala lebutenna xa, a naxa, “Keli, i ya sa seen tongo, i siga i konni!” ⁷ Xemén yi keli, a siga a konni. ⁸ Yamaan to na to, e gaxu, e yi Ala tantun amasâtô a bata na sënbë sifan fi muxune ma.

*Yesu yi Matiyu xili
Maraka 2.13-17, Luka 5.27-32*

⁹ Yesu yi keli, a siga. A yi mudu maxinla nde to, a yi xili Matiyu, a yi dôxi mudu maxilideni. Yesu yi

* **9:3:** Ala rayelefuna: Karamoxône na falaxi nñ bayo Yesu bata falan ti alo Ala nan yi a tan na, a naxa, “i yulubine bata xfari” anu, Ala nan yulubine xafarima.

a fala a xa, a naxa, “Bira n fɔxɔ ra.” Matiyu yi keli, a bira a fɔxɔ ra.

¹⁰ Yesu yi a d̄egema Matiyu a banxini waxatin naxan yi, mudu maxili wuyaxi nun hake kan wuyaxi yi fa, e dɔxɔ Yesu nun a xarandiine f̄ema e d̄egedeni. ¹¹ Farisi muxuna ndee na to waxatin naxan yi, e yi a fala a xarandiine xa, e naxa, “E karamɔxɔn nun mudu maxinle nun hake kanne e d̄egema e bode xɔn ma nanfera?” ¹² Yesu yi e xuiin mɛ, a yi e yabi, a naxa, “Muxun naxan kɛndɛ, na mako mi seribaan ma fɔ furetɔne. ¹³ E siga, ε sa Kitabuna falani ito bunna fesefesε, a naxa, ‘Hinanna rafan n ma dangu saraxan na.’[†] Amasɔtɔ n mi faxi tinxin muxune xan xilideyi fɔ hake kanne.”

*Maxɔdinna sun suxu feen ma
Maraka 2.18-22, Luka 5.33-39*

¹⁴ Yoni a xarandiine yi fa Yesu f̄ema, e yi a maxɔdin, e naxa, “Nxu tan nun Farisi muxune sunna suxuma, koni nanfera i ya xarandiine mi sunna suxuma?” ¹⁵ Yesu yi e yabi, a naxa, “Naxalandi kanna nɛma jaxalandi tiine f̄ema waxatin naxan yi, e lan e xa sunu ba?[‡] Koni waxatina nde fama jaxalandi kanna bama nɛn e yɛ, e sunna suxuma nɛn na yi. ¹⁶ Muxu yo mi nɔe dugi nɛnɛn tongɛ a yi dugi fonna bɛterɛn a ra§ amasɔtɔ a dugi nɛnɛn bɔma nɛn a fonna ra, a yinla yi ragbo ayi. ¹⁷ Muxun mi manpa nɛnɛn sɛ se sase fonna kui.

[†] 9:13: Hose 6.6 [‡] 9:15: Naxalandi kanna: Yesu nan luxi alo naxalandi kanna sandani ito kui. A bunna nɛn, fa fala muxune mi sunna suxuma sɛwa waxatine yi. § 9:16: dugi nɛnɛna: Yesu a sariya nɛnɛn mi sɛ Musaa sariya fonna ma. Sariya fonna mɔn mi sɛ sariya nɛnɛn ma.

Xa a na liga, manpa nənən se sase fonna kalama nən, manpaan yi bəxən, se sase fonna yi kala. Koni manpa nənən sama se sase nənən nan kui, e firinna birin namarama nən nayi ki fəjni.”

*Yesu yi muxu firin nakəndəya
Maraka 5.21-43, Luka 8.40-56*

¹⁸ Yesu yi na falama e xa waxatin naxan yi, Yahudiya kuntigina nde yi fa a xinbi sin Yesu bun, a naxa, “N ma dii təmən bata faxa iki sa! Koni fa i yiin sa a ma, a niin birama a yi nən na yi.” ¹⁹ Na ma, Yesu yi keli, a bira a fəxə ra, e nun a xarandiine.

²⁰ Naxanla nde yi na yi, naxalan furen yi a ma xabu ɲee fu nun firin. Na yi fa Yesu xanbi ra, a yi a yiin din a domaan lenben na. ²¹ Bayo a yi a mirixi a ma, a naxa, “Xa n na n yiin din a domaan na tun, n kəndəyama nən na yi.” ²² Yesu yi a firifiri, a yi a to, a yi a fala a xa, a naxa, “N ma dii təməna, i bəŋən xa sa, i ya dənkəleyaan bata i rakəndəya.” Naxanla yi kəndəya na waxatin yətəni!

²³ Awa, Yesu yi so kuntigina banxini, a xulen fene to e nun yamaan naxan yi wugama, ²⁴ a naxa, “E mini! Dii təməni ito mi faxaxi, a xiin nən tun!” E birin yi gele a ma. ²⁵ E to yamaan namini, Yesu yi so, a dii təmən suxu a yiin ma, dii təmən yi keli. ²⁶ Muxune yi na feen xibarun mə na yamanan yiren birin yi.

Yesu yi danxutəfirin nakəndəya

²⁷ Yesu keli mənni waxatin naxan yi, danxutəfirin yi bira a fəxə ra. E gbelegbele a fəxə ra,

e naxa, “Dawudaa Dii Xemena,* kininkinin nxu ma!”²⁸ Yesu so banxini waxatin naxan yi, danxutə firin yi so a fəma banxin kui. A yi e maxədin, a naxa, “E laxi a ra yati fa fala a n nəe ito ligə nən ba?” E yi a yabi, e naxa, “On, nxu fafe.”²⁹ Yesu yi a yiin din e yeeene ra. A yi a fala, a naxa, “A xa liga ε xa alo ε denkəleyaxi a ma kii naxan yi.”³⁰ E yeeene yi raba ayi. Yesu yi falan ti e xa a səbeen na, a naxa, “Muxu yo nama feni ito kolon!”³¹ Koni e yi siga, e sa Yesu a fe xibarun nali na yamanan yiren birin yi.

Yesu yi bobon nakendəya

³² Awa, na xemene yi sigama waxatin naxan yi, muxuna ndee yi fa xemena nde ra Yesu fəma naxan mi yi nəe falan tiyə amasətə yinna naxin nan yi a fəxə ra.³³ Yesu yinnan kedi waxatin naxan yi, bobon yi falan ti fələ! Yamaan yi kabə, e naxa, “Ito nəxənna munma to Isirayila muxune ye singen!”³⁴ Koni Farisi muxune yi a fala, e naxa, “Yinna mangan nan sənbən fixi a ma a yinnane kedi.”

Yesu yi kininkinin yamaan ma

³⁵ Awa, Yesu yi siga taane nun banxidəne yi, a sa yamaan xaran e salide banxine yi. A yi Ariyanna Mangayana fe Xibaru Fajin kawandin ba e xa, a yi muxune rakəndəya furen sifan birin ma.³⁶ A yamaan toxi waxatin naxan yi, a yi kininkinin e ma, amasətə e xaminxi, e malı muxu mi yi na yi alo yexxeen naxanye kantan muxu mi na.³⁷ Nanara, Yesu yi sandan sa a xarandiine xa, a naxa, “Malo xaba dixin gbo koni a xaba muxune mi wuya.³⁸ E

* **9:27:** Dawudaa Dii Xemena: E na falaxi nən bayo Yesu findixi Dawuda bənsənna muxuna nde nan na.

xεε kanna mafan, a xa walikεna ndee rasiga malo xabadeni.”†

10

Xεra fu nun firinne fe

Maraka 3.13-19, Luka 6.12-16

¹ Yesu yi a xarandii fu nun firinne xili. A sεnben fi e ma a e xa yinna jaxine kedi, e mən yi furetəon sifan birin nakendεya. ² Na xεra fu nun firinne xinle nan itoe ra.

A fələna, Simən, naxan mən yi xili “Piyeri,” e nun a ngaxakedenna Andire nun Sebede a dii xεmən Yaki nun a xunyen Yoni ³ nun Filipi nun Bartolome nun Tomasi nun mudu maxinla Matiyu, e nun Alifaa dii xεmən Yaki nun Tade ⁴ nun Simən, e naxan ma a “Yahudiya siya xanuna,”* e nun Yudasi Isakariyoti naxan Yesu yanfa, a a so yiini.

Xεra fu nun firinne xε fena

Maraka 6.7-13, Luka 9.1-6

⁵ Yesu yi yamarine fi muxu fu nun firinni itoe ma, a naxa, “Ε nama siga siya gbətəne yamanani hanma Samariya taane yi. ⁶ Koni ε siga Isirayila muxune fəma naxanye ləxi ayi alo yεxεεne. ⁷ Ε siga, ε sa e kawandi, ε naxa, ‘Ariyanna Mangayaan bata maso.’ ⁸ Ε yi furetəne rakendεya, ε faxa muxune rakeli sayani, ε dogonfontəne rakendεya, ε jninanne kedi. Ε seen naxanye sətəxi ε mi ne saraxi,

† 9:38: xεε kanna: Sandani ito kui, xεε kanna findixi Ala nan na. Denkeleγya muxune lan e xa muxune sətə Ala xa alo malo xabane maala malanma kii naxan yi. * 10:4: Yahudiya siya xanuna: Muxun nan yi ne ra naxanye yi Romi kaane yεngεma alogo Isirayila kaane xa mini e sεnben bun ma.

nayi ε bonne ki hali ε mi se rasuxu. ⁹ Ε nama xεma xali, hanma gbeti fixεna hanma wure gbeeli gbananne, ε naxanye singanma ε tagixidin na, ¹⁰ hanma bɔndunla ε sigatini, hanma doma firin, hanma sankidina, hanma dunganna. Amasɔtɔ walikeen lan a yi a balon sɔtɔ.”

¹¹ “Awa, ε na taan li hanma banxidεna, ε muxu kεndεna nde fen, ε yi yigiya a konni han ε kelin waxatin naxan yi. ¹² Ε na so banxini, ε naxa, ‘Ala xa bɔnε xunbenla lu banxini ito kui.’ ¹³ Xa na falan lanxi na banxi kui kaane ma, na duban xa lu e xɔn. Koni xa na mi a ra, na duban mɔn xa xεtε ε ma. ¹⁴ Xa muxune mi ε yisuxu, e mi e tuli mati ε falane ra banxina nde yi hanma taana nde yi, ε sanne rakunkun, ε kenla.[†] ¹⁵ N xa jɔndin fala ε xa, kiti sa lɔxɔni, Ala kininkininma nεn Sodoma taan nun Gomora taan[‡] ma dangu na taan na!”

*Bεsenxənyaan naxan fama
Maraka 13.9-13, Luka 21.12-17*

¹⁶ Yesu naxa, “Ε tuli mati, n bata ε xε alo yεxεεne kankone tagi. Nayi, ε kɔta ayi alo sajine, ε findi sɔntarene ra alo ganbane. ¹⁷ Ε a ligi ε yeren ma amasɔtɔ muxune ε suxuma nεn, e siga ε ra e taan fonne fεma ε makitideni, e yi ε bɔnbɔ e salide banxine yi. ¹⁸ E sigama ε ra nεn mangane nun kuntigine fεma n tan ma fe ra, ε yi findi n serene ra e xa e nun siya gbεtεne xa. ¹⁹ E na ε suxu waxatin

[†] **10:14:** E sanne rakunkun feen findixi taxamasenna nan na naxan a yitama fa fala na taan goron yo mi luxi e xun ma hali e gbangbanna mi luxi e sanna ra. [‡] **10:15:** Sodoma nun Gomora findi taa jaxine nan na Ala naxanye halagi Iburahima waxatini. A mato Dunuja Fɔlɔn sora 19 kui.

naxan yi, ε naxan falama ε nama xamin na fe ra. A waxatin na a li, ε naxan falama Ala na firma ε ma nən. ²⁰ Amasətə a mi findima ε tan ma fala ra. ε falan tima ε Fafe Alaa Nii Sarıjanxin nan xən.”

²¹ “Muxune e ngaxakedenne yanfama nən, e yi faxa, fafane fan na ligama nən e diine ra. Diine fan murutəma nən e sətə muxune xili ma, e yi findi e faxa sabun na. ²² Muxune birin ε rəjəxuma nən n tan ma fe ra. Koni naxan na a yixədəxə han a rəjənna, na kisima nən. ²³ E na ε bəsənxənya taana nde yi, ε ε gi mənni, ε siga yire gətə yi. N xa jəndin fala ε xa, ε mi ε wanla rəjənje Isirayila taane birin yi benun n tan Muxuna Dii Xəmən xa fa.”

²⁴ “Xarandiin mi dangu a karaməxən na, konyin mi dangu a kanna ra. ²⁵ Xarandiin na liga alo a karaməxəna, na bata lan. Konyin fan xa liga alo a kanna. Xa e bata denbaya kanna xili ba yinna mangan Beleşəbu, e nde falama nən denbayaan fan ma dangu na ra!”

*Ala yeeragaxuna fe
Luka 12.2-7*

²⁶ Yesu naxa, “Na ma, ε nama gaxu yamaan yee ra. Fe luxunxine minima nən kənənni, wundo feen birin kolonma nən. ²⁷ N naxan falama ε xa dimini, ε na fala kənənna ma. N na naxan kəyekəyən ε xa, ε na rawanga banxine xuntagi. ²⁸ Muxun naxanye fati bəndən faxama, koni e mi nəe ε niin halagə, ε nama gaxu ne yee ra. Koni ε gaxu Ala yee ra naxan fati bəndən nun niin halagima yahannama yi. ²⁹ Xəlidi firin mi sare gbanan firinna ra ba? Koni hali na xəlidi keden pe mi birə bəxəni xa i Fafe Ala mi tin. ³⁰ Hali ε xun sexə keden kedenne, Ala e

birin xasabin kolon. ³¹ Nanara, ε nama gaxu, ε tan fisa xəlidi wuyaxi xa!”

*I ti Yesu a fe ra yamaan yetag
Luka 12.8-9*

³² Yesu naxa, “Naxan yo na a ti n ma fe ra yamaan yetagi, n fan na jəxənna ligama a xa nən n Fafe Ala yetagi ariyanna yi. ³³ Koni naxan yo na a mən na yamaan yetagi, n tan fan n məma a ra nən n Fafe Ala yetagi ariyanna yi.”

*Bəjəe xunbenla mi a ra dunuya yi
Luka 12.51-53, 14.26-27*

³⁴ Yesu naxa, “Ε nama ε miri fa fala n faxi bəjəe xunbenla nan na dunuya yi. N mi faxi bəjəe xunbenla xan na konifə silanfanna. § ³⁵ N bata fa alogo dii xəməne xa keli e fafane xili ma, dii təməne yi keli e ngane xili ma, naxanle fan yi keli e mamene xili ma. ³⁶ Muxune yaxune kelima e denbayane yetəen nin. ³⁷ Naxan yo a nga hanma a fafe xanu dangu n tan na, na kanna mi finde n gbeen na. Naxan yo a dii xəməna hanma a dii təmən xanu dangu n tan na, na kanna mi finde n gbeen na. ³⁸ Naxan mi a faxa wudin* tongoma, a bira n fəxəra, na kanna mi finde n gbeen na. ³⁹ Naxan na a niin makantan, na bənəma ayi nən. Koni naxan na bənə a niini n ma fe ra, na kisima nən.”

*Barayina fe
Maraka 9.41*

§ **10:34:** Silanfanna: Sofane yəngəso dəgəmana. * **10:38:** Romi kaane yi muxune gbangbanma wudin nan ma, e yi e faxa. Ito bunna nən, fa fala fə Yesu a xarandiine xa e wəkile sayaan na Yesu fəxə ra.

⁴⁰ Yesu naxa, “Naxan na ε tan yisuxu, na bata n fan yisuxu. Naxan na n tan yisuxu, na bata na kanni suxu naxan n xεxi. ⁴¹ Naxan na Alaa xεrana nde yisuxu bayo Alaa xεraan to a ra, na kanna barayin sötøma nén naxan nagidixi Alaa xεrane ma. Naxan na tinxin muxuni suxu bayo a tinxin, na kanna barayin sötøma nén naxan nagidixi tinxin muxune ma. ⁴² N xa jøndin fala ε xa, naxan na ige xunberla gbansanna fi muxudina nde ma bayo n føxørabirana nde to a ra, na mi fulama a barayin na.”

11

Yoni Marafu Tiina xεrane

Luka 7.18-35

¹ Yesu yelin yamarine fiyε a xarandii fu nun firinne ma waxatin naxan yi, a yi siga xaran tideni e nun kawandi badeni Galile yamanan taane yi.

² Yoni yi Alaa Muxu Sugandixina wanle fe mε kasoon na, a yi a xarandiina ndee rasiga a fεma.

³ E xa sa Yesu maxødin, e naxa, “Yoni yi naxan ma fa fe falama, na nan i tan na ba, hanma nxu lan nxu xa muxu gbεtε nan legeden?” ⁴ Yesu yi e yabi, a naxa, “Ε naxan mεma, ε yi a to, ε sa na fala Yoni xa. ⁵ Danxutøne seen toma, lεbutønne sigan tima, dogonfontøne kεndεyaan sötøma, tuli xørine falan mεma, faxa muxune kelima sayani, n ma falan Xibaru Fajin nalima yiigelitøne ma. ⁶ Søwan na kanna xa naxan mi birama tantanni n ma fe yi!”

⁷ Yoni a xarandiine yi sigama waxatin naxan yi, Yesu yi Yoni a fe fala følø yamaan xa, a naxa, “Ε siga nanse matodeyi tonbonni? Foyen sexε ramaxan ba? ⁸ Xa na mi yi a ra, ε siga nanse matodeyi?

Xemén naxan marabéri baxi dugi fajin na ba? Koni muxun naxanye marabéri baxi na kiini, ne manga banxine nin! ⁹ Nayi, ε siga nanse matodeyi, nabiin ba? N xa a fala ε xa, ε bata nde to naxan gbo nabiin xa. ¹⁰ Amasətə Kitabun bata Yoni a fe fala, a naxa, ‘N nan n ma xəraan nasigama i yee ra, naxan kirani tənma i xa.’* ¹¹ N xa jəndin fala ε xa, muxun naxanye birin fələ bari, Yoni gbo ne birin xa. Koni naxan xurun e birin xa Ariyanna Mangayani, na gbo Yoni xa. ¹² Fələ Yoni a waxatin ma han iki, e bata Ariyanna Mangayaan jaxankata. Gbalotəne kataxi e xa a suxu. ¹³ Nabine kitabune nun Sariya Kitabun bata nabiya falane ti fa han fa dəxə Yoni a waxatin na. ¹⁴ Xa ε tinje a feen mε, ε a kolonma nən, Yoni nan Nabi Eli ra naxan yi daxa a xa fa.† ¹⁵ Awa, xa tunla naxan xən, na xa a tuli mati!”

¹⁶ “Awa, n to muxune misalε nanse ra iki? E luxi nən alo diidin naxanye sabaan soma ləxə tideni e yi e xui ramini bonne ma, ¹⁷ e naxa, ‘Nxu bata xulenna fe ε xa koni ε mi ε bodon. Nxu bata binbi wuga sign sa koni ε mi wuga!’ ¹⁸ Yoni fa nən a mi donse don, a mi a min, bayo a yi sunni waxatin birin, e birin yi a fala, e naxa, ‘Ninanna nan a fəxə ra!’ ¹⁹ N tan Muxuna Dii Xemén yi fa, n donseen don, n yi n min, e birin yi a fala, e naxa, ‘Xemeni ito mato! Fudimaan nun dələ minna nan a ra. Mudu maxinle nun hake kanne xəyin nan a ra!’ Koni naxanye Alaa fe kolonna suxi, ne jəndin yitama e kewanle xən ma nən.”

* **11:10:** Malaki 3.1. † **11:14:** Nabi Eli a fe sebəxi Malaki 3.23 kui. Sariya karaməxəne yi laxi a ra a Nabi Malaki bata a fala a Nabi Eli mən fama nən benun Alaa Muxu Sugandixin xa fa. Yoni Marafu Tiin nan na nabiya falan nakamali.

*Taa dənkələyatarene fe**Luka 10.13-15*

²⁰ Na xanbi ra, Yesu yi na taane yalagi fəlo, a bata yi kabanako fe wuyaxi liga dənaxanye yi, bayo e muxune mi yi tinma e kewanle masarε. ²¹ A yi a fala, a naxa, “Gbalon Korasin kaane yee ra! Gbalon Betasada kaane yee ra, bayo kabanako feen naxanye liga ε tagi, xa ne yi liga Tire taan nun Sidən taani nun, na kaane yi e xun xanbi soma e hakene yi nən, e kasa bənbənle ragodo e ma nimisani, e dəxə xubeni.‡ ²² Nba, n xa a fala ε xa, fa fala Ala kininkininma nən Tire taan nun Sidən taan ma Kiti Sa Ləxəni dangu ε tan na. ²³ E tan Kaperunan kaane, ε tema nən kore xənna ma ba? En-en, ε godoma laxira nin! Bayo kabanako feen naxanye bata liga ε tagi, xa na yi liga Sodoma taani nun, sa a mən yi na nun han to! ²⁴ N xa a fala ε xa, Ala kininkininma Sodoma kaane ma nən Kiti Sa Ləxəni dangu ε tan na!”

*Fa Yesu ma**Luka 10.21-22*

²⁵ Yesu yi a fala na waxatini, a naxa, “N Fafe Ala, kore xənna nun dunuja Marigina, n barikan birama i xa bayo i feen naxanye luxunxi xaxilimane nun fekolonne ma, i bata ne yita diidine ra. ²⁶ N Fafe, a i kənənxi na kii nin. ²⁷ N Fafe bata feen birin taxu n na. Muxu yo mi Alaa Dii Xəmən kolon fə a Fafe Ala. Muxu yo mi Fafe Ala kolon fə a Dii Xəməna e nun a Dii Xəmən waxi a yita feni naxanye ra.”

‡ **11:21:** E dəxə fena xubeni, e namunna nan yi na ra naxan yi a yitama fa fala e bata e xun xanbi so e hakene yi.

²⁸ “Ε tan naxanye birin xadanxi, goron binyene ε tan naxanye xun ma, § ε fa n ma, n xa matabun fi ε ma. ²⁹ Ε n ma goron tongo gbelemen* tongo, ε yi n ma xaranna suxu bayo n limaniyaxi, n nan n yete magodoxi, ε niine matabun sətəma nən. ³⁰ Amasətə, n ma goron tongo gbelemen mi binya, n ma goronna yelefu.”

12

*Matabu Ləxəna fe
Maraka 2.23-28, Luka 6.1-5*

¹ Na waxatini, Yesu yi danguma xəəna nde ma Matabu Ləxəni, kamən yi a xarandiine suxu e sansi tənsənne ratorondon fələ, e yi e don. ² Farisi muxune to na to, e yi a fala Yesu xa, e naxa, “A mato, i ya xarandiine feen naxan ligama na mi daxa Matabu Ləxəni.”*

³ Yesu yi e yabi, a naxa, “Ε mi na xaranxi ba, kamən Dawuda nun a fəxərabirane suxu waxatin naxan yi?† ⁴ Na waxatini, a so nən Alaa banxini. A tan nun a fəxərabirane yi buru ralixin don, muxun mi yi daxa a xa naxan don fə saraxaraline. ⁵ Ε munma Sariya Kitabun xaran ba? A səbəxi naxan kui fa fala a saraxaraline walima saraxa badeni

§ **11:28:** Goronna mi a ra muxun xun ma fə naxan a niin tərəma.

* **11:29:** Goron tongo gbelemeni ito bunna nəən fa fala muxune lan e xa Yesu a dunuja yi gidi kiin tongo. Na mi muxune findima konyine ra, koni a e raxərəyama e yulubina konyiyaan nan ma.

* **12:2:** Farisi muxune namunne mi yi tinjə wali yo xa kə Matabu Ləxəni. Na feen səbəxi Xərəyaan 20.8-10 kui. Farisi muxune fena ndee saxi sariyan fari, e naxa, a hali muxu səxəlexine mi yi maliyə na ləxəni. † **12:3:** A mato Samuyəli Singen 21.2-7 kui.

Ala Batu Banxini Matabu Ləxən birin yi koni e mi yalagixi. ⁶ N xa a fala ε xa, fena nde be naxan gbo Ala Batu Banxin xa.‡ ⁷ Kitabun naxa, ‘Hinanna rafan n ma dangu saraxan na.’§ Xa ε yi na bunna kolon nun, ε mi yi yo kanna yalagima nun. ⁸ Bayo n tan Muxuna Dii Xəmən nan Matabu Ləxən kanna ra.”

*Xəmən yii madənxina fe
Maraka 3.1-6, Luka 6.6-11*

⁹ Yesu yi keli na, a siga e salide banxini. ¹⁰ Xəməna nde yi na yi naxan yiin yi madənxı. E yi Yesu maxədin, e naxa, “A daxa dandanna yi ti Matabu Ləxəni ba?”* Amasətə e yi wama a tənəgə feni fena nde ma. ¹¹ Yesu yi e yabi, a naxa, “Xa yəxəenə ε tan nde keden yii, xa a sin yinla ra Matabu Ləxəni, ε mi a rate ba? ¹² Muxun fisa yəxəen xa pon! Nanara, a daxa muxun xa fe fajin liga Matabu Ləxəni.” ¹³ Na xanbi ra, a yi a fala xəmən xa, a naxa, “I yiini bandun.” Xəmən yi a yiini bandun. A yiin yi kendəya alo a yiin bonna kii naxan yi.

¹⁴ Farisi muxune yi siga, e sa e bode to Yesu xili ma a faxa feen ma.

Ala walikəen naxan sugandixi

‡ **12:6:** Yesu faxi kisi kiraan naxan na, na tənən gbo dangu Ala Batu Banxin na. § **12:7:** Hose 6.6 Na waxatini, saraxane yi ralima Ala ma, nde yətəen yi sa təen i muxu yo mi e don. Ala naxa, a rafanji a ma, i hinan i adamadi boden na benun i xa saraxan ba Ala xa.

* **12:10:** Musaa sariyan mi tinqə muxun xa wali Matabu Ləxəni. (Xərəyaan 20.8-10) Muxuni itoe yi laxi a ra fa fala dandan tiin findixi wanla nan na. Yesu yi muxune rakendeyama Matabu Ləxəni. Na yi findi yəngən na Yesu nun dina muxune tagi naxanye yi sariyan suxi kii xədəxəni.

15 Yesu yi na kolon, a keli, a siga. Muxu wuyaxi yi biraxi a fɔxɔ ra. A yi e furetɔne birin nakendεya,
16 a yi e yamari, a e nama a fe fala bonne xa. **17** A na ligaxi nɛn, alogo Nabi Esayi naxan falaxi, na xa kamali, a naxa,
18 “Ala naxa, ‘N ma walikeen ni i ra,
 n naxan sugandixi,
 n xanuntenna naxan n kɛnɛnxi han!
 N nan n ma Nii Sarjanxin nagodoma a ma nɛn.
 A yi n ma kiti kɛndɛn nali siyane ma.
19 A mi fe matandin tiye,
 a mi sɔnxɔ sɔnxɔe.
 A mi falan tiye taan xun xɔn.
20 A mi xaye yidɔxini gire,
 a mi lɛnpun tumatɔɔn natuye.†
 Han a yi nɔɔn sɔtɔ kiti kɛndɛn xa.
21 Siyane e yigi sama nɛn a yi.’ ”‡

*Yesu nun Yinna Mangana fe
 Maraka 3.20-30, Luka 11.14-23*

22 Muxuna nde yi fa xɛmɛ danxutɔna nde ra Yesu fɛma, a mi yi nɔɛ falan fan tiye bayo jinian naxin nan yi a fɔxɔ ra. Yesu yi a rakendεya, a nɔ falan tiye, a yi seen to. **23** Yamaan birin yi kabɛ e maxɔdinna ti, e naxa, “Dawudaa Dii Xɛmen nan ito ra ba?”§ **24** Farisi muxune to na mɛ, e yi a fala, e naxa, “A jinanne kedima yinna mangan Belɛsɛbu barakan nin.” **25** Yesu yi e miriyaan kolon.

† **12:20:** a mi lɛnpun tumatɔɔn natuye: Na findixi a limaniyaan misaala nan na fa fala a maliiñan tima benun a xa kalan ti.

‡ **12:21:** Esayi 42.1-4 § **12:23:** Dawudaa Dii Xɛmena: Yamaan yi Dawuda bɔnsɔnna muxuna nde legedenma naxan yi lan nun a findi mangan na fata nabiya falane ra naxanye Alaa Muxu Sugandixin fa feen falaxi benun a waxatin xa a li.

A yi a fala e xa, a naxa, “Y_ɛng_ɛn yamanan naxan yitaxunxi,* na yamanan kalama n_ɛn mafure_ɛn! Y_ɛng_ɛn tandem naxan kui hanma taana, na fan kalama n_ɛn. ²⁶ Xa Setana nan Setana kedima, a mangayaan bata yitaxun y_ɛng_ɛni. A sabatima nayi di? ²⁷ Xa n jinanne kedima Belesebu barakan nin, ε f_ɔx_ɔrabitane e kedima nanse x_ɔn nayi? Na ma, ε f_ɔx_ɔrabitane a yitama n_ɛn nayi fa fala yo mi ε xa! ²⁸ Koni xa n jinanne kedima Alaa Nii Sarijanxin barakan nin, na a yitama n_ɛn nayi fa fala Alaa Mangayaan bata ε li.”

²⁹ “Muxu yo mi n_ɔe soe s_ɛnb_ɛmana banxini,[†] a yi a yii seene tongo, f_o a s_ɛnb_ɛmaan xidi singen. Na xanbi ra, a n_ɔe banxin kui seene tonge n_ɛn. ³⁰ Xa muxun mi luxi n xa, na bata keli n xili ma. Xa nxu nun muxu yo mi malan, ne sigama ayi n_ɛn.”

³¹ “Nanara, n na a falama ε xa fa fala muxun yulubin naxan birin ligama e nun a fala naxin naxan birin tima Ala ma, Ala e mafeluy_ɛ n_ɛn ne birin na. Koni muxu yo na Alaa Nii Sarijanxin nayelefu, na kanna mi mafeluy_ɛ mum_ɛ! ³² Muxu yo fala naxin ti n tan Muxuna Dii Xem_ɛn ma, Ala a mafeluy_ɛ n_ɛn. Koni muxu yo fala naxin ti Alaa Nii Sarijanxin ma, Ala mi na kanna mafeluy_ɛ dunuya yi hanma waxati famat_ɔni han habadan.”

* **12:25:** yamanana: Jinanne nun yinnane Setana s_ɛnb_ɛn bun alo yamanan nun a mangan kii naxan yi. Seen naxanye Setana s_ɛnb_ɛn bun, xa ne e bode kedi, na luxi n_ɛn alo yamanan na yitaxun. Nayi, Setana mi jinanne ked_ɛ alo muxuni itoe a falama Yesu ma kii naxan yi. † **12:29:** Sandani ito kui, Setana findixi s_ɛnb_ɛmaan nan na. Xa Yesu bata muxune ba Setana yinna naxine s_ɛnb_ɛn bun ma, nayi, Yesu bata Setana xidi.

Wudin nun a bogine fe

Luka 6.43-45

³³ “Xa wudin binla fan, a bogin fan fanma ayi nən. Xa wudin binla kobi, a bogin fan kobima ayi nən. Bayo wudin kolonma a bogin nan xən. ³⁴ E tan saji bənsənne! E nəe fala fajin tiyə di, bayo e naxu? Amasətə feen naxanye muxun bənəni, a ne nan falama. ³⁵ Muxu fajin fe fajin nan naminima a muxu fapiyani. Muxu naxin yi fe naxin namini a muxu naxiyani. ³⁶ N xa a fala e xa fa fala muxune dentegen sama nən kiti ləxəni lan e fala fuune birin ma. ³⁷ Bayo i ya fala tixine nan yoon firma i ma, e tan nan mən findima i yalagi xunna ra.”

Nabi Yunusaa taxamasenna fe

Maraka 8.11-12, Luka 11.29-32

³⁸ Na xanbi ra, sariya karaməxən nun Farisi muxuna ndee yi falan ti a xa, e naxa, “Karaməxə, nxu waxi a xən ma, nxu xa i to kabanako taxamasenna nde ligə.” ³⁹ Yesu yi e yabi, a naxa, “Iki muxune findixi muxu naxine nun nafigine nan na, e to n maxədinma kabanako taxamasenna ma. Koni e mi kabanako fe yo toə ba Nabi Yunusa taxamasenna ra. ⁴⁰ Nabi Yunusa kəe saxan soge saxan ti yəxə gbeen kui kii naxan yi, n tan Muxuna Dii Xəmen fan kəe saxan soge saxan tima na kii nin bəxən bun ma. ⁴¹ Niniwa kaane tima nən Kiti Sa Ləxəni, e yi iki muxune yalagi bayo ne Yunusaa kawandin mə waxatin naxan yi, e xun xanbi so nən e hakəne yi. Anu, fena nde be naxan gbo Yunusa xa.‡ ⁴² Naxalan Mangan naxan keli sogetede yiifanna ma, na tima nən kiti sa ləxəni,

‡ **12:41:** A mato Yunusa sora 1 han sora 4 kui.

a yi iki muxune yalagi bayo a kelixi bɔxɔn danna
nan na fa a tuli matideni Sulemani a fekolonna
falane ra.⁴³ Awa, n xa a fala ε xa, naxan gbo
Sulemani xa, na be yi.”

Yinna naxine xεtε fena

Luka 11.24-26

⁴³ “Yinna naxin na xεtε muxun fɔxɔ ra waxatin
naxan yi, a sigama yire yixaren nin, a sa a matabu-
den fen. Xa a mi yire yo to, ⁴⁴ a a mirima nən nayi, a
naxa, ‘N kelixi dənaxan yi, n mən xa xεtε na.’ Nayi,
a na xεtε na, xa a sa na kui genla li,* a makɔxi, a
yitɔnxi, ⁴⁵ a sigama nən nayi, a sa fa yinna naxi
solofera gbeteye ra naxanye naxu dangu a tan na.
Ne yi lu a fəma. Na muxuna fe rajanna naxuma
ayi nən dangu a fələn na. A ligama na kii nin iki
muxu naxine fan na.”

Yesu nga nun a xunyεne fe

Maraka 3.31-35, Luka 8.19-21

⁴⁶ Yesu yi falan tima yamaan xa waxatin naxan
yi, a nga nun a xunyεne yi fa, e ti tandemni, e yi waxi
a xɔn ma, e xa falan ti Yesu xa. ⁴⁷ Nanara, muxuna
nde yi a fala a xa, a naxa, “I nga nun i xunyεne tixi
tandeni, e waxi i to feni.” ⁴⁸ Yesu yi e yabi, a naxa,
“Nga nun n xunyεne findixi nde ra?” ⁴⁹ Na xanbi
ra, a yi a yiin ti a xarandiine ma, a naxa, “Nga nun
n xunyεne itoe nan na. ⁵⁰ Bayo naxanye n Fafe
Ala sagoon liga, naxan ariyanna yi, ngaxakeden

§ 12:42: A mato Mangane Singen 10.1-10 kui. * 12:44: Na
yire kui genla findixi muxun bɔjən nan na. Xa a mi lugoxi Alaa Nii
Sarijanxin na, a mi ratangaxi yinnane wali kobine ma.

xememaan nun jaxalanmaan ne nan na, e nun ngā."

13

Sansi wonla fe sandana
Maraka 4.1-9, Luka 8.4-8

¹ Na ləxən yeteni Yesu yi keli banxini, a siga daraan dəxən ma, a sa dəxə na yi. ² Yama gbeen yi malan a fəma. Nayi, a yi so kunkin kui, a dəxə. Yamaan yi lu xareyaan na. ³ A fala wuyaxi ti e xa sandani, a naxa,

"Xee biina nde yi mini, a siga a sansiin wolideni. ⁴ A yi sansiin wolima waxatin naxan yi, ndee yi bira kiraan xən ma, xəline yi ne don. ⁵ Ndee yi bira fanyen fari, bənde gbee mi yi denaxan yi. E yi soli mafuren, amasətə bəndən mi yi gbo na yi. ⁶ Sogen to te, ne yi lisi a ra, e xara bayo e salenne mi yi godoxi bəxəni ki fajni. ⁷ Sansina ndee yi bira sexə nali kanne tagi, sexəne yi gbo, e yi e don. ⁸ Koni ndee yi bira bəxə fajini, e bogi, e keden kedenna birin yi kemə sətə hanma tonge sennin, hanma tonge saxan. ⁹ Xa tunla naxan xən, na xa a tuli mati!"

Sandane sa xunna
Maraka 4.10-12, Luka 8.9-10

¹⁰ Xarandiine yi fa Yesu fəma, e yi a maxədin, e naxa, "Nanfera i falan tima yamaan xa sandani?" ¹¹ Yesu yi e yabi, a naxa, "Ariyanna Mangayaan wundo feene kolonna bata so ε yii koni a mi soxi e tan yii. ¹² Amasətə seen muxun naxan yii, nde mən soma nən na yii, a yi gbo ayi. Koni se mi muxun naxan yii hali naxan di a yii, na bama a yii nən.

¹³ Nanara, n falan tima ne xa sandan nin. Amasətə e seen matoma nən han, koni e mi a yigbəma, e tuli matima nən han, koni e mi fe məma, e mən mi a famuma. ¹⁴ Na ma, Nabi Esayi a nabiya falan bata kamali nayi, a naxa,
 ‘E tuli matima nən han,
 koni ε mi fefe famuma.
 Ε seen matoma nən han,
 koni ε mi a yigbəma.

¹⁵ Amasətə yamani ito bəjəen bata xədəxə ayi.
 E bata e tunle dutun,
 e yi e yeeene raxi.
 Na ma, e mi fa seen toma
 e tunle yi falan mε,
 e xaxinla yi feen famu.
 E yi xətə n ma, n yi e rakəndəya.* ”

¹⁶ “Koni səwana ε xa, amasətə ε yeeene bata seen to, ε tunle mən bata feen mε. ¹⁷ N xa jəndin fala ε xa, nabi wuyaxi nun tinxin muxu wuyaxi yi waxi a to feni ε naxan toma, koni e mi a to, e mən mi a mε ε naxan məma.”

*Yesu yi sandan bunna yeba
 Maraka 4.13-20, Luka 8.11-15*

¹⁸ Yesu naxa, “Ε tuli mati, ε yi sansi wonla fe sandan bunna kolon. ¹⁹ Naxanye na Ariyanna Mangayaan falan mε, koni e mi a famu, Fe Naxin Kanna fama nən, a yi a xasun e bəjəni. Ne luxi nən alo sansiin naxanye bira kiraan xən ma. ²⁰ Sansiin naxanye bira fanyen fari, ne luxi nən alo muxun naxanye falan mε, e yi a suxu səwani sa! ²¹ Koni salen mi e bun, e mi buma. Tərən nun bəsənxənyaan na fa waxatin naxan yi Alaa falana

* ^{13:15:} Esayi 6.9-10

fe ra, e birama nən tantanni xulen! ²² Sansiin naxanye bira sexe jali kanne tagi, ne luxi nən alo muxun naxanye falan məma, koni dunuja xaminne nun nafulu feen kunfan yi a liga e Alaa falan bejin, a tənən mi lu e ma. ²³ Sansiin naxanye bira bɔxɔ fajini, ne luxi nən alo muxun naxanye falan mε, e yi a famu. E bogima nən, ndee yi bogi kəmə ramini, ndee tongue sennin, ndee tongue saxan.”

Maala nun xaratuna fe sandana

²⁴ Yesu yi sanda gbete sa e xa, a naxa, “Ariyanna Mangayaan luxi nən alo xəmen naxan sansi fajin woli a xεen ma. ²⁵ Koni yamaan yi xima waxatin naxan yi, a yaxun yi fa xaratu kəsen woli maali, a siga. ²⁶ E to sabati, maala yi a biyε ayi, xaratun fan yi a biyε ayi. ²⁷ Xεe kanna walikəne yi fa a fəma, e naxa, ‘Nxu fafe, i mi sansi fajin xan woli i ya xεen ma ba, xaratuni ito kelixi minən yi?’ ²⁸ A yi e yabi, a naxa, ‘N yaxuna nde nan na ligaxi.’ Walikəne yi a maxɔdin, e naxa, ‘I waxi a xən nxu xa sa e mataла ba?’ ²⁹ A yi e yabi, a naxa, ‘Εn-εn de! Ε nəma xaratune tale waxatin naxan yi, ε maala nde fan talama nən. ³⁰ Ε xa a lu na, maala nun xaratun xa gbo e bode xən ma han a xaba waxatina. N na a falε n ma walikəne xa na waxatini, n naxa, ε xaratun singen malan, ε yi a raxidi alogo e xa sa təeni. Na xanbi ra, ε maala fan malan, ε yi a sa n ma sagan kui.’ ”

Sansi kεsε xunxurina fe sandana *Maraka 4.30-32, Luka 13.18-19*

³¹ Yesu yi sanda gbētē sa e xa, a naxa, “Ariyanna Mangayaan luxi nēn alo sansi kēsē xuridina,[†] muxun naxan sima a xēen ma. ³² Hali a to xurun sansiin birin xa, koni a na gbo waxatin naxan yi, a danguma nēn sii seene birin na, a findi wudi binla ra, xēline yi e tēen sa a yi.”

*Burun nate senafe sandana
Luka 13.20-21*

³³ Yesu yi sanda gbētē sa e xa, a naxa, “Ariyanna Mangayaan luxi nēn alo burun nate sena[‡] naxanla naxan tongo, a yi a sa buru fuji bēnbēli keden yi, a yi a yimaxa, a birin yi te.”

*Yesu yi e xaran sandane ma
Maraka 4.33-34*

³⁴ Yesu yi feni itoe birin fala yamaan xa sandane yi. A mi yi falan tima e xa, xa a mi sandan sa.

³⁵ Nayi, nabina falan yi kamali, a naxa, “N sandane nan sama. N wundo fonne nan yēbama naxanye yi luxunxi xabu dunuja da.”[§]

Yesu yi xaratu kēsenafe feenyeba

³⁶ Na xanbi ra, Yesu yi keli yamaan fēma, a so banxini. A xarandiine yi fa a fēma, e naxa, “Xaratu naxanye xēen ma, na sandan bunna fala nxu xa.” ³⁷ Yesu yi e yabi, a naxa, “Xēmen naxan sansi fajin woli, n tan Muxuna Dii Xēmen nan na ra. ³⁸ Xēna, dunuja nan na ra. Sansi fajina, Ariyanna Mangayaan muxune nan ne ra. Xaratu kēsēne, Fe Naxin Kanna muxune nan ne ra. ³⁹ Yaxun naxan xaratu kēsen wolin xēen ma, Yinna

[†] **13:31:** Sansini ito xili nēn mutaridi. [‡] **13:33:** burun nate sena: Lebenna na a ra naxan burun nagboma ayi. [§] **13:35:** Yaburin 78.2

Mangan nan na ra, Setana. Malo xabana, waxati rajanna nan na ra, malo xabane nan malekane ra. ⁴⁰ Xaratun ba fena maali, a sa t  ni, a ligama na kii nin waxati rajanni. ⁴¹ N tan Muxuna Dii X  mena, n nan n ma malekane rasigama n  n. Naxanye birin muxune birama tantanni e nun fe naxi rabane birin, malekane ne malanma n  n, e yi e ba n ma Mangayani. ⁴² E yi e woli sulun t  ni,* wugan nun jin naxinna d  naxan yi. ⁴³ Koni tinxin muxune yilenma n  n alo sogena e fafe Ala Mangayani. Xa tunla naxan x  n, na xa a tuli mati!"

Nafulu luxunxina fe sandana

⁴⁴ Yesu naxa, "Ariyanna Mangayaan luxi n  n alo nafulu gbeen naxan luxunxi x  n ma. X  mena nde yi na to, a m  n yi a luxun. Nayi, a sewaxin yi sa a yii seene birin mati, a x  te, a fa na b  x  n sara."

⁴⁵ Yesu naxa, "Ariyanna Mangayaan m  n luxi n  n alo yulan naxan b  x  n bun nafunla† fenma. ⁴⁶ A to g  me fajin fajin to naxan sare gbo han, a yi x  te a konni, a yi sa a yii seene birin mati, a sa na g  men sara."

Y  xe suxu yalaan fe sandana

⁴⁷ Yesu naxa, "Ariyanna Mangayaan luxi n  n alo y  xe suxun yalaan naxan wolin baani, a yi y  x  n siyane birin suxu. ⁴⁸ Yalaan na rafe waxatin naxan yi, y  xe suxune yi a bandun. E yi a rate xareyaan na, e d  x  . E yi y  xe sensenne malan debene kui, e yi a naxine woli ayi. ⁴⁹ A ligama na

* **13:42:** Sulun t  n m  n falama yirena nde yi fa fala "Furu t  ena."

† **13:45:** b  x  n bun nafunla: G  men siyana nde nan ma fe falaxi be naxan toma f  x   ige yi xaxunna ndee kui. Na g  men xili n  n "Perili."

kii nin waxati rajanni. Malekane sigama nən, e muxu jnaxine malan e danna, keli tinxin muxune tagi, ⁵⁰ e yi e woli sulun təeni, wugan nun jnин naxinna dənaxan yi.”

Fe fonna nun a nənəna a fe

⁵¹ Yesu yi e maxədin, a naxa, “E bata feni itoe famu ba?” E yi a yabi, e naxa, “On.”

⁵² A yi a fala e xa, a naxa, “Nanara, sariya karaməxən naxanye birin bata xaran lan Ariyanna Mangayana fe ma, ne luxi nən alo banxi kanna naxan nafulu nənəne nun a fonne raminima a se ramaradeni.”

*Nasareti kaane yi e mə Yesu ra
Maraka 6.1-6, Luka 4.16-30*

⁵³ Yesu yelin sandane sə waxatin naxan yi, a yi keli mənni, ⁵⁴ a xətə a konni a maxuruxi taan naxan yi. A e xaran e salide banxini waxatin naxan yi, naxanye a xuiin mə, ne yi kabə. E maxədinna ti, e naxa, “A xaxili sifani ito nun kabanako senbəni ito sətəxi minən yi? ⁵⁵ Kamudərena dii xəmən xa mi ito ra ba? Mariyama a diin xa mi a ra ba? Yaki nun Yusufu nun Simən nun Yudası tada xa mi ito ra ba? ⁵⁶ A xunyə dii təməne xa mi dəxi be ba? A tan feni itoe birin sətəxi minən yi?”

⁵⁷ E yi e mə a ra.

Yesu yi a fala e xa, a naxa, “Nabiin binyə yiren birin yi fə a konna nun a denbayani.” ⁵⁸ A mi kabanako fe wuyaxi liga na amasətə e mi yi dənkəleyaxi.

14

*Herode yi Yoni Marafu Tiin faxa
Maraka 6.14-29, Luka 9.7-9*

¹ Na waxatini, Galile mangan Herode yi Yesu a fe mε. ² A yi a fala a fɔxərabirane xa, a naxa, “Yoni Marafu Tiin nan a ra. Yoni bata keli sayani! Nanara, sənbəna a yii, a kabanako feene liga.”

³ A na fala nən, amasətə a bata yi Yoni suxu nun, a yi a xidi, a yi a sa kasoon na Herodiyade a fe ra, naxan yi findixi Herodefafaxakedenna Filipi a naxanla ra nun. ⁴ Yoni yi a falama Herode xa, a naxa, “A mi daxa, i xa Herodiyade futu!” ⁵ Herode yi waxy a xən ma a xa Yoni faxa, koni a yi gaxuxi yamaan yee ra bayo ne yi Yoni yatexi nabiin nan na.

⁶ Awa, Herode bari ləxən sumunna a lixina, Herodiyade a dii temen yi a bodon yamaan yetagi. Na yi Herode kənen han ⁷ a yi saratin tongo na sungutunna xa, a yi a kələ, a a na a xandi sese yi, a na soma a yii nən. ⁸ A nga yi a radin alogo a xa ito nan fala, a naxa, “Yoni Marafu Tiin xunna so n yii wure lefaan ma be.” ⁹ Manga Herode niin yi rafərə a ma, koni bayo a bata yi saratin tongo a muxu xilixine yee xəri, a yi yamarin fi, a na xa liga. ¹⁰ Nayi, e sa Yoni xunna sege a de kasoon na. ¹¹ E yi fa a xunna ra wure lefaan ma, e yi a so sungutunna yii, a siga a ra a nga fema. ¹² Yoni a xarandiine yi fa a binbin tongo, e sa a maluxun. Na xanbi ra, e yi sa a fala Yesu xa.

*Yesu yi muxu wuli suulun dege
Maraka 6.30-44, Luka 9.10-17, Yoni 6.1-14*

¹³ Yesu na feen xibarun mε waxatin naxan yi, a siga kunkin kui a danna yire madunduxina nde yi. Yamaan to na mε, e keli e taane yi, e siga a fɔxɔra e sanna ma. ¹⁴ Yesu to mini kunkin kui, a yi yama gbeen to, a kininkinin e ma, a yi e furetɔne rakendeya.

¹⁵ Nibanna ra, a xarandiine yi e maso a ra, e naxa, “Kœ bata so, burunna nan nun be ra, yamaan beñin, e xa siga banxidεne ra, alogo e xa sa donseen sara e yεtε xa.” ¹⁶ Yesu yi e yabi, a naxa, “Hali e mi siga, ε tan yεtεn xa donseen so e yii.” ¹⁷ E yi Yesu yabi, e naxa, “Naxan nxu yii be buru xun suulun nun yεxε firin.” ¹⁸ Yesu naxa, “Ε fa ne ra be.” ¹⁹ A yi a fala yamaan xa, a e xa dɔxɔ sexene fari. Na xanbi ra, a yi na buru xun suulunne nun yεxε firinne tongo, a yi a yεen nate kore, a barikan bira Ala xa, a burune yigira. A yi e so a xarandiine yii, e yi e yitaxun yamaan na. ²⁰ E birin yi e dεge, e lugo ken! A xarandiine yi debe fu nun firin nafe e dungi dungi dənxεne ra. ²¹ Muxun naxanye e dεge, ba naxanle nun diidine ra, muxu wuli suulun jøxøn.

Yesu yi sigan ti igen fari

Maraka 6.45-52, Yoni 6.15-21

²² Na xanbi ra, Yesu yi a xarandiine rasiga kunkin kui a yεε ra daraan kidi ma. A tan yi lu xanbin na, a yi yamaan naxεtε. ²³ A to yelin yamaan nasige, a kedenna yi te geyaan fari Ala maxandideni. A yi lu na han kœ yi so.

²⁴ Kunkin bata yi siga daraan xun ma pon! Igen mørønne* yi lu kunkini maxε amasɔtɔ foye gbeen

* ^{14:24:} Igen mørønne: alo foyen na so igeni.

bata yi a xun sa e ma. ²⁵ Yesu yi fa sigan tiyε igen fari, a yi sa e li subaxa makedini. ²⁶ A xarandiine to a to sigan tiyε igen fari, e gaxu kati! E gbelegbele, e naxa, “Muxun yelenna nan ito ra!” ²⁷ Yesu yi falan ti e xa mafureñ, a naxa, “Σ wεkile, n tan nan a ra. Σ nama gaxu!” ²⁸ Piyεri yi falan ti, a naxa, “Marigina, xa i tan nan a ra yati, n yamari a n xa siga i fεma igen fari.” ²⁹ Yesu yi a yabi, a naxa, “Fa be!” Nayi, Piyεri yi keli kunkin kui, a sigan ti følø igen fari siga Yesu fεma. ³⁰ Koni a toxina a foyen gbo, a yi gaxu, a godo følø igen bun ma. A gbelegbele, a naxa, “Marigina, n nakisi.” ³¹ Yesu yi a yiin nasiga mafureñ! A yi a rate, a naxa, “I ya dεnkeleyaan xurun. I sikεxi nanfera?” ³² E firinna birin yi døxø kunkin kui, foyen yi a raxara. ³³ Xarandiin naxanye yi kunkin kui, ne yi e xinbi sin Yesu bun ma, e naxa, “Nøndin nan a ra yati, Alaa Dii Xemen nan i tan na!”

*Yesu yi muxune rakεndεya
Maraka 6.53-56*

³⁴ E to daraan gidi, e sa xaren li Genesareti yamanani. ³⁵ Yamaan yi Yesu kolon menni. Na ma, e xεraan nasiga na rabilinna taane birin yi, e yi fa e furetøne ra Yesu fεma. ³⁶ E yi a mayandi, a xa tin furetøne xa e yiine din a doma gbeen lenben na. Naxanye birin yi e yiin dinma a ra, ne birin yi kendεyama nεn.

15

*Yahudiyane namun feene
Maraka 7.1-13*

¹ Na xanbi ra, Farisi muxuna ndee nun sariya karaməxəne yi keli Yerusalən taani. E fa Yesu fəma, e yi a maxədin, e naxa, ² “Nanfera i ya xarandiine mi en benbane namun feene suxuma? Benun e xa donseen don e mi e yiin naxama en ma dinan kiin ma.” ³ Yesu yi e yabi, a naxa, “Ə fan Alaa yamarin kalama ε yətə namun feene ma nanfera? ⁴ Bayo Ala naxa, ‘I baba nun i nga binya. Naxan na a baba danga hanma a nga, ε na kanna faxa.* ⁵ Koni ε tan naxa, a naxan na a fala a fafe xa hanma a nga, a naxa, ‘I yi maliin naxan sətəma n na nun, n bata na fi Ala ma’ ⁶ hali na kanna nama fa a fafe binya na maliin na. Nayi, ε bata Alaa falan kala ε namunna fe ra. ⁷ Ε tan nafigine! Nabi Esayi waliyya falan naxan ti ε fe ra, jəndin na a ra, a naxa,

⁸ ‘Ala naxa,
yamani ito n binyama e dəen nin
koni e bəjən makuya n na pon!

⁹ E n batuma fuyan!
Bayo e xaranna findixi adamadiine yamari xaranxine nan gbansan na!*† ”

Muxuna sarijnanna kala fena

Maraka 7.14-23

¹⁰ Na xanbi ra, Yesu yi yamaan xili a fəma. A yi a fala e xa, a naxa, “Ə tuli mati, ε yi ito famu. ¹¹ Seen naxan soma muxun də, na mi a sarijnanna kalama fə falan naxan minima a də.”

¹² A xarandiine yi fa Yesu fəma, e naxa, “I mi a kolon ba, fa fala i ya falan bata Farisi muxune xələ?” ¹³ Yesu yi e yabi, a naxa, “N Fafe naxan

* **15:4:** Xərəyaan 20.12 nun 21.17 e nun Sariyane 5.16 † **15:9:**
Esayi 29.13

ariyanna yi, na mi si seen naxanye sixi, ne birin talama nən. ¹⁴ Ε e lu na, danxutəne nan e ra danxutəne yεε ra. Xa danxutən danxutən yii rasuxu, e firinna birin birama nən yinla ra.”

¹⁵ Piyəri yi falan ti, a naxa, “Sandani ito bunna fala nxu xa.” ¹⁶ Yesu yi a fala e xa, a naxa, “Ε fan munma xaxili sətə ba? ¹⁷ Ε mi a kolon ba? Seen naxan na so muxun dε, na godoma a kui nən, na xanbi ra, a mini a fatini. ¹⁸ Koni falan naxan minima muxun dε, na kelima a bəjenen nin, na nan muxune sarijanna kalama. ¹⁹ Bayo miriya naxine kelima muxun bəjenen nin, a yi a ti muxu faxan nun yalunyaan nun yanga suxun nun mujan nun wule sere baan nun konbin ma. ²⁰ Na feene nan muxune sarijanna kalama. Koni i na i dεge i yiin naxataren na, na mi muxune sarijanna kalama.”

*Naxanla dənkəleyana fe
Maraka 7.24-30*

²¹ Yesu yi keli na, a siga Tire taan nun Sidən taan yamanani. ²² Kanan kaa naxanla nde yi na yi, na yi fa Yesu fəma. A gbelegbelema, a naxa, “N fafe, Dawudaa Dii Xəməna, kininkinin n ma! Ninanna n ma dii təmən fəxə ra, a tərəxi han!” ²³ Koni Yesu mi fala yo ti a xa. Yesu a xarandiina ndee yi fa a fəma, e yi a mafan, e naxa, “Naxanli ito rasiga! A biraxi en fəxə ra, a gbelegbelema.” ²⁴ Awa, Yesu yi e yabi, a naxa, “N mi faxi muxu gbətə ma fə Isirayila kaa tununxine alo yεxεεne.” ²⁵ Awa, na naxanla yi fa, a yi a xinbi sin Yesu bun ma, a yi a fala, a naxa, “N fafe, n mali.” ²⁶ Yesu yi sandan sa a xa, a naxa, “A

mi lan i xa diidine donseen sa barene bun ma.”‡
 27 Naxanla yi a yabi, a naxa, “N fafe, ḥoṇdin nan na ra. Koni hali barene donse yolonxine donma nən e kanna naxanye rayolonma bɔ̄xəni.” 28 Nayi, Yesu yi a yabi, a naxa, “Nga naxanla, i ya dənkəleyaan gbo! Irafan feen bata liga i xa.” Na waxatin yətəni, a dii təmən yi kəndəya.

Yesu yi muxu wuyaxi rakəndəya

29 Yesu yi keli na yi, a siga Galile Daraan dəxən ma. A yi te geyaan fari, a dəxə. 30 Yama gbeen yi fa a fəma, e fa ləbutenne nun danxutəne nun madəntəne nun bobone nun furetə wuyaxi gbetəye ra, e yi e sa Yesu bun ma. A yi e rakəndəya. 31 Yamaan to a to, fa fala bobone falan tima, madəntəne bata kəndəya, ləbutenne bata sigan ti, danxutəne seen toma, e kabə. E yi Isirayilaa Ala tantun.

Yesu yi muxu wuli naanin dəge

Maraka 8.1-10

32 Yesu yi a xarandiine xili a fəma, a yi a fala e xa, a naxa, “Yamani ito kininkininna bata n suxu bayo e bata soge saxan ti n fəma, donse mi fa e yii iki. N mi waxi e rasiga feni kaməna e ma. Xa na mi a ra, e fangan ḥanma nən kira yi.” 33 Xarandiine yi a maxədin, e naxa, “Nxu tan donseen sətəma minən yi wulani ito yi naxan yama gbeeni ito lugə?” 34 Yesu yi e maxədin, a naxa, “Buru xun yoli e yii?” Eyi a yabi, e naxa, “Buru xun solofer, e nun yəxədi dando nan nxu yii.” 35 Yesu yi yamaan xili

‡ 15:26: Yesu naxanli ito a dənkəleyaan nan fəsəfəsəma sandani ito xən. Sandan kui, siya gbetəne findixi barene ra, diidine fan yi lu alo Isirayila kaane.

a e xa fa dəxə bəxən ma. ³⁶ Na xanbi ra, a buru xun soloferen nun yexene tongo, a barikan bira Ala xa. A yi e yigira, a yi e so a xarandiine yii, xarandiine yi e yitaxun yamaan na. ³⁷ E birin yi e dege, e lugo. Xarandiine yi a dungi dungine matongo, e debe solofera rafe ne ra. ³⁸ Xəmən naxanye na don, ba naxanle nun diidine ra, muxu wuli naanin.

³⁹ Na xanbi ra, Yesu yi yamaan nasiga, a dəxə kunkin kui, a siga Magadan yamanani.

16

*Taxamasenna maxədin fena
Maraka 8.11-13, Luka 12.54-56*

¹ Farisi muxuna ndee nun Saduse muxuna ndee yi fa Yesu fəma alogo e xa a kəjaan fəsəfəsə, e a maxədin a xa taxamasenna yita e ra keli ariyanna yi. ² Yesu yi e yabi, a naxa, “Xa kuyeni gbeelixi ninbanna ra ε a falama nən a kuye fəjəi yibama nən tila. ³ Xətənni xa kuyeni gbeelixi ε naxa, ‘Tulen famaan ni i ra.’ Ε nəe kore xənna matoε nən ε yi a bunna kolon. Koni ε mi nəe waxatini ito feene bunna kolonjə. ⁴ Iki muxune findixi muxu naxine nun nafigine nan na, ε to n maxədinma kabanako taxamasenna ma. Koni ε mi sese toma xa naxan mi findixi Yunusa taxamasenna ra.”

Na xanbi ra, a keli e fəma, a yi siga.

*Marakolonna lan xaranne ma
Maraka 8.14-21*

⁵ Xarandiine yi gidima daraan kidi ma waxatin naxan yi, e yi jinan, e mi buru xali e yii. ⁶ Yesu yi a fala e xa, a naxa, “Ε a ligə ε yeren ma Farisi

muxune nun Saduse muxune burun nate sena* fe ra.” ⁷ E falan ti fōlō e bode tagi, e naxa, “Aito falama nēn bayo en mi faxi buru ra en yii.” ⁸ Yesu yi a kolon e yi naxan falama. Nanara, a yi e maxədin, a naxa, “Ε nanse falama ε bode tagi, a ε mi faxi burun na? Ε dənkəleyaan xurun jε? ⁹ Ε munma xaxili sətə ba? Ε bata jinān na xən ba, n muxu wuli suulunna dəge waxatin naxan yi buru xun suulunna ra, ε debe yoli rafe buru dungi dungi dənxene ra? ¹⁰ Hanma buru xun soloferen naxan yitaxun muxu wuli naarinna ra, ε debe yoli rafe buru dənxene ra na yi? ¹¹ Nanfera ε mi a bunna kolonxi fa fala n mi burun xan ma fe falama ε xa. N naxa, ‘Ε a liga ε yeren ma Farisi muxune nun Saduse muxune buru rate sena fe ra!’ ” ¹² Na xanbi ra, xarandiine yi a kolon, a mi yi a falama e xa a e xa a liga e yeren ma burun nate sena a fe yi naxan buruni, koni fō Farisi muxune nun Saduse muxune xaranna fe yi.

Piyeri a falana Yesu a fe yi

Maraka 8.27-30, Luka 9.18-21

¹³ Yesu yi siga Sesariya taani Filipi yamanani, a yi maxədinni ito ti a xarandiine ma, a naxa, “Yamana a falama a nde n tan Muxuna Dii Xəmən na?” ¹⁴ E yi a yabi, e naxa, “Ndee naxa, a Yoni Marafu Tiin nan i tan na. Bonne naxa, a Nabi Eli nan i tan na. Nde gbətəye fan naxa, a Yeremi nan i tan na hanma nabina nde.” ¹⁵ A yi e maxədin, a naxa, “Ε tan go, ε tan naxa di? Nde n tan na?” ¹⁶ Simən Piyeri yi a yabi, a naxa, “Alaa Muxu Sugandixin nan i tan na, habadan Alaa Dii Xəməna.”

* **16:6:** burun nate sena: Leben na a ra naxan burun nagboma ayi.

17 Yesu yi a yabi, a naxa, “Sewana i tan xa Simon, Yunusaa dii xemena, bayo adamadi mi ito maknenxi i xa, fō n fafe Ala naxan ariyanna yi.
18 Nanara, n na a falama i xa, Piyeri, gemen nan i tan na, n nan n ma banxin tima gemen naxan fari, n ma denkeleya yamana. Hali laxira so deene mi neen sotē n ma denkeleya yamaan ma mumē![†]
19 N na Ariyanna Mangayaan so deen jinna soma i yii nēn. I na tonna dōxō feen naxan na dunuja yi, Ala tonna dōxōma nēn na ra ariyanna yi. I na tin feen naxan ma dunuja yi, Ala tinma nēn na ma ariyanna yi.” **20** Na xanbi ra, Yesu yi a xarandiine yamari, a e nama a fala muxu yo xa fa fala Alaa Muxu Sugandixin nan a tan na.

*Yesu yi a sayana fe fala
 Maraka 8.31-9.1, Luka 9.22-27*

21 Fōlō na waxatin ma, Yesu yi a yeba fōlō a xarandiine xa, a naxa, a fere mi na fō a xa siga Yerusalēn taani, a sa tōrō wuyaxi sotē yamaan fonne nun saraxarali kuntigine nun sariya karamoxone yii, e yi a faxa, a mōn yi keli sayani a sage saxande lōxoni. **22** Piyeri yi Yesu ba bonne fema, a Yesu maxadi fōlō, a naxa, “Marigina, Ala xa i tanga na ma, na nama ligi i ra mumē!” **23** Yesu yi a yee rafindi a ma, a yi a fala Piyeri xa, a naxa, “Setana, fata n ma! I kataxi n natantan feen nan na. I mi i mirima Alaa feene ma fō adamadiine.”

24 Na xanbi ra, Yesu yi a fala a xarandiine xa, a naxa, “Xa muxu yo waxy bira feni n tan fōxō ra fō

[†] **16:18:** Piyeri xinla bunna nēn fa fala gemenā.

a xa a mε a yεtε ra, a yi a yεtε faxa wudin‡ tongo, a bira n fɔxɔ ra. ²⁵ Bayo naxan waxi a niin nakisi feni, na bənəma ayi nən, koni naxan bənəma a niini n tan ma fe ra, na kisima nən. ²⁶ Xa muxun dunuja birin sətə, a bənə a niini habadan, na tənən nanse ra? Muxun nəe nanse fiyε, alogo a niin mən xa kisi? ²⁷ Bayo n tan Muxuna Dii Xəmən fama nən n Fafe Alaa binyeni, nxu nun a malekane. N yi muxun birin saranna fi lan a kəwanle ma. ²⁸ N xa nəndin fala ε xa, muxuna ndee be e mi faxε fɔ e n tan Muxuna Dii Xəmən to fe n ma mangayani.”§

17

Yesu a nərəna fe

Maraka 9.2-13, Luka 9.28-36

¹ Xii sennin danguxina, Yesu yi Piyəri nun Yaki nun a ngaxakedenna Yoni tongo, a siga e ra e danna geya gbeen fari. ² A kənaan yi masara e yεε ra yi, a yetagin yi lu mayilenjε alo sogena. A dugine yi fixa ayi alo kənənyana. ³ Na waxatin yεtəni, Nabi Musa nun Nabi Eli yi mini kənənni e yεtagi, e yi lu falan tiyε Yesu xa. ⁴ Piyəri yi a fala Yesu xa, a naxa, “Marigina, a lanxi bayo nxu be. Xa i waxi a xən ma, n xa gage saxan ti be, i gbeen keden, Nabi Musa gbeen keden, Nabi Eli gbeen keden.”

⁵ A yi falan tima waxatin naxan yi, kunda mayilenxin yi godo e xun ma, fala xuiin yi keli na kundani, a naxa, “N nafan Dii Xəmən nan ito ra

‡ **16:24:** Romi kaane yi muxune gbangbanma wudin nan ma, e yi e faxa. Ito bunna nεn, fa fala fɔ Yesu a xarandiine xa e wəkilə sayaan na Yesu fɔxɔ ra. § **16:28:** A Matiyu 17:2-3 nan ma fe falama.

naxan bata n kənən ki fajı, ε tuli mati a xuiin na!”

⁶ Xarandiine na mε waxatin naxan yi, e gaxu kati, han e sa felen, e yetagine yi lan bəxən ma. ⁷ Yesu yi fa e fəma, a yi a yiin din e ra, a naxa, “Ε keli, ε nama gaxu!” ⁸ E yi e yee rakojin, e mi muxu yo to fə Yesu.

⁹ E yi godoma geyaan na waxatin naxan yi, Yesu yi e yamari, a naxa, “Ε feen naxan toxi, ε nama a fala muxu yo xa han n tan Muxuna Dii Xəmən yi keli sayani.”

¹⁰ Xarandiine yi Yesu maxədin, e naxa, “Sariya karaməxəne a falama nanfera nayi fa fala Nabi Eli nan singe fama?” ¹¹ Yesu yi e yabi, a naxa, “Nabi Eli nan singe fama yati, a yi feene birin yitən. ¹² Koni n xa a fala ε xa fa fala Eli bata yelin fə koni yamaan mi a kolon, e yi e rafan feene birin lig a ra. Awa, e n tan Muxuna Dii Xəmən fan tərəma nən na kiini.” ¹³ Na xanbi ra, xarandiine yi a kolon fa fala a falan tima Yoni Marafu Tiin nan ma fe ma.*

Yinnan diidin naxan fəxə ra

Maraka 9.14-29, Luka 9.37-43

¹⁴ E fa yamaan fəma waxatin naxan yi, xəməna nde yi fa Yesu fəma, a yi a xinbi sin a bun ma,

¹⁵ a naxa, “N fafe, kininkinin n ma dii xəmen ma. Gan furen nan a fari, a tərəxi kati, a bata bira təeni sanja yi wuyaxi hanma igeni. ¹⁶ N bata fa a ra i ya xarandiine fəma koni e mi nəxi a rakəndəye.”

¹⁷ Yesu yi a yabi, a naxa, “Ε tan dənkəleyatarene nun tinxitarene, n xa lu ε fəma han waxatin

* **17:13:** Nabi Eli a fe səbəxi Malaki 3.23 kui. Sariya karaməxəne yi laxi a ra a Nabi Malaki bata a fala a Nabi Eli mən fama nən benun Alaa Muxu Sugandixin xa fa. Yoni Marafu Tiin nan na nabiya falan nakamalixi.

mundun yi? N xa dija ε xa han waxatin mundun yi? Fa diin na n fēma!” ¹⁸ Yesu yi yinnan yamari, a xēte a fōxō ra. Nayi, a dii xēmen yi kēndēya na waxatin yetēni.

¹⁹ Na xanbi ra, xarandiine yi siga Yesu fēma e danna, e yi a maxōdin, e naxa, “Nanfera nxu tan mi nōxi yinnan kedē?” ²⁰⁻²¹ Yesu yi e yabi, a naxa, “Bayo ε dēnkēleyaan xurun. N xa nōndin fala ε xa. Xa dēnkēleyana ε yi, hali a xurun alo sansi kēsē xurudina,[†] ε nōe a fale nēn geyani ito ma, ε naxa, ‘Keli be, i siga mēnni!’ a yi siga. ε nōe feen birin ligε nēn!”

*Yesu mōn yi a faxa feen fala
Maraka 9.30-32, Luka 9.43-45*

²² Xarandiine birin e malan e bode xən ma waxatin naxan yi Galile yamanani, Yesu yi a fala e xa, a naxa, “N tan Muxuna Dii Xēmen soma nēn muxune yii, ²³ e yi n faxa. Koni n mōn kelima nēn sayani a soge saxande lōxōni.”

Xarandiine nii yi rajaxu e ma kati!

Ala Batu Banxin mudu fi fena

²⁴ Yesu nun a xarandiine Kapērunan taan li waxatin naxan yi, Ala Batu Banxin mudu maxinle yi fa Piyēri fēma, e yi a maxōdin, e naxa, “I karamōxōn mi Ala Batu Banxin mudun fima ba?” ²⁵ Piyēri yi e yabi, a naxa, “A fima nēn.” Piyēri so banxini waxatin naxan yi, Yesu singe yi falan ti, a naxa, “Simōn, i mirixi a ma di? Dunuja mangane mudun maxilima nde ra? E diine ba, hanma muxu gbētēye?” ²⁶ Piyēri yi a yabi, a naxa, “Muxu gbētēye.” Yesu yi

† **17:20-21:** Sansini ito xili nēn mutaridi.

a fala, a naxa, “Na bunna nεen, hali a diine mi a fi. ²⁷ Koni nxu mi waxi a xøn ma, nxu xa muxuni itoe rafen. Nanara, siga baani, i sa kønna bira. I na yεxε singen naxan suxu, i a dεen bi, i gbeti gbanan keden toma nεn a dε, naxan lanjε en ma mudun ma. I siga na ra, i sa i gbeen nun n gbeen fi.”

18

Nde gbo birin xa?

Maraka 9.33-37, Luka 9.46-48

¹ Xarandiine yi fa Yesu fεma na waxatini, e yi a maxødin, e naxa, “Nde gbo birin xa Ariyanna Mangayani?”

² Yesu yi diidina nde xili, a yi a ti e birin yεtagi. ³ Yesu yi a fala, a naxa, “N xa jøndin fala ε xa, xa ε mi maxεtε, ε liga alo diidine, ε mi soε Ariyanna Mangayani mume! ⁴ Nanara, naxan yo na a yεtε magodo alo diidini ito, na gbo dangu a birin na Ariyanna Mangayani. ⁵ Naxan yo møn na diidini ito sifani suxu n xinli, na bata n tan yisuxu.”

Yulubina fe

Maraka 9.42-48, Luka 17.1-2

⁶ “Diidini itoe naxanye bata dønkøleya n ma, xa muxu yo ne bira yulubini, a fisa na kanni gεmε gbeen xidi a køe ra, a woli baan tilinna ma.”

⁷ “Gbalon dunuja muxune yεε ra bayo feen naxanye yamaan birama yulubini. A fεre mi na fø na fe sifane xa fa koni e fatama muxun naxanye ra, gbalon na kanne yεε ra! ⁸ Xa i yiina hanma i sanna i birama yulubini, a sεgε a ra, i yi a woli ayi! A fisa i yii dungin nun i san dungi kanna xa so habadan nii rakisini, benun i yii firinna nun i san

firin kanna xa woli yahannama tεen. ⁹ Xa i yεen nan i bire yulubini, a ba na, i yi a woli ayi! A fisa i yεe keden kanna yi so habadan nii rakisini, benun i yεe firin kanna xa so yahannama tεen.”

Yεxεe tununxina fe sandana

Luka 15.3-7

¹⁰⁻¹¹ “Σ a liga ε yeren ma, ε nama diidini itoe rafεya. N xa a fala ε xa, e kantan malekane ariyanna yi. E n Fafe Ala yεtagin toma waxatin birin.”

¹² “Σ mirixi a ma di? Xa yεxεe kεmε muxuna nde yii, xa keden siga na xun xən, na kanna nanfe ligama? A yεxεe tonge solomanaanin e nun solomanaaninne luma nεn e dεgedeni geyaan fari, a siga a tununxi kedenna fendeni. ¹³ N xa nəndin fala ε xa, a na a to waxatin naxan yi, a sewama nεn na yεxεe kedenna fe ra dangu tonge solomanaanin e nun solomanaaninne ra naxanye mi ləxi ayi. ¹⁴ A na kii nin, ε Fafe Ala naxan ariyanna yi, a mi rafan a ma diidini ito nde keden peen xa lə ayi.”

Hakε tongone

¹⁵ “Xa i ngaxakedenna hakεn liga i ra, siga a fema i yi a sənna fala a xa ε firinna tagi. Xa a i xuiin name, i bata i ngaxakedenna sətə na yi. ¹⁶ Koni xa a mi a tuli mati i xuiin na, ε nun muxu keden hanma muxu firin xa siga a fema alogo ‘feen birin xa makiti sereya firin hanma saxan xuiin xən.’* ¹⁷ Koni xa a mi a tuli mati ne xuiin na, na feen fala dənkəleya yamaan xa. Xa a mi a tuli mati dənkəleya yamaan xuiin na, a yate alo dənkəleyatarena hanma mudu maxinla.”

* **18:16:** Sariyane 19.15

Tondifeen nun tin fena

¹⁸ “N xa þondin fala ε xa, ε na tønna døxø feen naxan na dunuja yi, Ala tønna døxøma nøn na ra ariyanna yi. ε na tin feen naxan ma dunuja yi, Ala tinma nøn na ma ariyanna yi.”

¹⁹ “N møn xa a fala ε xa, xa muxu firinna lan fefe ma dunuja yi Ala maxandini, n Fafe naxan ariyanna yi, a na ligama ε xa nøn. ²⁰ Bayo muxu firin hanma saxan na e malan dødø yi n xinli, n fan luma nøn menni e ye.”

Muxun naxan mi mafeluun tima

²¹ Na xanbi ra, Piyeri yi fa Yesu føma, a yi a maxødin, a naxa, “Marigina, n xa ngaxakedenna mafelu døxøja ma yoli, a na n haken tongo waxatin naxan yi? Han døxøja ma solofera ba?”
²² Yesu yi a yabi, a naxa, “N xa a fala i xa, døxøja ma solofera mi a ra de, fø tonge solofera e nun solofera.”

²³ “Nanara, Ariyanna Mangayaan luxi nøn alo mangan naxan waxy a walikøne sareñ fi feni. ²⁴ A na føløxina, e fa walikε keden na gbeti gbananna wuli fu donla yi naxan ma, donla naxan nun a siimayaan birin wali saranna yi lan. ²⁵ Bayo a mi yi nøe a donla fiyε, mangan yi a ragidi a e xa a tan nun a þaxanla nun a diine nun a yii seene birin mati e findi konyine ra, alogo a xa donla fi. ²⁶ Nanara, walikεen yi a xinbi sin mangan bun ma, a yi a mafan, a naxa, ‘Dijna n xa, n na i ya donla birin fima nøn!’ ²⁷ A kanna yi kininkinin a ma, a yi dijna a donla ma, a yi a lu na.”

²⁸ “Koni na walikεen yi siga, a sa a lanfana nde to a gbeti xurudi yi naxan ma. A yi a suxu, a yi

a kœen dœten. A yi a fala, a naxa, ‘N ma donla fi!’
²⁹ A lanfaan yi a xinbi sin a bun ma, a yi a mafan, a naxa, ‘Dija n xa, n na i ya donla fima nœn!’ ³⁰ Koni a mi tin. A yi sa a sa kasoon na han a na a donla fi waxatin naxan yi. ³¹ Walikœen bonne to na to, e xœlœ kati, e siga e kannna fœma, e sa na birin fala a xa. ³² Nanara, e kannna yi a tan walikœen xili, a naxa, ‘I tan walikœ naxina, n ma donla naxan birin i ma, n dija nœn na ma bayo i bata n mafan. ³³ A mi yi lan nun ba, i fan xa kininkinin i walikœ boden ma alo n kininkinin i ma kii naxan yi?’ ³⁴ Nayi, a kannna yi a sa kasoon na a xœloni alogo a kantan muxune xa a naxankata han a yi a donla birin fi. ³⁵ N Fafe naxan ariyanna yi, na fan ε suxuma na kii nin, xa ε tan nde mi a ngaxakedenna mafelu a bœnēni.’

19

Futu kala fena

Maraka 10.1-12

¹ Yesu yelinxi na falane tiyε, a keli Galile yamanani, a siga Yudaya yamanani dœnaxan Yurudœn baan kidi ma. ² Yama gbeen yi bira a fœxœra, a yi ne rakendœya.

³ Farisi muxuna ndee yi fa a fœma a bunbadeni, e yi a maxœdin, e naxa, “Sariyan na a ra ba, xœmœn xa naxanla ramε, a findi bun yo ra?” ⁴ Yesu yi e yabi, a naxa, “Ε mi Kitabun xaranxi ba? A naxa fa fala a fœloni ‘Ala yi adaman da, xœmœn nun naxanla,’* ⁵ a naxa, ‘Nanara, xœmœna a nga nun a fafe bejinma, a a maso a naxanla ra, e findi fati bœndœ kedenna ra.’† ⁶ Nayi, muxu firin mi fa e ra koni fœ keden.

* **19:4:** Dunujia Fœlon 1.27 nun 5.2 † **19:5:** Dunujia Fœlon 2.24

Nayi, Ala bata seen naxanye tugun e bode ra, muxe nama ne fata.”

⁷ E yi a maxədin, e naxa, “Nanfera Musa a yamarixi fa fala a xemən xa futu kala kədin so a naxanla yii, a yi a beñin?” ⁸ Yesu yi e yabi, a naxa, “Musa bata tin, a ε xa ε naxanle beñin amasətə ε bəñen xədəxə. Koni a mi yi na kiini nun a fələni. ⁹ Awa, n xa a fala ε xa, xemən naxan na a me a naxanla ra, xa a naxanla mi yalunya ligaxi, xemən yi nde gbətə futu, na xemən bata yalunyaan liga.”

¹⁰ A xarandiine yi a fala a xa, e naxa, “Xa xemən nun a naxanla tagi na kii nin, a lan futu nama ti na yi.” ¹¹ Yesu yi e yabi, a naxa, “Birin mi nəe xaranni ito suxε, koni fə Ala bata a ferən fi naxanye ma. ¹² Xeməna ndee mi nəe naxanla futuə amasətə e bari kiin xən, muxune nan ndee gbətəye ligaxi na kiini, koni ndee gbətəye lanxi a ma nən a e nama naxanla futu alogo e xa lu wale Ariyanna Mangayaan xa. Awa, xa naxan nəe xaranni ito suxε, na xa a suxu.”

Yesu yi duba diidine xa

Maraka 10.13-16, Luka 18.15-17

¹³ Muxuna ndee yi fa e diidine ra Yesu fəma, alogo a xa a yiin sa e diidine xunni, a yi Ala maxandi e xa koni xarandiine yi falan ti ne ma. ¹⁴ Yesu naxa, “Ε tin diidine xa fa n fəma, ε nama e raxətə amasətə e tan sifane nan gbee Ariyanna Mangayaan na.” ¹⁵ A yi a yiin sa e xunni, a yi duba e xa, a siga.

Xəmə nafulu kannafe

Maraka 10.17-31, Luka 18.18-30

16 Banxulanna nde yi fa Yesu f ϵ ma, a naxa, “Karam ω x ω , n fe fajin mundun lig ϵ , n habadan nii rakisin s ω t ω ? ” **17** Yesu yi a yabi, a naxa, “Nanfera i n max ω dinma fe fajina fe ma? Ala nan keden fan. Xa i waxi a x ω n ma, i xa nii rakisin s ω t ω , yamarine suxu.” **18** A m ω n yi max ω dinna ti, a naxa, “Yamari mundun ne ra?” Yesu yi a yabi, a naxa, “I nama faxan ti. I nama yalunyaan liga. I nama mujan ti. I nama wule seren ba. **19** I baba nun i nga binya, i yi i adamadi boden xanu alo i yetena.”[‡] **20** Banxulanna yi a yabi, a naxa, “N bata ne birin suxu, nanfe fa luxi?” **21** Yesu yi a yabi, a naxa, “Xa i waxi a x ω n ma, i xa findi muxu kamalixin na, siga, i sa i yii seene mati, i yi yiigelit ω ne ki. I nafunla s ω t ω ma n ω n ariyanna yi. Na xanbi ra, i fa bira n f ω x ω ra.” **22** Banxulanna na m ω e waxatin naxan yi, a sunuxin yi siga amas ω t ω nafulu gbee kanna nan yi a ra.

23 Na xanbi ra, Yesu yi a fala a xarandiine xa, a naxa, “N xa j ω ndin fala ϵ xa, nafulu kanne so rax ω l ω Ariyanna Mangayani! **24** N m ω n xa a fala ϵ xa, nafulu kanna so rax ω l ω Alaa Mangayani dangu j ω g ω men so feen na sagilaan yinla ra.” **25** Xarandiine na m ω e waxatin naxan yi, e yi kab ω kati! E yi a max ω din, e naxa, “Nde fa n ω e kis ω nayi?” **26** Yesu yi e mato, a naxa, “Muxun mi n ω e na lig ϵ koni Ala n ω e feen birin lig ϵ n ω n.”

27 Na xanbi ra, Piy ω ri yi a fala a xa, a naxa, “A mato, nxu bata feen birin bejin, nxu bira i f ω x ω ra. Nxu tan nanse s ω t ω ma nayi?” **28** Yesu yi a

[‡] **19:19:** X ω r ω yaan 20.12-16 nun Sariyane 5.16-20 nun Saraxara-line 19.18

fala e xa, a naxa, “N xa *ŋəndin* fala ε xa, waxati *nənε* famatəni, n tan Muxuna Dii Xəmən na dəxə n ma mangaya *gbədə* binyaxini, ε tan naxanye biraxi n fəxə ra, ε fan dəxəma *nən* manga *gbədə* fu nun firinne ma, ε yi Isirayila bənsən fu nun firinne makiti. ²⁹ Naxanye birin bata banxine lu na, hanma a ngaxakeden xəməmane nun a *naxalanmane* hanma a fafe hanma a nga hanma a diine hanma a xəene n tan ma fe ra, a na *ŋəxən* kəmə *sətəma* *nən* e nun habadan nii rakisina. ³⁰ Koni naxanye yəen na, ne wuyaxi sa luma *nən* xanbin na. Naxanye xanbin na iki, ne yi sa lu yəen na.”

20

Xəə kanna walikəne fe

¹ Yesu naxa, “Ariyanna Mangayaan luxi *nən* alo xəə kanna naxan minin subaxani muxu fendeni alogo e xa sa wali a manpa bili nakəni. ² E yi lan a ma, a xa e saranna fi *gbeti gbanan* keden keden, naxan lanjə soge keden saranna ma. A yi e rasiga a manpa bili nakəni. ³ Soge raxənxən waxatini, a keli, a siga ləxə dəen na, a yi muxuna ndee li tixi na, naxanye mi yi wali yo ra. ⁴ Nanara, a yi a fala e xa, a naxa, ‘Ε fan xa siga, ε sa wali n ma manpa bili nakəni, a lan n xa ε sareñ fi naxan na, n na soε ε yii.’ ⁵ Awa, ne yi siga walideni. Na danguxina, a mən yi na *ŋəxən* liga yanyi tagini e nun se din waxatin masoxina. ⁶ Awa, se din waxatin danguxina, a mən yi siga, a sa muxu *gbətəye* fan li tixi na. A yi e maxədin, a naxa, ‘Ε ferijənxi be nanfera? Ε mi fefe ligama?’ ⁷ E yi a yabi, e naxa, ‘Bayo muxu yo

mi nxu tixi wali ra.’ A yi a fala e xa, a naxa, ‘Awa, ε fan xa siga wali kedeni n ma manpa bili nakɔni.’ ”

⁸ “Ninbanna soxina, manpa bili nakɔ kanni yi a fala walike kuntigin xa, a naxa, ‘Walikene xili, e saranna xa fi. A fɔlɔ dɔnxε ra xiine ma, i sa a rajan a singe ra xiine ma.’ ⁹ Xemən naxanye wanla fɔlɔ jinbari waxatini, ne keden kedenne birin yi gbeti gbanan keden keden sɔtɔ. ¹⁰ Nanara, muxun naxanye singe wanla fɔlɔ, ne to fa, e yi a miri fa fala, a e a sɔtɔma nɛn dangu bonne ra, koni e keden kedenna birin yi gbeti gbanan keden keden sɔtɔ.”

¹¹ “Awa, e to yi a rasuxuma, e xεε kanni mafala fɔlɔ. ¹² E yi a fala, e naxa, ‘Muxun naxanye faxi dɔnxen na, ne waxatidi nan tun wali kεxi. I nxu nun ne birin sarefima kii kedenna nin ba, nxu tan naxanye fεrijenxi sogen na?’ ¹³ Xεε kanni yi e tan nde keden yabi, a naxa, ‘Sɔxɔ, n mi tinx-intareya xan ligaxi i ra. En mi lanxi gbeti gbanan keden xan ma ba? ¹⁴ I saranna tongo, i siga i konni. Naxanye faxi dɔnxen na, n waxi ne saranna fi feni alo n bata i saranna fi kii naxan yi. ¹⁵ N mi daxa ba, n xa n sagoon liga n ma gbetini? I n maxɔxɔlɔnma nɛn ba bayo n fonisire?’ ¹⁶ Na kiini, naxanye yεen na, ne wuyaxi sa luma nɛn xanbin na. Naxanye xanbin na iki, ne yi sa lu yεen na.”

*Yesu mɔn yi a faxa feen fala
Maraka 10.32-34, Luka 18.31-34*

¹⁷ Yesu yi sigama Yerusalen taani waxatin naxan yi, a yi a xarandii fu nun firinne xali e danna. A yi a fala e xa, ¹⁸ a naxa, “Ε a mato, en sigama Yerusalen taani, n tan Muxuna Dii Xemən sa soma nɛn saraxarali kuntigine nun sariya karamɔxɔne

yii na yi. E n ma kitin bolonma n̄en, a lan sayaan ma. ¹⁹ Na xanbi ra, e yi n so siya gb̄etene yii naxanye n magelema, e yi n bulan, e yi n gbangban wudin ma. A soge saxande l̄ox̄oni n kelima n̄en sayani.”

*Yaki nun Yoni nga maxandina
Maraka 10.35-45*

²⁰ Sebede a dii x̄emene nga yi fa Yesu f̄ema e nun a dii x̄emene, e yi e xinbi sin Yesu bun ma, e yi a maxandi fena nde ma. ²¹ Yesu yi e max̄odin, a naxa, “I waxi nanse x̄on ma?” A yi a yabi, a naxa, “Tin, i na i ya mangayaan s̄ot̄, n ma dii x̄emē firinni itoe xa d̄ox̄o i f̄ema, kedenna i yiifanna ma, kedenna i k̄omennna ma.” ²² Yesu yi e yabi, a naxa, “E n maxandixi naxan ma, ε mi na kolon. E n̄ε ε minj̄e t̄or̄oya igelengenna ra ba, n fama n mindeni naxan na?” E yi a yabi, e naxa, “Nxu n̄ε n̄en.” ²³ Yesu yi a fala e xa, a naxa, “E fama ε mindeni n̄en n ma t̄or̄oya igelengenna ra yati! Koni muxun d̄ox̄o fena n yiifanna ma hanma n k̄omennna ma, na mi n tan ma f̄o n fafe bata yi a ragidi naxanye xa.”

²⁴ Xarandii fuun bonne na m̄ε waxatin naxan yi, e x̄ol̄o na ngaxakedenma firinne ma. ²⁵ Nanara, Yesu yi e birin xili a f̄ema, a naxa, “E a kolon yati siyane mangane n̄oyaan nan ligama e xun na, e muxu gbeene fan yi kuntigyaan naba e xun na. ²⁶ Koni a mi na kiini ε tan tagi. Xa naxan yo waxi findi feni muxu gbeen na ε yε, f̄o a xa findi ε walikεεn nan na. ²⁷ Xa naxan yo wa findi feni ε yεεratiin na f̄o a xa findi ε konyin nan na ²⁸ alo n tan Muxuna Dii X̄emēn to mi faxi muxe xa wali

n xa koni alogo n tan xa wali, n yi n niin fi muxu
wuyaxi xunbaan na.”

*Yesu yi danxutəfirin nakendəya
Maraka 10.46-52, Luka 18.35-43*

²⁹ E yi kelima Yeriko taani waxatin naxan yi, yama gbeen yi bira Yesu fəxə ra. ³⁰ Danxutəfirinna naxanye yi dəxi kiraan na, ne yi a mə a Yesu dangumataon nan yi a ra, e yi gbelegbele, e naxa, “Nxu fafe, Dawudaa Dii Xəməna, kininkinin nxu ma!” ³¹ Yamaan yi e masabari, koni e mən yi gbelegbele kati, e naxa, “Marigma, Dawudaa Dii Xəməna, kininkinin nxu ma.” ³² Awa, Yesu yi ti, a yi e xili, a yi e maxədin, a naxa, “Ə waxi a xən ma n xa nanfe liga ε xa?” ³³ E yi a yabi, e naxa, “Marigma, nxu waxi a xən ma nən, nxu mən xa seen to.” ³⁴ Yesu yi kininkinin e ma, a yi a yiin din e yee ne ra. E yi seen to mafuren, e bira Yesu fəxə ra.

21

*Yesu so fena Yerusalən taani
Maraka 11.1-11, Luka 19.28-40, Yoni 12.12-19*

¹ E to maso Yerusalən taan na, e yi Betifage taan li, Oliwi Geyaan fari. Yesu yi a xarandii firin nasiga e yee ra. ² A yi a þungu e ma, a naxa, “Ə siga banxideen na ε yee ra, ε sa sofanla nde lima xidixi na yi, a diina a fema. Ə e fulun, ε fa e firinna ra n xa. ³ Xa muxuna nde ε maxədin, ε a fala a xa, ε naxa, ‘Margin nan mako e ma,’ na kanna e soma ε yii nən sa.”

⁴ Na ligə nən alogo nabiin naxan fala, na xa kamali, a naxa, ⁵ “Ə a fala Siyon kaane xa, ε naxa, ‘Ə

a mato! *ɛ* mangan fama *ɛ* ma. A limaniya. A fama sofanla nan fari, sofali diina, sofali gilen diina.”* ”

⁶ Na ma, xarandiine yi siga, Yesu naxan fala e xa, e sa na liga. ⁷ E yi fa sofanla nun a diin na. E yi e dugine yifulun e fari, Yesu yi dəxə sofanla fari. ⁸ Yamaan yi e dugine yifulun kiraan xən ma, nde yi nəxəndene magira, e yi e sa kiraan xən a binya feen na. ⁹ Yamaan naxan yi a yee ra e nun a xanbi ra, ne birin yi lu sənxəe, e naxa, “Tantunna xa fi Dawudaa dii xəmən ma! Naxan fama Marigin xinli, Ala xa na baraka! Ala tantun kore xənna ma pon!”

¹⁰ Yesu so Yerusalən taani waxatin naxan yi, taan yi maxa. Yamaan yi maxədinna ti, e naxa, “Nde ito ra?” ¹¹ Yamaan yi e yabi, e naxa, “Nabi Yesu nan ito ra, keli Nasareti taani Galile yamanani.”

Yesu Ala Batu Banxini

Maraka 11.15-19, Luka 19.45-48, Yoni 2.13-22

¹² Yesu to so Ala Batu Banxini, a yi sare matine nun sare soone birin kedi na yi. A yi gbeti masarane tabanle rafelen e nun ganba matine gbedene. ¹³ A yi a fala e xa, a naxa, “A səbəxi Kitabun kui, Ala naxa, ‘N ma Banxin xili bama nən Ala maxandi banxina.’† Koni *ɛ* tan bata a findi mujadene luxunden na!”

¹⁴ Danxutəne nun ləbutənne yi siga Yesu fəma Ala Batu Banxini, a yi e rakendəya.

¹⁵ Koni saraxarali kuntigine nun sariya karaməxəne to a to kabankə feene ligə, e diidine fan to naxanye yi sənxəma Ala Batu Banxini, e

* **21:5:** A mato Sakari 9.9 kui. † **21:13:** A mato Esayi 56.7 nun Yeremi 7.11 kui.

naxa, “Tantunna xa fi Dawudaa Dii Xem'en ma,” e yi xəlo. ¹⁶ E yi a fala Yesu xa, e naxa, “I mi diidine falan mœen ba?” Yesu yi e yabi, a naxa, “Di! Σ mi Kitabun yireni ito xaranxi ba, naxan a falaxi, ‘I bata diidine nun dii jørøne yamari, e yi i matøxø?’[‡]”

¹⁷ Yesu yi e lu mœnni, a keli taani, a siga Betani taani, a sa xi na.

*Yesu yi xədə binla danga
Maraka 11.12-14, 20-24*

¹⁸ Na xətən bode, a xətematən Yerusalen taani, kamən yi a suxu. ¹⁹ A yi xədə binla to kiraan dəxən ma, a yi siga a bun ma, koni a mi a bogi yo li a ra, fə a dœne. Nanara, a yi a fala xədə binla ma, a naxa, “I tan mi fa bogin sənən!” Awa, na waxatin yəteni xədə binla yi xara! ²⁰ Xarandiine to na to, e yi kabə, e maxədinna ti, e naxa, “Xədə binli ito xaraxi di xulen?” ²¹ Yesu yi e yabi, a naxa, “N xa jøndin fala ε xa, xa ε dənkeləyaxi, ε mi sike, n naxan ligaxi xədə binli ito ra, ε fan nœ na jøxənna ligə nen. A birin xa mi na ra, ε nœ a fale nen geyaan xa, ε naxa, ‘Keli be, i sa sin fəxø igeni,’ na yi liga. ²² Xa ε dənkeləyaxi, ε na sese maxədin Ala ra, ε na sətəma nen.”

*Yesu sənbən maxədinna fe
Maraka 11.27-33, Luka 20.1-8*

²³ Yesu mən yi fa Ala Batu Banxini. A yi yamaan xaranma waxatin naxan yi, saraxarali kuntigine nun yamaan fonne yi fa a fəma, e yi a maxədin, e naxa, “I feni itoe ligama sənbə mundun na, nde i yamarixi i xa feni itoe liga?” ²⁴ Yesu yi e yabi, a naxa, “N fan xa ε maxədin fe keden ma, xa ε n

[‡] **21:16:** Yaburin 8.3

yabi, n feene ligama sənbən naxan yi, n fan na falama ε xa nən. ²⁵ Nde Yoni rafaxi a xa muxune rafu igeni e tubi xinla ma, a kelixi Ala nan ma ba, hanma muxune?” E yi falan ti fələ e bode tagi, e naxa, “Xa en na a yabi fa fala a kelixi Ala nan ma, a falama nən nayi, a naxa, ‘Nanfera ε mi laxi Yoni ra?’ ²⁶ Koni xa en na a fala fa fala a kelixi muxun nan ma, en gaxu yamaan yεε ra bayo e birin laxi a ra a nabiin nan yi Yoni ra.” ²⁷ Nanara, e yi Yesu yabi, e naxa, “Nxu mi a kolon.” Awa, a yi a fala e xa, a naxa, “N tan fan feni itoe ligama sənbən naxan yi, n mi na falama ε xa na yi.”

Dii xεmε firinna fe sandana

²⁸ “Ε xaxili lu ito xən ma. Xεməna nde yi na, dii xεmε firin yi naxan yii. A siga a forimaan fəma, a sa a fala a xa, a naxa, ‘N ma diina, siga wali kədeni n ma nakəni to.’ ²⁹ A yi a yabi, a naxa, ‘N mi waxi siga feni.’ Koni dənxən na, a bəjən yi maxətə, a siga. ³⁰ A fafe yi siga a diin bonna fəma, a sa na fala kedenna ti na fan xa, a yi a yabi, a naxa, ‘N fafe, n sigama nən.’ Koni a mi siga. ³¹ Ne firinna yε, nde a fafe sagoon ligaxi?” E yi a yabi, e naxa, “Forimana.” Yesu yi a fala e xa, a naxa, “N xa jəndin fala ε xa, mudu maxinle nun yalundene singe soma ε yεε ra Alaa Mangayani. ³² Amasətə Yoni bata fa, a tinxinna kiraan yita ε ra, ε mi la a ra. Koni mudu maxinle nun yalundene bata la a ra. Hali ε to na to, ε bəjən mi maxətə, ε la a ra.”

Nakə kantanne fe sandana

Maraka 12.1-12, Luka 20.9-19

³³ Yesu naxa, “Ε tuli mati sanda gbətə ra. Nakə kanna nde yi na nun naxan manpa bili nakəən

sa, a yi a sansan, a yi manpa ige badeni tɔn, a yi gbengben ti. Na xanbi ra, a yi nakɔɔn taxu a kantan muxune ra, a siga sigatini. ³⁴ Awa, a bogi waxatina a lixina, a yi a walikɛna ndee rasiga a nakɔɔn kantan muxune ma, a e xa a gbeen so ne yii. ³⁵ Nakɔɔn kantan muxune yi nakɔ kanna walikɛne suxu, e kedenna mabɔnbɔ, e bona faxa, e bona magɔlɔn gɛmɛne ra. ³⁶ Na xanbi ra, nakɔ kanna mɔn yi a walikɛ gbɛtɛye rasiga, naxanye yi wuya dangu a fɔlɔyixine ra. Nakɔɔn kantan muxune yi ne fan liga na kii kedenni. ³⁷ Dɔnxɛn na, a yi a dii xɛmɛn nasiga e ma, a naxa, ‘E danma nɛn n ma diin tan na.’ ”

³⁸ “Koni nakɔ kantanne to a dii xɛmɛn to, e yi a fala e bode xa, e naxa, ‘Nakɔ kanna kɛ tongon nan ito ra, ε fa be, en na a faxa alogo en xa a kɛɛn sɔtɔ.’ ³⁹ Nayi, e yi a suxu, e siga a torontoronye nakɔ xɛɛn fari ma, e sa a faxa. § ⁴⁰ Awa, nakɔ kanna na fa waxatin naxan yi, a nanfe ligama nakɔ kantanne ra?” ⁴¹ E yi a yabi, e naxa, “A na muxu jaxine faxama nɛn kii jaxini, a yi nakɔɔn taxu muxu gbɛtɛye ra naxanye a gbeen soε a yii a xaba waxatini.” ⁴² Yesu yi a fala e xa, a naxa, “Ε munma Kitabun yireni ito xaran ba? A naxa, ‘Banxi tiine e mɛ gɛmɛn naxan na, na bata findi banxin gɛmɛ fisamantenna ra. Marigin nan na ligaxi, a findi kabankoko feen na en yɛɛ ra yi.’* ”

⁴³ Yesu naxa, “Nanara, n na a falama ε xa, Alaa Mangayaan bama ε yii nɛn, a so yama gbɛtɛn yii,

§ **21:39:** Sandani ito kui Ala nan misalixi nakɔ kanna ra. A dinan taxuxi Isirayila kaane ra. A walikɛne findixi nabine ra naxanye xɛ Isirayila kaane ma. A diin findixi Yesu ra. * **21:42:** Yaburin 118.22-23

naxanye kewali lanjε a ma. ⁴⁴ Naxan yo na bira g̊emēni ito fari, na yigirama n̊en a dungin dungin na. Koni xa a nu bira naxan yo fari, a na yilunburunma n̊en.”

⁴⁵ Saraxarali kuntigine nun Farisi muxune to Yesu a sandan mε, e yi a kolon a falan tima e tan nan ma. ⁴⁶ Nanara, e yi kata a suxu feen na, koni e yi gaxu yamaan yεε ra naxanye yi a mirixi fa fala a nabiin nan Yesu ra.

22

Naxalandi tiin sandana Luka 14.15-24

¹ Yesu m̊on yi sandan sa yamaan xa. ² A yi a fala, a naxa, “Ariyanna Mangayaan luxi n̊en alo mangan naxan jnaxalandi tiin s̊ewa donse donna malanni tən a dii x̊emēn xa. ³ A yi a walikεne rasiga a muxu xilixine ma alogo e xa fa donse donna malanni, koni e mi tin fε. ⁴ Nanara, a yi a walikε g̊beteyē rasiga e ma, a naxa, ‘Ε sa a fala e xa, a donseen birin bata yitən iki. N bata n ma turaan nun jninge raturaxine faxa, seen birin bata yitən. Ε fa jnaxalandi tiin donse donna malanni! ⁵ Koni e mi a yate, e siga e makone ra. Nde yi siga x̊eene ma, nde yi siga e wanle ra. ⁶ A d̊ənxεne yi walikεne suxu, e yi e rayarabi, e yi e faxa.”

⁷ “Mangan yi x̊olə katī, a yi a sofane rasiga, e sa faxa tiine halagi, e yi e taan gan. ⁸ Na xanbi ra, a yi a walikεne xili, a naxa, ‘Naxalandi tiin malanna bata yitən koni n muxun naxanye xilixi, ne mi yi daxa e xa xili. ⁹ Awa, iki ε siga kira xunne ma. Ε na muxu yo to, ε ne xili malanni.’ ¹⁰ Nanara, walikεne yi siga kira xunne ma, e muxun naxanye

birin to, e yi ne malan muxu naxine nun muxu fajine birin. Nayi, naxalandi tiin malan yiren yi rafe muxu xilixine ra.”

¹¹ “Koni mangan to so, a xa a muxu xilixine to, a yi xemena nde to mənni, naxalandi ti domaan mi yi a ma. ¹² A yi a maxədin, a naxa, ‘Səxə, i soxi be di, anu, i mi maxidixi alo a daxa naxalandi ti malanni kii naxan yi?’ Koni xemən mi a yabi sətə. ¹³ Mangan yi a fala a walikəne xa, a naxa, ‘Ə a xidi ken, ε yi a ramini tandem ma dimini, wugan nun jin naxinna dənaxan yi.’ ” ¹⁴ Yesu naxa, “Muxu wuyaxi xilixi koni muxu dando nan tun sugandixi.”

*Mudu fin maxədinna fe
Maraka 12.13-17, Luka 20.20-26*

¹⁵ Farisi muxune yi siga, e sa Yesu tənəgə feni tən a fala xuiin xən ma. ¹⁶ E yi e xarandiina nde nun Herode a muxuna nde rasiga Yesu fəma a faladeni, e naxa, “Karaməxə, nxu a kolon fa fala jəndi falan nan i tan na, i yamaan xaranma Ala jəndin nan ma. Muxe mi nəe i ya miriyaan maxətə, amasətə i mi muxune rafisaxi e bode xa. ¹⁷ Awa, i mirixi a ma di, a fala nxu xa, a daxa mudun yi fi Romi Manga Gbeen ma ba hanma a nama fi?”

¹⁸ Koni Yesu yi e nata naxin kolon. A yi e yabi, a naxa, “Ə tan nafigine! Nanfera, ε katama n bunbadeni? ¹⁹ Ə gbeti gbananna yita n na mudun fima naxan na!” E yi gbeti gbananna yita a ra. ²⁰ Yesu yi e maxədin, a naxa, “Nde xili nun a yetagin sawura a ma?” ²¹ E yi a yabi, e naxa, “Romi Manga Gbeena.” Nayi, Yesu yi a fala e xa, a naxa, “Mangan gbeen xa so a yii, Ala gbeen yi so Ala

yii.”* ²² E na mε waxatin naxan yi, e kabε kati, e keli a fεma, e siga.

*Faxa muxune rakeli fena
Maraka 12.18-27, Luka 20.27-40*

²³ Na ləxən yeteni, Saduse muxune yi e maso Yesu ra naxanye a falama a faxa muxune mi kelima sayani. E yi Yesu maxədin, ²⁴ e naxa, ‘Karaməxə, Musa bata yi a fala, a naxa, ‘Xa xəmən faxa, a mi dii lu, a ngaxakedenna xa a ke naxanla tongo alogo a xa diina nde bari faxa muxun xa.’†
²⁵ Awa, ngaxakedenmane muxu soloferere yi be nun, forimaan yi naxanla futu, a faxa, a mi dii sətə, a naxanla yi lu a xunyən xa. ²⁶ A yi liga na kiini a firinden fan na, a saxanden fan yi liga na kiini, na yi liga han soloferere. ²⁷ Dənxən na, naxanla fan yi faxa. ²⁸ Awa, faxa muxune na keli waxatin naxan yi, naxanla findima nde gbee ra na muxu soloferene yε? Bayo e birin bata yi a dəxə.”

²⁹ Yesu yi e yabi, a naxa, “E bata tantan, amasətə ε mi Kitabun kolon hanma Ala senbəna. ³⁰ Bayo faxa muxune na keli waxatin naxan yi, e ligama nən alo malekan naxanye ariyanna yi. Xəmən mi naxalan fute, naxanla mi dəxə xəmən xən. ³¹ Awa, naxan lanxi faxa muxune rakeli feen ma, ε mi Ala falan xaranxi ba? A naxa, ³² ‘Iburahimaa Ala nan

* **22:21:** Ala gbeena: Mangan yetagin sawuran to gbeti gbananna ma, na a findixi a gbeen nan na bayo a tan nan a rafalaxi. Adamadine daxi Ala maligan nan na, nayi e fan findixi Ala gbeen nan na. Gbetin lan a so mangan yii mudun na, koni muxune lan e yi e yətə so Ala yii bayo e findixi e da mangan gbeen nan na. † **22:24:** A mato Dunuña Fələn 38.8 nun Sariyane 25.5-6 kui.

n tan na, e nun Isiyagaa Ala e nun Yaxubaa Ala.' Anu, faxa muxune Ala mi a tan na fō niiramane."‡

³³ Yamaan na mε waxatin naxan yi, e kabε Yesu a xaranna ma kati!

Yamari fisamantenna fe

Maraka 12.28-34, Luka 10.25-28

³⁴ Farisi muxune a mε waxatin naxan yi, a Yesu e yabi kiin bata a ligə Saduse muxune yi e dundu, e yi e malan. ³⁵ Sariya karamoxə keden yi na, na yi Yesu kejaan fesefesε, a yi a maxədin, ³⁶ a naxa, "Karamoxə, yamarin mundun gbo dangu a birin na Sariya Kitabuni?" ³⁷ Yesu yi a yabi, a naxa, "I Marigina Ala xanu i bɔnən birin na e nun i niin birin na e nun i xaxinla birin na."§ ³⁸ Yamarini ito gbo dangu e birin na. ³⁹ A firindeni ito luxi nεn alo bona, a naxa, 'I adamadi boden xanu alo i yεtεna.* ⁴⁰ Sariya Kitabun nun nabine kitabune birin singanxi yamari firinni itoe nan na."

Yesu yi maxədinna ti

Maraka 12.35-37, Luka 20.41-44

⁴¹ Farisi muxune malanxi waxatin naxan yi, Yesu yi e maxədin, a naxa, ⁴² "E mirixi Alaa Muxu Sugandixina feen ma di? Nde bɔnsən a ra?" E yi a yabi, e naxa, "Dawuda bɔnsənna nan a ra." ⁴³ Yesu yi e maxədin, a naxa, "Nanfera Dawuda a

‡ **22:32:** niiramane: Ala naxa a Iburahimaa Ala nan a ra. A mato Xɔrɔyaan 3.6 nun 3.15-16 kui. A mi a falaxi nun a Iburahimaa Ala nan yi a tan na Iburahima yi a nii ra waxatin naxan yi. Na luxi nεn alo Ala yεtεna e ra laxira yi. E mɔn e nii ra Ala yεtεra yi. Nanara, faxa muxune kelima nεn sayani. § **22:37:** Sariyane 6.5 * **22:39:** Saraxaraline 19.18

xili bama ‘N Marigina’ fata Alaa Nii Sarijanxin na?
 Amasətə Dawuda a falama, a naxa,
⁴⁴ ‘Marigin yi a fala n marigin xa,
 a naxa, “Dəxə n yiifanna ma,
 han n yi i yaxune sa i sanna bun ma.”[†]
⁴⁵ Awa, xa Dawuda a xili bama, ‘N Marigina,’
 na ma, Alaa Muxu Sugandixin findixi Dawuda
 bənsənna ra di?”[‡] ⁴⁶ Muxu yo mi nə a yabə fala
 keden peen na! Keli na waxatin ma, muxu yo mi
 fa susu a maxədinjə fe gbətə ma.

23

*Yesu yi sariya karaməxəne nun Farisi muxune
 yalagi*
Maraka 12.38-39, Luka 11.43, 46, 20.45-46

¹ Na xanbi ra, Yesu yi falan ti yamaan nun a xarandiine xa, ² a naxa, “Sariya karaməxəne nun Farisi muxune dəxi Nabi Musa funfun nin. ³ Nayi, ε e falane birin suxu, ε yi e liga. Koni ε nama e kewali sifane tan liga, amasətə e naxan falama, e mi na ligama. ⁴ E goron binyene raxidima, e yi e dəxə muxune xun ma, koni hali e yii sonla, e tan mi waxyi na din feni e ra e maxalideni. ⁵ E feen birin ligama nən alogo muxune xa e to. Nayi, e Kitabu falane səbəma, e yi e xidi e tigine nun e yiine ra

[†] **22:44:** Yaburin 110.1 [‡] **22:45:** Na waxatini karaməxəne yi a falama a Alaa Muxu Sugandixin barima Dawuda bənsənna nin fata Alaa falan na Samuyeli Firinden 7.16 kui. Anu, xa Dawuda nan Yaburi 110 səbə, nayi a tan a falama Alaa Muxu Sugandixin ma fa fala “N Marigina.” Na bunna nəeñ fa fala Alaa Muxu Sugandixin gbo a benba Dawuda xa. Na yi muxune yifu, a yi a yita a Yesu Alaa Muxu Sugandixin tiden gbo dangu Dawuda ra Ala yee ra yi.

han a gbo ayi. E domane maxidixi luti dənbəxi kuyene ra. ⁶ Binye dəxədene rafan e ma malanne yi, e dəxə yamaan yee ra salide banxine yi. ⁷ Binye xəntənne rafan e ma loxə tidene yi, muxune yi e xili ‘Karaməxə.’ ”

⁸ “Koni muxe nama ε tan xili ba fa fala, ‘Karaməxə,’ amasətə ngaxakedenmaan nan ε birin na, karaməxə keden pee nan ε yii. ⁹ Awa, ε nama muxu yo xili dunuja ito yi fa fala, ‘N Fafe,’ amasətə Fafe keden pee nan ε yii ariyanna yi. ¹⁰ Ε nama tin muxune xa ε xili ‘Kuntigina,’ amasətə kuntigi keden peen nan ε yii. Alaa Muxu Sugandixin nan na ra. ¹¹ Muxun naxan gbo ε birin xa, na xa findi ε konyin na. ¹² Naxan na a yetε yite, na yigodoma nən. Naxan na a yetε magodo, na yitema nən.”

Sariya karaməxəne nun Farisi muxune nafigiyana

Maraka 12.40, Luka 11.39-42, 44-52, 20.47

¹³ “Gbalona ε xa, ε tan sariya karaməxəne nun Farisi muxu nafigine! Amasətə ε Ariyanna Mangayaan dəεn nagalin muxune yee ra, ε tan yetεen mi soma, ε mən mi muxune luma e so naxanye waxi so feni.”

¹⁴ “Gbalona ε xa, ε tan sariya karaməxəne nun Farisi muxu nafigine! Amasətə ε kaja gilene yii seene bama e yii. Ε yi ε yetε mayita sali xunkuyeni. Ε yalagima nən na feene ma a naxin na.”

¹⁵ “Gbalona ε xa, ε tan sariya karaməxəne nun Farisi muxu nafigine! Ε fəxə igen nun bəxə xənnna birin yisigama alogo ε xa tubi muxu keden peen sətə. Ε na a sətə ε a findima nən yahannama kaan na naxan naxu ε tan xa dəxə firin.”

¹⁶ “Gbalona ε xa, ε tan danxutən naxanye danxutən yii rasuxuma. Ε tan naxanye a falama, ε naxa, ‘Xa muxuna nde a kəlo Ala Batu Banxin xinli, hali a mi a rakamali, koni naxan na a kəlo Ala Batu Banxin xəmani, fə na kanna xa a falan nakamali.’ ¹⁷ Ε tan danxutə xaxilitarene! Mundun gbo xəmana hanma Ala Batu Banxin naxan xəmaan nasarijanma? ¹⁸ Ε mən a falama, ε naxa, ‘Xa muxuna nde a kəlo saraxa ganden xinli, hali a mi a rakamali. Koni xa muxuna nde a kəlo saraxan yetəni naxan saraxa ganden fari, fə a xa a falan nakamali.’ ¹⁹ Danxutəne! Mundun gbo saraxana hanma saraxa ganden naxan saraxan nasarijanma? ²⁰ Awa, naxan na a kəlo saraxa ganden xinli, na bata a kəlo saraxa ganden xinli e nun seen naxanye birin a fari. ²¹ Naxan na a kəlo Ala Batu Banxin xinli, na bata a kəlo Ala Batu Banxin nun Ala yetəni, naxan luma ε ye mənni. ²² Muxun naxan na a kəlo ariyanna yi na bata a kəlo Alaa manga gbədəni e nun naxan dəxi a yi.”

²³ “Gbalona ε xa, sariya karaməxəne nun Farisi muxu nafigine, ε nakə yi seene yaganna bama alo sorontonna nun sabi se gbətəye, koni ε bata ε mə sariyana fe gbeene ra, alo kitī kəndən nun kininkininna nun təgəndiyana. Anu, ε lan ε xa ne nan ligə, e nun fe dənxəne. ²⁴ Ε tan danxutən naxanye danxutəne yii rasuxuma, ε minseen naserendənma alogo ε xa soso keden peedin ba a yi, koni ε yi njəgəmən gerun!”

²⁵ “Gbalona ε xa, sariya karaməxəne nun Farisi muxu nafigine, ε igelengenna nun ε donse saseen fanna masugusuguma, koni e kuiin nafexi milan nun yətə rafan fe naxine ra. ²⁶ I tan Farisi muxu

danxutəna, i ya igelengenna nun i ya donse saseen kui maxa singen, alogo a fanna fan xa sarijan.”

27 “Gbalona ε xa, sariya karamoxəne nun Farisi muxu nafigine. Ε luxi nən alo banxi fajin naxan tixi gaburun xun ma bənde fixen soxi naxan ma naxanye fari tofan, koni e kuiin nafexi faxa muxu xənne ra e nun se xəsixin sifan birin. **28** Ε fan na kiini, ε yətə findima tinxin muxun nan na muxune birin yetagi, koni ε kuiin nafexi nafigiyaan nun fe naxine ra pen!”

*Yesu yi e naxankatana fe fala
Luka 11.47-51*

29 “Gbalona ε xa, sariya karamoxəne nun Farisi muxu nafigine. Ε banxi tofajine tima nabine gaburune xun ma, ε yi tinxin muxune gaburune ratofanjə ayi. **30** Ε yi a fala, ε naxa, ‘Xa nxu yi na nun nxu benbane waxatini, nxu mi yi kafuma e ma e nabine faxa waxatin naxan yi.’ **31** Awa, ε tan yətəen sereyaan bama ε yətə xili ma fa fala naxanye nabine faxa, ne nan bənsən ε ra. **32** Awa, ε benbane hakəne dəfe! **33** Ε tan kosone, ε tan saji bənsənne, ε giyə yahannama kitin bun ma di?”

34 “Nanara, n nabine nun xaxilimane nun sariya karamoxəne rasigama ε ma. Ε nde faxama nən, ε yi nde gbangban wudin ma. Ε yi nde bulan salide banxine kui, ε yi e sagatan keli taa ma han taa ma. **35** Na kiini, ε saranma nən na tinxin muxune birin faxa feen na, keli Habilə tinxin muxun ma han Sakari, Bərəkaya dii xəməna, ε naxan faxa Ala Batu Banxin nun saraxa ganden tagi. **36** N xa nəndin fala ε xa, na birin xətəma nən iki muxune ma.”

Yesu yi Yerusalen taan xanu

Luka 13.34-35

³⁷ “Yerusalen kaane! Yerusalen kaane! Ε tan naxanye nabine faxaxi, ε yi Alaa xərane magələn. A xənla n suxu nən sanja ma wuyaxi n xa ε malan n fəma alo təxə ngana a diine malanma a gabuteən bun kii naxan yi, koni ε mi tin! ³⁸ Awa, Ala ε konna rabejinma nən fefe! ³⁹ Amasətə n xa a fala ε xa, ε mi fa n toma sənən han ε yi a fala, ε naxa, ‘Naxan fama Marigin xinli, Ala xa na baraka!’ ”

24

Ala Batu Banxin kalana fe

Maraka 13.1-2, Luka 21.5-6

¹ Yesu yi keli na, a siga. A to yi minima Ala Batu Banxini, a xarandiine yi fa a fəma, e yi Ala Batu Banxin ti kiin yita a ra. ² Yesu yi a fala e xa, a naxa, “Ε mi seni itoe birin toma ba? N xa jəndin fala ε xa, gəməni ito kedenna mi luma a funfuni be. E e birin naxuyama ayi nən.”

Tərən nun bəsenxənyana fe

Maraka 13.3-13, Luka 21.7-19

³ Yesu yi dəxi Oliwi Geyaan fari waxatin naxan yi, a xarandiine yi siga a fəma wundoni, e yi a maxədin, e naxa, “Feni itoe birin ligən waxatin naxan yi, na fala nxu xa, e nun taxamasenna naxanye i fa waxatin nun waxati rajanna yitama nxu ra.”

⁴ Yesu yi e yabi, a naxa, “Ε a liga ε yeren ma alogo muxe nama ε mayenden. ⁵ Amasətə muxu wuyaxi fama nən n xinli, e yi a fala, e naxa, ‘Alaa Muxu Sugandixin nan n tan na,’ e muxu wuyaxi mayenden. ⁶ Ε yəngə feene məma nən, ε yəngəna

ndee xinle mε. Koni ε nama gaxu. A fεrε mi na fɔ na fe sifane xa liga nεn, koni waxati rajanna mi na ra singen. ⁷ Siyana ndee siyana ndee yεngεma nεn, yamanana ndee yi yamanana ndee yεngε. Fitina kamεne yi so, bəxən yi xuruxurun yirena ndee yi. ⁸ Na feene birin ligama nεn alo ḡaxanla dii bari kuiin xəlε singena.”

⁹ “Na xanbi ra, e ε suxuma nεn, e yi ε tɔrɔ, e yi ε faxa. Siyane birin ε rajaxuma nεn n tan ma fe ra. ¹⁰ Muxu wuyaxi birama nεn tantanni na waxatini, e yi e bode yanfa, e e bode so yiini, e yi e bode rajaxu. ¹¹ Wule nabi wuyaxi fama nεn e fa muxu wuyaxi mayenden. ¹² Fe ḡaxin gboma ayi nεn dunuja yi han muxu wuyaxi a xanuntenyaan yi xurun. ¹³ Koni naxan na a yixədəxə han a rajanna, na kisima nεn. ¹⁴ Awa, Alaa Mangayana falan Xibaru Fajin kawandin bama nεn dunuja yiren birin yi, a findi seren na siyane birin xa, na xanbi ra waxati rajanna yi a li.”

Se Haramuxina fe

Maraka 13.14-23, Luka 21.20-24

¹⁵ “Ε na Se Haramuxin to tixi yire sarijanxini naxan halagin tima, Nabi Daniyεli naxan ma fe fala, (naxan ito xaranma, na xa a bunna kolon,)* ¹⁶ nayı, naxanye Yudaya yi, ne xa e gi, e te geyane fari. ¹⁷ Muxun naxan a kore banxin kεrε ra, na nama xεtε, a godo banxini a yii seene tongodeni. ¹⁸ Muxun naxan xεen ma, na nama xεtε banxini a domaan tongodeni. ¹⁹ Gbalo gbeen fudi kanne nun diin ngane yεε ra na waxatine yi! ²⁰ Ε Ala

* **24:15:** A mato Daniyeli 9.27 nun 11.31 nun 12.11 kui.

maxandi alogo ε giin nama lan xunbeli waxatin ma hanma Matabu Ləxəna! ²¹ Amasətə na ləxəne tərən paxuma ayi nən dangu a birin na. A nəxən munma ligə singen xabu dunuya da waxatini han iki. A nəxən fan mi fa ligama sənən! ²² Xa Ala mi yi nde ba na ləxəne ra nun, muxu yo mi yi kisima, koni a bata nde ba a ra a muxu sugandixine fe ra.”

²³ “Awa na waxatini, xa muxuna nde a fala, a naxa, ‘A mato, Alaa Muxu Sugandixin be yi,’ hanma, ‘A sa mənni,’ ε nama la na ra. ²⁴ Amasətə muxu wulexi sugandixine nun wulen nabine kelima nən, e taxamaseri gbeene nun kabanako feene ligə alogo hali Alaa muxu sugandixine, e xa ne mayenden, xa na lanjε. ²⁵ Ε a mato, n bata a fala ε xa benun a waxatin xa a li. ²⁶ Nanara, xa muxu yo a fala ε xa, a naxa, ‘A mato, a sa burunna ra!’ Ε nama siga na! Hanma xa e a fala fa fala, ‘A luxunxi be yi!’ Ε nama la na ra! ²⁷ Amasətə alo kuyen na a niinna masəxən keli sogetedeni han sogegododeni, n tan Muxuna Dii Xəmən fama na kii nin. ²⁸ Binbin dənaxan yi, dugane e malanma mənna nin.”

Muxuna Dii Xəmən fa fena

Maraka 13.24-27, Luka 21.25-28

²⁹ “Na tərə ləxəne na dangu, ‘sogeni dimima nən, kiken mi fa degema, sarene kelima nən kore e bira, kore xənna sənbəne yimaxama nən.’† ³⁰ Nayi, n tan Muxuna Dii Xəməna taxamasenna minima nən kənənni kore. Dunuya siyane birin yi wuga. E n tan Muxuna Dii Xəmən toma fe nən kore xənna kundani sənbən nun binyeni. ³¹ Xəta xui gbeen na mini, n na n ma malekane rasigama nən bəxən tongon naaninne birin yi, e yi n ma muxu

† **24:29:** Esayı 13.10 nun Esayı 34.4

yεbaxine malan, keli dunuja danna bona ma sa dəxə bona ra.”

Xədə binla fe taxamasenna

Maraka 13.28-31, Luka 21.29-33

³² “Ə xaxili sətə xədə binla fe ma. A yiine na majingi, a dəeñe yi mini fələ, ε a kolonma nən nayi fa fala jəmən bata maso. ³³ A na kii nin, ε na feni itoe birin to waxatin naxan yi, ε a kolonma nən fa fala waxati saxin bata maso, a bata so də yətəen li. ³⁴ N xa jəndin fala ε xa, iki muxune mi danguma fə na feene birin liga. ³⁵ Kore xənna nun bəxə xənna danguma nən, koni n ma falane mi danguma habadan!”

Muxu yo mi na waxatin kolon

Maraka 13.32-37, Luka 17.26-30, 34-36

³⁶ “Muxu yo mi na ləxən nun waxati saxin kolon, hali malekan naxanye ariyanna yi hanma Dii Xəməna, fə a Fafe Ala keden peena. ³⁷ N tan Muxuna Dii Xəmən fa feen ligama nən alo naxan liga Nuhan gbee waxatini. ³⁸ Benun fufaan xa fa waxatin naxan yi, yamaan yi e dəgema, e yi e minma, e yi naxanle futuma, e yi e diine firma xəməne ma futun na, han Nuhan so waxatin yi a li kunkin kui. ³⁹ Koni feen naxan fama ligadeni, e mi yi na kolon mume han fufaan yi fa, a yi e birin xali. Muxuna Dii Xəmən na fa waxatin naxan yi, a ligama na kii nin. ⁴⁰ Muxu firin luma nən xəen ma na waxatini, keden xalima nən, keden yi lu na. ⁴¹ Naxalan firin luma nən se dinni, kedenna xalima nən, keden yi lu na. ⁴² Ε lu ε yεε ra yi, amasətə ε mi ε Marigin fa waxatin kolon. ⁴³ Ε ε xaxili lu ito xən ma. Xa banxi kanna yi muñaden fa waxatin

kolonjne koeen na nun, a mi yi tinjne mujaden xa so a banxini, a yi luma a yee ra yi nen. ⁴⁴ Nanara, ε xa ε yiten amasotε xaxili mi loxen nun waxatin naxan ma, n tan Muxuna Dii Xemen fama na waxatin nin.”

Walike tinixinxina fe

Luka 12.41-48

⁴⁵ “Walikeen mundun lannaya muxun nun xaxilimaan na? Naxan ma kuntigi a doxi walikeen bonne xun na, a e donseen taxun e ra a waxatini, a tan nan na ra. ⁴⁶ Na walikeen sewama nen, xa a kuntigina a li na wanla ke! ⁴⁷ N xa jondin fala ε xa, a kuntigina a yii seen birin taxuma a ra nen. ⁴⁸ Koni xa walike jaxin na a ra, a a falama nen a yete ma, a naxa, ‘N ma kuntigin bata buye ayi.’ ⁴⁹ A yi lu walikeen bonne bonbe, a yi a dege, a yi a min e nun dolo minne. ⁵⁰ Awa, walikeen yengi mi loxen naxan ma, a mi waxatin naxan kolon, a kuntigin fama na waxatin nin. ⁵¹ A kuntigina a jaxankatama nen, a yi a saran a xun yifu wanle ra, a lu yire yi wugan nun jin naxinna denaxan yi.”

25

Sungutun fuuna fe sandana

¹ “Ariyanna Mangayaan luxi nen alo sungutun fuun naxanye e lenpune tongo e siga jaxalandi kanna ralandeni siga jaxalandi tiine malanni. ² Xaxilitare suulun yi e ye, xaxilimaan nan yi suulunna bonne ra. ³ Xaxilitarene yi e lenpune tongo koni e mi ture tongo. ⁴ Koni xaxilimane yi e lenpune tongo, e yi turena nde sa e goronne kui

lənpun nadəgə seen na. ⁵ Naxalandi kanna to bu, xixənla yi sungutunne suxu, e xi.”

⁶ “Kœ tagini sənxə xuiin yi mini, e naxa, ‘Naxalandi kanna bata fa. E fa a ralan!’ ⁷ Nayi, sungutunne birin yi xulun, e yi e lənpune yitən. ⁸ Xaxilitarene yi a fala xaxilimane xa, e naxa, ‘E nxu ki turen, amasətə nxə lənpune tumaan ni i ra.’ ⁹ Xaxilimane yi e yabi, e naxa, ‘E-n-ən, a mi en birin yiliyə. E siga sare matine fəma ε sa nde sara ε yetə xa.’ ¹⁰ Nayi, sungutun xaxilitarene yi siga ture saradeni. E sa mənni waxatin naxan yi, naxalandi kanna yi fa. Sungutun suulunna naxanye yitənxi, ne yi so naxalandi kanna fəxə ra malanni. E dəen nagali. ¹¹ Na xanbi ra, sungutunna bonne yi fa, e naxa, ‘Nxu fafe, yandi, dəen nabi nxu xa.’ ¹² Naxalandi kanna yi e yabi, a naxa, ‘N xa nəndin fala ε xa, n mi ε tan kolon mumε!’ ”

¹³ Yesu yi a fala, a naxa, “E lu ε yee ra yi amasətə ε mi ləxən nun waxati saxin kolon.”

Walikə saxanna fe sandana

Luka 19.11-27

¹⁴ “Ariyanna Mangayaan ligaxi nən alo xəmən naxan yi sigama sigatini, a yi a walikəne xili, a yi a yii seene taxu e ra. ¹⁵ A yi xəma gbanan suulun so keden yii, a yi firin so gbətə yii, a yi keden so a saxanden yii, e birin nun e yilan. Na xanbi ra, a yi siga sigatini. ¹⁶ Walikəen naxan xəma gbanan suulun sətə, na yi siga na rayulayadeni mafurən, a yi xəma gbanan suulun gbətə sətə. ¹⁷ Walikəen naxan xəma gbanan firin sətə, na fan yi firin gbətə sətə. ¹⁸ Koni walikəen naxan xəma gbanan keden

sətə, na yi sa yinla ge, a yi a kuntigina xəmaan luxun na.”

¹⁹ “Waxati xunkuye danguxina, walikəne kuntigin yi fa alogo e xa e dəntəge. ²⁰ Walikəen naxan xəma gbanan suulun sətə, na yi fa, a yi xəma gbanan suulun gbətə yita a ra. A yi a fala, a naxa, ‘N kanna, i xəma gbanan suulun nan taxu n na. N bata suulun gbətə sətə, a tan ni i ra.’ ²¹ Kuntigin yi a fala a xa, a naxa, ‘I bata i yixədəxə, i tan walikə fajin nun lannaya muxuna! I bata lannayaan liga fe xurune yi, nayi n fe gbeene taxuma i ra nən. Fa səwa n tan i kanna xən!’ ²² Na xanbi ra, a xəma gbanan firinna so naxan yii, na yi fa, a naxa, ‘N kanna, i xəma gbanan firin nan so n yii. N bata firin gbətə sətə, a tan ni i ra.’ ²³ Kuntigin yi a fala a xa, a naxa, ‘I bata i yixədəxə, i tan walikə fajin nun lannaya muxuna! I bata lannayaan liga fe xurune yi, nayi n fe gbeene taxuma i ra nən. Fa səwa n xən!’ ²⁴ Dənxən na, naxan xəma gbanan keden sətə, na yi fa, a naxa, ‘N kanna, n na a kolon a i ya fe xədəxə. I seen xabama yireni i mi a bixi dənaxan yi, i donseen malanma yireni i mi se sixi dənaxan yi. ²⁵ Na nan n gaxu, n yi siga, n yi sa i ya xəmaan luxun bəxən bun. I gbeen naxan na, na ni i ra.’ ²⁶ A kuntigin yi a yabi, a naxa, ‘I tan walikə nəxi salantenna, i a kolon ba, fa fala a n seen xabama yireni n mi a bixi dənaxan yi, n yi donseen malan yire yi n mi a sixi dənaxan yi. ²⁷ Na ma, a yi lan nun i xa sa n ma xəmaan taxu gbeti mara banxin yulane ra, alogo n na fa waxatin naxan yi, n yi xəmaan nun a tənədin sətə. ²⁸ Nba, ε xəma gbananna ba a yii, xəma gbanan fu naxan yii, ε a so na yii. ²⁹ Amasətə seen muxun naxan

yii, nde soma nən na yii mən, a yi a gbegbe sətə. Koni se mi naxan yii hali naxan di a yii, na bama a yii nən. ³⁰ Nba, tənə mi na walikəen naxan na, ε na woli tandem, dimini, wugan nun jin naxinna denaxan yi.’ ”

Kiti dənxəna fe

³¹ “N tan, muxuna Dii Xəmən na fa a binyeni waxatin naxan yi, e nun malekane birin a fəxəra, a dəxəma nən a mangaya gbedəni binyeni. ³² Dunuja siyane birin malanma nən a yətagi. A yi e yitaxun dəxər firinna ra, alo xuruse rabaan yəxəene nun siine yitaxunma kii naxan yi. ³³ A yəxəene malanma nən a yiifanna ma, a siine malan a kəmənna ma. ³⁴ Na xanbi ra, mangana a falama nən a yiifari ma muxune xa, a naxa, ‘Ε fa be, n Fafe Ala dubaxi ε tan naxanye xa. Ε fa ε kəen sətə, mangayaan naxan yitənxi ε xa xabu dunuja da waxatini. ³⁵ Bayo kaməna n suxu nən, ε yi donseen so n yii. Min xənla yi n suxu, ε yi igen so n yii. N siga nən xəneyani, ε yi n yigiya. ³⁶ Marabənna yi n suxu, ε yi n maraberri ba. N yi fura, ε yi n dandan. N yi sa kasoon na, ε yi fa n xəntən.’ ³⁷ Tixin muxune a yabima nən na yi, e naxa, ‘Marigina, nxu i kamətən to minən yi, nxu yi donseen so i yii, hanma i min xəlitən, nxu yi igen so i yii? ³⁸ Nxu i to xəneyani waxatin mundun yi, nxu yi i yigiya, hanma marabənna i ma, nxu yi i maraberri ba? ³⁹ Nxu i to furaxi waxatin mundun yi, hanma i kasoon na, nxu yi i xəntən?’ ⁴⁰ Mangana e yabima nən, a naxa, ‘N xa jəndin fala ε xa, ε naxan ligə ngaxakedendina nde xa, naxan xurun dangu birin na, ε na ligə n tan nan xa nayi!’ ”

41 “Na xanbi ra, naxanye na lu a komenna ma, a yi a fala ne xa, a naxa, ‘E masiga n na, dangatone, ε siga habadan teeni naxan yitoxxi Yinna Manga Setana nun a malekane xa. **42** Bayo kamena n suxu nən, ε mi donseen so n yii. Min xənla yi n suxu, ε mi igen so n yii. **43** N yi lu xəneyani, ε mi n yigiya. Marabenna yi n suxu, ε mi n maraberib, n fura kasoon na, ε mi n mali.’ **44** Ne fan yi a yabi, e naxa, ‘Marigina, nxu i kametən to minen yi, hanma i min xəlitəna hanma i xəneyani hanma i maraberitəna hanma i furetəna hanma i kasoon na, nxu mi tin i maliye?’ **45** Mangana e yabima nən, a naxa, ‘N xa jəndin fala ε xa, ε mi naxanye ligamuxudini ito nde keden xa naxan xurun dangu birin na, ε mi na ligaxi n tan fan xa na yi.’ **46** Awa, ne sigama habadan tərən nin. Koni tinxin muxune sigama habadan nii rakisin nin.”

26

*Mangane yi yanfani tən Yesu ma
Maraka 14.1-2, Luka 22.1-2, Yoni 11.45-53*

1 Yesu to yelin na falane birin tiyε, a yi a fala a xarandiine xa, a naxa, **2** “E a kolon, a luxi xii firin Halagi Tiin Dangu Ləxən Sanla* xa a li. N tan Muxuna Dii Xemena, e n yanfama nən, n lu yiini, e n gbangban.”

* **26:2:** Halagi Tiin Dangu Ləxən Sanla: Musaa waxatini, Ala fitina feen nafa nən Firawona yamaan ma, malekan yi fa e dii singene birin faxa koe kedenna ra. Koni, Isirayila kaane yi saraxa wunla xuya e banxine de wudine ma, saya malekan yi dangu e xun ma. Na feen sanla ni ito ra. A mato Xərəyaan 12.1-13 kui.

³ Na waxatini, saraxarali kuntigine nun yamaan fonne yi e malan Saraxarali Kuntigi Singe Kayafa konni. ⁴ E yi a nata, e xa Yesu suxu yanfani, e yi a faxa. ⁵ E yi a fala, e naxa, “En nama a suxu sanla waxatini, xanamu, yamaan murutema nən!”

*Latikənənna sa fena Yesu ma
Maraka 14.3-9, Yoni 12.1-8*

⁶ Yesu yi Simən dogonfontəna banxini waxatin naxan yi Betani taani, ⁷ naxanla nde yi fa a fəma, a fa latikənənna sare xədəxən na a sase gəmə ramaan kui, gəmən naxan xili “alabasita.” A yi a sa Yesu xunna ra a binya feen na, a yi a dəgema waxatin naxan yi. ⁸ Yesu a xarandiine to na to, e yi xələ, e yi maxədinna ti, e naxa, “I ito birin yikalama nanfera? ⁹ Latikənənni ito yi matiye nən dəs xədəxən na, a sareyi so yiigelitəne yii.” ¹⁰ Koni Yesu yi a kolon, e yi naxan falama, a yi a fala e xa, a naxa, “Ə naxanli ito mafalama nanfera? A bata fe fajin liga n xa. ¹¹ Amasətə yiigelitəne ε fəma waxatin birin koni n tan mi luma ε fəma waxatin birin. ¹² A bata latikənənna sa n fatin ma alogo n xa n yitən gaburuna fe ra. ¹³ N xa nəndin fala ε xa, n ma falan Xibaru Fajini ito na rali dunuŋa yire yo yi, naxanli ito kewanla falama nən, yamaan yi e miri a ma.”

*Yudasi yi Yesu yanfa
Maraka 14.10-11, Luka 22.3-6*

¹⁴ Nayi, xarandii muxu fu nun firinna nde keden naxan yi xili Yudasi Isakariyoti, na yi siga saraxarali kuntigine fəma, ¹⁵ a naxa, “Xa n Yesu so ε yii, ε nanse soma n yii?” Ne yi gbeti gbanan tonge saxan so a yii.[†] ¹⁶ Fələ na waxatin ma, Yudasi yi lu fəren

[†] **26:15:** A mato Sakari 11.12 kui.

fenjne, alogo a xa Yesu yanfa, a a so e yii.

*Halagi Tiin Dangu Ləxən Sanla fe
Maraka 14.12-21, Luka 22.7-14, 21-23, Yoni
13.21-30*

¹⁷ Buru Tetaren Sanla[‡] sogen fələna, xarandiine yi fa Yesu fəma, e yi a maxədin, e naxa, “I waxi a xən ma nxu xa Halagi Tiin Dangu Ləxən Sanla donseen nafala i xa minən?” ¹⁸ A yi a fala e xa, a naxa, “Ə siga xəməna nde fəma taani, ə sa a fala a xa, ə naxa, ‘Karaməxə naxa, n ma waxatin bata a li. N tan nun n ma xarandiine xa Halagi Tiin Dangu Ləxən Sanla donseen don i ya banxini.’ ”

¹⁹ Xarandiine yi a ligə alo Yesu a fala e xa kii naxan yi, e yi Halagi Tiin Dangu Ləxən Sanla donseni tən.

²⁰ Ninbanna to so, Yesu nun a xarandii fu nun firinne yi dəxə e dəgedeni. ²¹ E yi e dəgema waxatin naxan yi, Yesu naxa, “N xa jəndin fala ə xa, ə tan nde keden n yanfama nən, a yi n so yiini.”

²² Xarandiine yi sunu han, e yi a maxədin fələ keden keden yəen ma, e naxa, “Marigina, n tan nan na ra ba?” ²³ Yesu yi e yabi, a naxa, “Nxu nun naxan nxu yiin nagodoxi lenge kedenna kui, na nan n soma yiini. ²⁴ N tan Muxuna Dii Xəmən faxama nən, alo Kitabuna a falaxi kii naxan yi, koni gbalon na kanna yee ra naxan Muxuna Dii Xəmən soma yiini! A yi fisa nun hali na muxun mi yi bari nun mumə!” ²⁵ Yudasi naxan a soma yiini, na yi falan tongo a naxa, “Karaməxə, n tan nan na ra ba?”

[‡] **26:17:** Buru Tetaren Sanla: Yahudiyane yi burun donma lebən mi yi saxi naxan yi xii soloferə sanli ito bun. E sarıjan kiina nde nan yi a ra. A mato Xərəyaan 12.15 kui.

Yesu yi a yabi, a naxa, “I bata a fala.”

Marigma ximenna fe

*Maraka 14.22-26, Luka 22.15-20, Kərenti Kaane
Singena 11.23-25*

²⁶ E yi e dəgema waxatin naxan yi, Yesu yi burun tongo, a barikan bira Ala xa, a yi a yigira, a yi a so a xarandiine yii. A yi a fala, a naxa, “Ə a tongo, ə yi a don, n fati bəndən nan ito ra.” ²⁷ Na xanbi ra, a yi igelengenna tongo, a barikan bira Ala xa, a yi a so e yii, a yi a fala, a naxa, “Ə birin xa a min ²⁸ amasətə n wunla ni ito ra n layirin xidima en tagi naxan xən, a minima muxu wuyaxi xa nən e yulubin mafeluun na. ²⁹ N xa a fala ə xa, en wudi bogi igen naxan minma ito ra, n mi fa a minma han en birin mən yi sa a min n Fafe Alaa Mangayani.”

³⁰ Na xanbi ra, e yi bətin ba, § e siga Oliwi Geyaan fari.

Piyəri a məfena Yesu ra

Maraka 14.27-31, Luka 22.31-34, Yoni 13.36-38

³¹ Nayi, Yesu yi a fala e xa, a naxa, “Ə birin ə məma n na nən to kəeən na, amasətə a səbəxi Kitabuni, fa fala, ‘N xuruse rabaan faxama nən, yəxəeñe birin yi xuya ayi.’* ³² Koni n na keli sayani, n sigama nən ə yee ra Galile yamanani.” ³³ Piyəri yi Yesu yabi, a naxa, “Hali bonne birin e mə i ra, n tan mi n mə i ra mumə!” ³⁴ Yesu yi a fala Piyəri xa, a naxa, “N xa nəndin fala i xa, benun dontonna xa wuga to kəeən na, i a falama nən dəxəjə ma saxan

§ 26:30: bətinə: E namunna nan yi a ra na sanla waxatini e xa Yaburin yirena nde ba, fata sorani ito nde ra: 113 han 118.

* 26:31: A mato Sakari 13.7 kui. Sandani ito kui, Yesu misalixi xuruse rabaan na bayo e a faxama nən.

fa fala i mi n kolon.” ³⁵ Piyeri yi a yabi, a naxa, “Hali en birin faxa, n mi a fal^e mum^e, fa fala n mi i kolon.” Xarandiin bonne fan birin yi na fala.

*Yesu yi Ala maxandi nakoni
Maraka 14.32-42, Luka 22.39-46*

³⁶ Na xanbi ra, Yesu nun a xarandiine yi siga yirena nde yi naxan xili Getesemani. A yi a fala e xa, a naxa, “^E d^ox^a be, n tan sigan m^enni, n xa sa Ala maxandi.” ³⁷ A siga Piyeri nun Sebede a dii x^em^e firinne ra. A b^oj^en yi raf^or^oxi, a yi sunuxi.[†] ³⁸ Nanara, a yi a fala e xa, a naxa, “N b^oj^en na f^or^oxi han n faxa, ε lu be, ε lu ε y^ee ra yi n x^on ma.”

³⁹ A yi siga ndedi, a yi bira, a y^etagin yi lan b^ox^on ma, a yi Ala maxandi, a naxa, “N Fafe, xa a lanj^e t^or^oya igelengenni ito masiga n na, koni n tan sagoon nama liga f^o i tan sagona.” ⁴⁰ Na xanbi ra, a m^on yi x^et^e, a yi a xarandiine li xix^onli. A yi a fala Piyeri xa, a naxa, “^E mi n^oxi luy^e ε y^ee ra yi n x^on ma hali waxatidi? ⁴¹ ^E lu ε y^ee ra yi, ε Ala maxandi, alogo ε nama bira tantanni. ^E niin wax^on feen fan koni ε fati b^end^en s^enbe mi na.”

⁴² Yesu m^on yi siga a firindeni, a sa Ala maxandi, a naxa, “N Fafe, xa t^or^oya igelengenni ito mi n^oe masig^e n na, f^o a xa n li, i sagoon xa liga.” ⁴³ A m^on yi x^et^e, a xarandiine li xiy^e, bayo xix^onla bata yi e suxu.

⁴⁴ A m^on yi keli e f^ema, a siga a saxandeni, a sa Ala maxandi, a m^on yi na fala kedenna ti. ⁴⁵ Na xanbi ra, a x^et^e xarandiine f^ema, a naxa, “^E m^on xima ba? ^E m^on ε matabuma ba? A mato! Waxatin bata a li! N tan, Muxuna Dii X^em^en bata so hak^e

[†] **26:37:** A sunu bayo a a kolon fa fala muxune a faxama n^en.

kanne sənbən bun ma iki. ⁴⁶ Ε keli, en siga, muxun naxan n yanfama, a n so yiini, na bata fal!”

Yesu suxu fena

Maraka 14.43-50, Luka 22.47-53, Yoni 18.3-12

⁴⁷ A yi falan tima waxatin naxan yi, Yudasi a xarandii fu nun firinna nde yi fa, gali gbeen yi biraxi a fɔxɔ ra saraxarali kuntigine nun sariya karamɔxɔne nun yamaan fonne naxanye xε. Silanfanne nun gbengbetenne yi e yi.‡
⁴⁸ Naxan yi a yanfama, a a so yiini, na bata yi taxamasenni ito fala yamaan xa nun, a naxa, “N na muxun naxan sunbu,§ a tan nan na ra. Ε a suxu ken!” ⁴⁹ Nanara, Yudasi yi a tinxin Yesu ra keden na, a naxa, “Karamɔxɔ, i nuwali.” A yi a sunbu.
⁵⁰ Yesu yi a yabi, a naxa, “N xɔyina, i faxi naxan na, na liga.”

Nayi, e yi Yesu suxu ken! ⁵¹ Naxanye yi Yesu fɔxɔ ra, na nde keden yi a silanfanna botin, a Saraxarali Kuntigi Singena konyin tunla səgε a ma.
⁵² Yesu yi a fala a xa, a naxa, “I ya silanfanna raxεtε a funfuni, amasɔtɔ naxan birin silanfanna tongoma, ne faxama silanfanna nan na. ⁵³ I mi a kolon ba, fa fala n nɔε n Fafe Ala xile nɛn, a yi maleka gali gbee fu nun firin nafa n ma mafureñ?
⁵⁴ Koni xa na liga, Kitabun fala xuiin kamalima* di nayi? Bayo a səbəxi a fɔ a xa liga ikiini.”

‡ **26:47:** Silanfanna: Sofane yɛngɛso dɛgɛmana. § **26:48:** sunbuna: Men kaane yi darixi e bode xɔntɔnje sunbuni, koni Yudasi yi a findi taxamasenna ra, a xa Yesu yita a yaxune ra.

* **26:54:** Kitabuna falan kamalima: Esayi 53.5 a falaxi a Alaa Muxu Sugandixin faxama nɛn yamaan yulubine fe ra. A na falaxi yanyina nde jee kɛmɛ solofera benun a xa raba.

⁵⁵ Yesu yi falan ti ganla xa, a naxa, “E bata fa n suxudeni silanfanne nun gbengbetenne ε yii alo mafu tiin nan yi n na nun. N yi xaranna tima Ala Batu Banxini ləxə yo ləxə, koni ε mi n suxu. ⁵⁶ Koni na birin ligaxi nən alogo nabine falan naxanye sebəxi, ne xa kamali.”

Nayi, a xarandiine birin yi a rabeñin, e yi e gi.

*Yesu Yahudiya mangane yetagi
Maraka 14.53-65, Luka 22.54-55, 63-71, Yoni
18.13-14, 9-24*

⁵⁷ Naxanye Yesu suxu, ne yi a xali Kayafa konni Saraxarali Kuntigi Singena, sariya karaməxəne nun yamaan fonne yi malanxi dənaxan yi. ⁵⁸ Piyéri yi bira Yesu fəxə ra, koni e nun ganla tagi kuya, han Saraxarali Kuntigi Singena tande ma. A yi so tandem ma e nun kantan muxune yi dəxə alogo a xa a kolon a rəjanma kii naxan yi.

⁵⁹ Saraxarali kuntigine nun kitisa yamaan birin yi katama wule seren ba feen na Yesu xili ma, alogo e xa a faxa. ⁶⁰ Koni hali muxu wuyaxi to fa wule seren ba a xili ma, e mi sese sətə. Dənxeñ na muxu firin yi ti e yetagi, ⁶¹ e naxa, “Xəməni ito naxa, a nəe Ala Batu Banxin kale nən, a mən yi a ti soge saxan bun ma.” ⁶² Saraxarali Kuntigi Singen yi keli, a falan ti Yesu xa, a naxa, “Muxuni itoe naxan falama i xun ma, na yabi mi i xən ba?” ⁶³ Koni Yesu mi fala yo ti. Saraxarali Kuntigi Singen yi falan ti a xa mən, a naxa, “N na i rakələma habadan Ala xinli, xa Alaa Muxu Sugandixin nan i tan na, Alaa Dii Xəməna, na fala nxu xa.” ⁶⁴ Yesu yi a yabi, a naxa, “Ibata a fala. Koni n xa a fala ε birin xa, fələ iki ma, ε n tan Muxuna Dii Xəmən toma

dəxi Ala Senbəmaan yiifanna ma, ε yi n famatəon to kore kundani.”

⁶⁵ Saraxarali Kuntigi Singen na mə waxatin naxan yi, a yi a domani bɔ, a naxa, “A bata Ala rayelefu![†] En mako mi fa sere yo ma sənən! Ε bata a fala jaxine mɛ! ⁶⁶ Ε mirixi a ma di?” E yi a yabi, e naxa, “A lan nən a xa faxa.” ⁶⁷ Nayi, e yi e dəgen puru Yesu yətagi, e yi a bənbə. ⁶⁸ E lu a maxədinjə, e naxa, “I tan Alaa Muxu Sugandixina, a fala nxu xa fata Ala ra, nde i bənbəxi?”[‡]

Piyəri a məfena Yesu ra

Maraka 14.66-72, Luka 22.56-62, Yoni 18.15-18, 25-27

⁶⁹ Piyəri yi dəxi tandem ma waxatin naxan yi, Saraxarali Kuntigi Singena walikə naxanla nde yi fa a fəma, a naxa, “I tan fan yi Yesu Galile kaan fəxə ra nun.” ⁷⁰ Koni a yi a tandi e birin yətagi, a naxa, “N mi a kolon i waxy naxan fala fe yi.” ⁷¹ Na xanbi ra, a yi siga tandem so dəen na. Walikə naxalan gbətə yi a to. Muxun naxanye yi dəxi na, a yi a fala ne xa, a naxa, “Xəməni ito yi Yesu Nasareti kaan fəxə ra nun.” ⁷² Piyəri yi a tandi, a yi a kələ, a naxa, “N mi na xəməni kolon!” ⁷³ Waxatidi danguxina, naxanye yi tixi na, ne yi fa Piyəri fəma, e naxa, “A tan nan nde i tan fan na! Amasətə i fala ti kiin bata a yita nxu ra!”[§] ⁷⁴ Nayi, Piyəri yi a kələ dangane ra, a yi a fala, a naxa, “N mi xəməni

[†] **26:65:** Musaa sariyan kui, muxun naxan na Ala rayelefu, na kanna lan a xa faxa. A mato Saraxaraline 24.16 kui. [‡] **26:68:** Muxun naxanye a bənbəma, ne mən a magelema na falan na.

[§] **26:73:** a fala ti kiina: Yanyina nde, a yi falan tima alo muxun naxanye kelixi Galile yamanani hanma Nasareti yamanana.

ito kolon mumε!” Na waxatin yetεni dontonna yi wuga mafureñ. ⁷⁵ Nayi, Yesu a falan yi rabira Piyεri ma, a naxa, “Benun dontonna xa wuga i a falama nεn dεxεjña ma saxan fa fala i mi n kolon.” Piyεri yi mini, a nimisa wugan ti!

27

E siga Yesu ra Pilati fεma

Maraka 15.1, Luka 23.1-2, Yoni 18.28-32

¹ Xötən xötən, saraxarali kuntigine nun yamaan fonne yi a ragidi, a e xa Yesu faxa. ² E yi a xidi, e siga a ra yamana kanna Pilati fεma.

Yudasi faxa fena

Kewanle 1.18-19

³ Yudasi naxan Yesu yanfa, a a so yiini, na to a to, e bata Yesu yalagi sayaan na, a yi nimisa, a yi gbeti gbanan tongue saxanna raxεtε saraxarali kuntigine nun yamaan fonne ma. ⁴ A yi a fala, a naxa, “N bata yulubin liga, n muxun yanfa naxan mi hake yo ligaxi alogo e xa a faxa!” E yi a yabi, e naxa, “Nxu tan ma fe mi na yi, i ya feen nan na ra!” ⁵ Yudasi yi gbetin woli Ala Batu Banxini, a siga, a sa a yetε singan.

⁶ Saraxarali kuntigine yi gbetin matongo, e naxa, “A mi daxa gbetini ito xa sa en ma gbeti ramarade sarijanxini, bayo faxa tiin sareñ nan a ra.” ⁷ E yi lan a ma a e xa na gbetin tongo, e feñε rafalana nde a bɔxɔn sara na gbetin na, e yi na findi xɔjε maluxunden na. ⁸ Nanara, han to, e na bɔxɔn xili bama a “Wuli Bɔxɔna.” ⁹ Nayi, Nabi Yeremi naxan fala, na yi kamali, a naxa, “E yi gbeti gbanan tongue saxanne tongo, Isirayila kaane

a sara gbetin naxan na. ¹⁰ E fejne rafalana bɔxɔn sara a ra alo Marigina n yamari kii naxan yi.”*

Pilati yi Yesu maxɔdin

Maraka 15.2-5, Luka 23.3-5, Yoni 18.33-38

¹¹ Yesu yi ti yamana kanna yetagi, yamana kanna yi a maxɔdin, a naxa, “Yahudiyane mangan nan i tan na ba?”[†] Yesu yi a yabi, a naxa, “I bata a fala.” ¹² Koni saraxarali kuntigine nun yamaan fonne a kansun waxatin naxan yi, a mi fefe fala. ¹³ Nayi, Pilati yi a fala a xa, a naxa, “E i kansunma feen naxanye birin na, i mi ne me ba?” ¹⁴ Koni Yesu mi tin a yabε mumε, yamana kanna yi kabε kati!

E Yesufaxa feen nagidi

Maraka 15.6-15, Luka 23.13-25, Yoni 18.39-19.16

¹⁵ Nba, sanli ito na yi a li nun, yamana kanna yi darixi kasorasaan muxu keden bejinjne nɛn, yamaan na wa naxan xɔn ma. ¹⁶ Na waxatini, kasorasa naxina nde yi na naxan xili Baraba. ¹⁷ Nanara, Pilati yamana kanna yi yamaan malanxin maxɔdin, a naxa, “E waxi a xɔn ma n xa nde bejin, Baraba hanma Yesu naxan xili Alaa Muxu Sugandixina?” ¹⁸ Bayo a yi a kolon yati, fa fala e Yesu soxi a yii xɔxɔlɔnyaan nan ma.

¹⁹ Pilati yi dɔxi kitit sadeni waxatin naxan yi, a naxanla yi xeraan nasiga a ma, a naxa, “I nama fefe liga tinxin muxuni ito ra amasɔtɔ n tɔrɔxi nɛn

* **27:10:** Amato Sakari 11.12-13 nun Yeremi 18.2-3 nun 19.1-2 nun 32.6-15 kui. † **27:11:** mangana: Yamana kanna yi waxi a kansun feen nin fa fala a murutexi a mangayaan nan ma. Xa a tan nan a yetε findi mangan na, na yi findima a yalagi xunna nan na.

xiyeni a fe ra to ki fajil!” ²⁰ Saraxarali kuntigine nun yamaan fonne yi yamaan nadin, a Pilati xa Baraba bejin, a yi Yesu faxa. ²¹ Yamaana kanna yi e maxədin, a naxa, “E waxi a xən ma muxu firinni itoe, n xa nde bejin?” E yi a yabi, e naxa, “Baraba!” ²² Pilati yi e maxədin, a naxa, “Yesu naxan xili Alaa Muxu Sugandixina, ε waxi a xən ma, n xa nanfe liga a ra?” E birin yi a yabi, e naxa, “A xa gbangban wudin ma.” ²³ Koni Pilati yi e maxədin, a naxa, “A fe naxin mundun ligaxi?” Koni e sənxən yi siga gboε ayi, e naxa, “A gbangban wudin ma!”

²⁴ Pilati a to waxatin naxan yi, a mi yi nəε sese ra, sənxən yi gboma ayi, a yi igen tongo, a yi a yiin naxa yamaan yee xəri, a naxa, “N gbee yo mi xəməni ito faxa feni! E feen ni ito ra!” ²⁵ Yamaan yi a yabi, e naxa, “A wunla goronna xa lu nxu tan nun nxə diine xun ma!” ²⁶ Awa, na xanbi ra, Pilati yi Baraba bejin, a yi a yamari a e xa Yesu bulan, a yi a so e yii alogo e xa a gbangban wudin ma.

*Sofane yi Yesu magele
Maraka 15.16-20, Yoni 19.2-3*

²⁷ Yamaana kanna sofane yi Yesu xali yamana kan banxini, sofane ganla birin yi e malan a rabilinni. ²⁸ E yi a dugine ba a ma, e yi doma gbeela‡ ragodo a ma. ²⁹ E yi wudi yii jali kanne dənbə kəmətin na mangaya taxamasenna ra, e yi a so a xunna, e dunganna so a yii.§ E yi e xinbi sin a bun ma, e lu a magelε, e naxa, “I kənε Yahudiyane

‡ **27:28:** Doma gbeela yi findixi mangayaan taxamasenna nde nan na. Yamaan to a kansun fa fala a bata a yətε findi mangan na, sofane fa a mangayana fe magelema. § **27:29:** E dunganna so a yii alo mangaya dunganna a magele feen na.

mangana!” ³⁰ E yi d \acute{e} gen puru a ma, e yi a dunganna tongo, e yi a b \acute{o} nbo a xunna ma. ³¹ E to yelin a magel \acute{e} , e domaan ba a ma, e m \acute{o} n yi a maxidi a gbee dugine yi. Na xanbi ra, e yi siga a ra a gbangbandeni wudin ma.

E yi Yesu gbangban wudin ma

Maraka 15.21-32, Luka 23.26-43, Yoni 19.17-27

³² E yi minima taani waxatin naxan yi, e yi lan x \acute{e} mēna nde ra, naxan yi xili Sim \acute{o} n Sir \acute{o} ni kaana. E yi na karahan, a xa Yesu gbangban wudin tongo. ³³ E yi fa na yireni d \acute{e} naxan xili Gologota, naxan bunna neen “xun x \acute{o} ri yirena.” ³⁴ E yi manpaan so a yii naxan yi basanxi se gb \acute{e} t \acute{e} ra naxan x \acute{o} l \acute{o} , alogo a xa a min, koni a to a lenna ti a ma, a mi tin a minj \acute{e} .

³⁵ E yi a gbangban wudin ma.* Na xanbi ra, e yi masenseenna ti lan a dugine yitaxun feen ma. ³⁶ E yi d \acute{o} x \acute{o} a kantandeni.

³⁷ E yi a kansun kedin s \acute{e} b \acute{e} , e yi a gbangban a xun ma, e naxa, “Yahudiyane Mangan nan Yesu ito ra.”

³⁸ E yi mujade firin gbangban wudin ma Yesu f \acute{e} ma, kedenna a yiifanna ma, bona a k \acute{o} menna ma.

³⁹ Yamaan yi dangu a makonb \acute{e} , e lu e xunni max \acute{e} , ⁴⁰ e naxa, “I tan naxan Ala Batu Banxin kalama, i m \acute{o} n yi a ti sage saxan, i y \acute{e} t \acute{e} rakisi! Xa Alaa Dii X \acute{e} m \acute{e} nan i tan na, godo, i keli wudin k \acute{o} e ra.” ⁴¹ Saraxarali kuntigine nun sariya karam \acute{o} x \acute{o} ne nun yamaan fonne fan yi a magele na kii nin, ⁴² e naxa, “A bonne rakisi n \acute{e} n, koni a mi n \acute{o} e a y \acute{e} t \acute{e} rakise! Isirayila mangan xa mi a tan

* **27:35:** Sofane yi a yiine nun a sanne gbangban wudin ma, e yi a singan na kiini. E yi na ligama n \acute{e} n alogo muxune xa j \acute{e} nin benun e xa faxa.

na ba? A xa keli wudin kœ ra, a godo be alogo nxu xa dœnkœleya a ma! ⁴³ A dœnkœleyaxi Ala ma, a naxa, a Alaa Dii Xœmœn nan a tan na. Nba, xa a rafan Ala ma, a xa a xunba!” ⁴⁴ Hali muñaden naxanye yi gbangbanxi wudin ma a dœxœn, ne fan yi a makonbi na kiini.

Yesu faxa fena

Maraka 15.33-41, Luka 23.44-49, Yoni 19.28-30

⁴⁵ Sogen bata yi a ratinxin nun, dimin yi so yamanan birin yi han se din waxatin yi maso. ⁴⁶ Na waxatini, Yesu yi gbelegbele a kon xuini, a naxa, “Eli, Eli, lama sabakitani?” na bunna nœen, “N ma Ala, n ma Ala, i n nabœjinxí nanfera?”[†] ⁴⁷ Muxuna ndee yi tixi na yi, ne yi a xuiin mœ, e naxa, “A Nabi Eli nan xilima.” ⁴⁸ E tan nde keden yi a gi mafuren, a sa dugi dungin tongo, a yi a sin minse muluxunxini, a yi a filin tamin jœœ ra, a yi a ti a xa, a xa a min. ⁴⁹ Koni bonne naxa, “A mamœ, en na a mato xa Nabi Eli fa a rakise.”

⁵⁰ Yesu mœn yi a xui ramini fangan na, a niin yi ba.

⁵¹ Dugin naxan yi singanxi Ala Batu Banxin tagi, na yi bœ firinna ra, fœlœ a xunna ra han a sanbun na. Bœxœn yi xuruxurun, fanyene yi bœ. ⁵² Gaburune yi rabi, faxa muxu sariñanxina ndee yi keli. ⁵³ E keli gaburune kui. Yesu keli xanbini sayani, e yi siga Taa Sariñanxini, e mini kœnenni muxu wuyaxi xa.

⁵⁴ Sofa kœmœn kuntigin nun a sofaan naxanye yi Yesu kantanma, ne to bœxœn to xuruxurunjœœ, e nun feen naxanye birin bata ligœ, e yi gaxu katœ! E yi a fala, e naxa, “Alaa Dii Xœmœn nan yi a ra yati!”

† **27:46:** A mato Yaburin 22.2 kui.

⁵⁵ Naxanla naxanye yi biraxi Yesu fəxə ra keli Galile yamanani, naxanye yi a malima nun, ne wuyaxi yi na, e tixi wulani, e a matoma. ⁵⁶ Mariyama Magadala kaan yi ne yε nun, e nun Mariyama, Yaki nun Yusufu nga, e nun Sebede a dii xemene nga.

Yesu maluxun fena

Maraka 15.42-47, Luka 23.50-56, Yoni 19.38-42

⁵⁷ Ninbanna to a li, nafulu kannna nde yi fa naxan yi xili Yusufu Arimate kaana, Yesu a xarandiina nde nan yi a fan na. ⁵⁸ A yi siga Pilati fəma, a yi a maxədin Yesu binbina fe ma. Pilati yi e yamari, a e xa Yesu binbin so Yusufu yii. ⁵⁹ Nanara, Yusufu yi a binbin tongo, a yi a kasangen dugi fixəni, ⁶⁰ a sa a maluxun gaburun na fanye kui gexini alo faran yili, a yi baxi naxan gedeni a yεtε xa nun. Na xanbi ra, a yi gəmε belebeLEN makutukutu gaburun dε ra, a siga. ⁶¹ Mariyama Magadala kaan nun Mariyama bonne yi dəxi na nun, e yεen lanxi gaburun ma.

Gaburu kantanne

⁶² Yuma ləxən xətən bode, saraxarali kuntigine nun Farisi muxune yi siga Pilati fəma, ⁶³ e naxa, “Nxu fafe, wule falani ito yi a nii ra waxatin naxan yi, nxu xaxili dəxi na xən ma, a fala nən, a naxa, ‘Soge saxan na dangu waxatin naxan yi, n mən kelima nən sayani.’ ⁶⁴ Na ma, i xa yamarin fi, gaburun xa kantan ken, han a soge saxande ləxəni alogo a xarandiine nama fa a binbin muja, e siga a ra. E yi a fala yamaan xa fa fala ‘A bata keli sayani.’ Xa ito ligə, wule dənxəni ito naxuma ayi nən dangu a fələn na.” ⁶⁵ Pilati yi a fala e xa, a naxa, “E kantan

muxune tongo, e xa sa gaburun kantan alo e nœ a ra kii naxan yi.” ⁶⁶ Nanara, e yi siga, e sa gaburun dœn nagali ki fajî, e taxamasenna sa a ma, e yi a kantan sofane lu na yi.

28

Yesu keli fena sayani

Maraka 16.1-10, Luka 24.1-12, Yoni 20.1-10

¹ Matabu Loxon danguxina, xati loxon subaxani, Mariyama Magadala kaan nun Mariyama bonne yi siga gaburu matodenî. ² Bœxon yi xuruxurun gbeen ti. Marigina malekan yi godo keli kore, a yi gœme gbeen makutukutu, a dœxœ a fari. ³ Na malekan yetagin yi luxi alo kuyen na a jinna masœxon, a dugine yi fixa alo balabalan kesena. ⁴ Kantan muxune yi gaxu han e xuruxurun, e yi fuga a ra, e lu alo faxa muxune. ⁵ Koni malekan yi falan ti naxanle xa, a naxa, “E nama gaxu, n na a kolon fa fala ε Yesu nan fenma naxan gbangban wudin ma. ⁶ A mi be yi, a bata keli alo a a fala kii naxan yi. E fa a saden mato. ⁷ E siga mafuren, ε sa a fala a xarandiine xa, ε naxa, ‘A bata keli sayani, ε sa a lima Galile yamanani, ε a toma nœn na yi!’ N bata a fala ε xa iki.”

⁸ Nanara, e keli gaburun yireni mafuren gaxun nun sœwani, e siga e giye, e sa a fala a xarandiine xa.

⁹ Yesu yi e ralan mafuren, a naxa, “E nuwali.” E yi fa a sanna suxu, e yi a batu. ¹⁰ Yesu yi a fala e xa, a naxa, “E nama gaxu, ε siga, ε sa a fala ngaxakedenne xa, a e xa siga Galile yi, e sa n toma mœnna nin.”

Kantan muxune dentegœna

¹¹ Naxanle mən yi kira yi waxatin naxan yi, sofaan naxanye yi gaburun kantanma, na ndee yi xete taani. Feen naxan birin ligaxi, e na fala saraxarali kuntigine xa. ¹² Saraxarali kuntigine nun yamaan fonne yi e bode to, e lan fe keden ma, e gbeti gbeen so sofane yii. ¹³ E yi a fala e xa, e naxa, “Ε xa ito fala, ε naxa, ‘A xarandiine bata fa kœen na, e yi a binbin muja, nxu yi xiin waxatin naxan yi.’ ¹⁴ Xa yamana kanna na mε, nxu a mafanje, nxu yi ε ba kontefinli.” ¹⁵ Kantan muxune yi gbetin nasuxu. E naxan fala e xa, e yi na ligi. Na falan yi xuya ayi na kiini Yahudiyane tagi han to.

Yesu yi a xarandiine xε

*Maraka 16.14-18, Luka 24.36-49, Yoni 20.19-23,
Kewanle 1.6-8*

¹⁶ Xarandii fu nun kedenna yi siga Galile yamanani geyaan fari Yesu naxan ma fe fala e xa. ¹⁷ E to a to, e yi a batu. Koni sikən yi ndee yi. ¹⁸ Yesu yi a maso e ra, a naxa, “Senben birin bata fi n ma kore xənna nun bəxə xənna fari. ¹⁹ Nayi, ε siga, ε sa siyane birin findi n ma xarandiine ra, ε yi e rafu igeni n Fafe Ala nun a Dii Xəmən nun a Nii Sarıjanxin xinli, ²⁰ n na ε yamarixi naxanye birin ma, ε yi e xaran ne suxun ma. A mato, n luma nən ε xən ma waxatin birin han dunuña rajanni.”

Kisin Kiraan Kitabuna

**The Holy Bible in the Yalunka language of Guinea.
La Sainte Bible en langue Yalunka avec le titre: «Kisin
Kiraan Kitabuna» Publié par Traducteurs Pionniers
de la Bible en collaboration avec la mission MCA à la
Préfecture de Faranah, République de Guinée 2012**

**Copyright du text: © 2012—Traducteurs Pionniers de
la Bible. Cette création est mise à disposition selon le
Contrat Paternité-Pas d'Utilisation Commerciale-Pas
de Modification 3.0 Unporteddisponible en ligne**

**<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/> ou
par courrier postal à Creative Commons, 171 Second
Street, Suite 300, San Francisco, California 94105, USA.**

copyright © 2012 Pioneer Bible Translators

Language: Yalunka

Translation by: Pioneer Bible Translators

..

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2022-06-21

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 22 Feb 2024 from source files dated 29 Jan 2022

47153269-13a8-5fdd-8537-530b29da9f78